

HELECO '05

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 4 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2005

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

**ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ 5:
«ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΗ –
ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ &
ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ»**

17.30 – 20.30

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ:

Δ. ΡΟΚΟΣ

Καθηγητής ΕΜΠ, Διευθυντής του
Δ.Π.Μ.Σ. του ΕΜΠ "Περιβάλλον και
Ανάπτυξη"
Επιστημονικός Υπεύθυνος του
ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Πολυτεχνείου

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ:

Κ. ΚΑΓΚΑΡΑΚΗΣ

Ομότιμος Καθηγητής, Χημικός
Μηχανικός ΕΜΠ, Μέλος της Ε.Δ.Ε.
του Δ.Π.Μ.Σ του ΕΜΠ "Περιβάλλον
και Ανάπτυξη", Πρόεδρος του
Εθνικού Συμβουλίου Διαπίστευσης

Ι. ΜΙΣΙΡΛΗΣ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών,
Τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών

Δρ. Μ. ΜΟΔΙΝΟΣ

Δρ. Περιβαλλοντολόγος, Πρόεδρος
του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος
και Αειφόρου Ανάπτυξης

Δ. ΡΟΚΟΣ

Καθηγητής ΕΜΠ, Διευθυντής του
Δ.Π.Μ.Σ. του ΕΜΠ "Περιβάλλον
και Ανάπτυξη", Επιστημονικός
Υπεύθυνος του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του ΕΜΠ

Θ.Π. ΤΑΣΙΟΣ

Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ

Συντονιστής: Καθηγητής Δημήτρης Ρόκος

Σας ευχαριστούμε για τη μεγάλη συμμετοχή σας στην προηγούμενη σχετική συνεδρίαση και τώρα στο στρογγυλό τραπέζι με αντικείμενο τις διαλεκτικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της Ανάπτυξης και του Περιβάλλοντος.

Να ξεκινήσουμε με δύο λόγια, για το πως θέλουμε να παρακαλέσουμε να δομηθεί και να λειτουργήσει αυτή η συζήτηση.

Πρώτα – πρώτα φιλοδοξούμε να είναι απολύτως ισότιμη και δημοκρατική η συμμετοχή η δική μας και η δική σας σ' αυτή τη συζήτηση και ακριβώς με τους ίδιους όρους. Αυτούς τους όρους θα επιχειρήσω να σας πω και αν θέλετε, σημειώστε τους, γιατί θα πρέπει να υπάρξουν, απ' όσους ενδιαφέρονται να κάνουν παρεμβάσεις, γραπτές οι παρεμβάσεις τους και μάλιστα ακριβώς του ιδίου μεγέθους, δηλαδή διάρκειας δύο λεπτών όπως και οι δικές μας.

Θα ήθελα κατ' αρχήν να εκφράσω τη μεγάλη λύπη μου, γιατί οι συνάδελφοι Καθηγητές Ευτύχης Μπιτσάκης και Κωνσταντίνος Τσουκαλάς για λόγους σοβαρότατους, ανώτερους από τη θέλησή τους, δεν μπόρεσαν να είναι σήμερα εδώ μαζί μας και ξεκινάω, με το τρόπο που λέμε να διαρθρωθεί η συζήτηση.

Βασική μας επιλογή και επιδίωξη είναι ότι δεν θέλουμε ο διάλογός μας να γίνει άθροισμα κουραστικών και ασύμβατων μονολόγων. Γι' αυτό λοιπόν, ο κάθε ένας απ' εμάς τους 5, που είμαστε

στο τραπέζι, μέσα σε δύο λεπτά, από όποια οπτική, επιστημονική, διεπιστημονική, φιλοσοφική, πολιτική, κοινωνική, πολιτισμική προκρίνει και επιθυμεί, θα πει πως αντιλαμβάνεται το αντικείμενο της συζήτησης, δηλαδή για το «Περιβάλλον και την Ανάπτυξη και τις διαλεκτικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις τους» και πως αυτή θα μπορούσε να συμβάλει στην κατανόηση αυτών των αντικειμενικά πολύπλοκων και πολυδιάστατων διαλεκτικών σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων αλλά και των σχετικών προβλημάτων, δράσεων, στάσεων και συμπεριφορών.

Μπορούμε να εξοικονομήσουμε χρόνο εάν -και αυτό ισχύει για μας τους 5- εάν αυτή την πρώτη δίλεπτη τοποθέτησή μας την περάσουμε μέσα από ένα παράδειγμα της ζωής και της καθημερινότητας, σε ένα ή περισσότερα από τα πεδία της πολιτικής, της οικονομίας, του πολιτισμού, της παιδείας, της κοινωνίας, της επιστήμης, της έρευνας, της τεχνικής και της τεχνολογίας για ν' αναδειχθεί, έστω και σε πρώτο επίπεδο, η ανάγκη της διεπιστημονικής και ολιστικής αντιμετώπισης των προβλημάτων της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, που δεν αφορούν ούτε το περιβάλλον μόνον και τους φυσιολάτρες, ούτε την ανάπτυξη μόνο και τις όποιες δυσμενείς επιπτώσεις των δράσεων όσων την επιδιώκουν ξεχνώντας το περιβάλλον.

Στη συνέχεια, θα καλείται ο κάθε ένας από εμάς να απαντά στα έξι ερωτήματα, που έχουμε διατυπώσει, ή και σε άλλα, που ο καθένας από εμάς θεωρεί ότι μπορεί να συνεισφέρει, προσθέτοντας ή τροποποιώντας κ.λπ. τα αρχικά που είναι τα εξής:

Ερώτημα 1^ο

Τι είναι ανάπτυξη για σας; Πως θα την ορίζατε; Ποιες είναι οι διαστάσεις της; Ποιο περιεχόμενο θα της αποδίδατε; Και γιατί;

Ερώτημα 2^ο

Πότε μια χώρα κατά τη γνώμη σας μπορεί να θεωρηθεί αναπτυγμένη και γιατί; Ποια είναι η σχέση της πολιτικής με την ανάπτυξη;

Μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη στον πλανήτη μας όταν π.χ. το 20% του πληθυσμού καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου;

Ερώτημα 3^ο

Σε ποιους ανήκουν και πως κατανέμονται οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες διατύπωσης αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών πολιτικών και σχετικών αποφάσεων; Και γιατί;

Ερώτημα 4^α

Κάτω από ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατόν, αναπτυξιακές δράσεις των μηχανικών (μελέτες, κατασκευές έργων, βιομηχανία, γεωργία κ.λ.π. ανθρωπογενείς παρεμβάσεις), να σέβονται το "όλο" περιβάλλον φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό;

Ερώτημα 4^β

Ποιος κατά τη γνώμη σας μπορεί να είναι ο ρόλος των Πανεπιστημίων και Πολυτεχνείων για ουσιαστική συμβολή των αποφοίτων τους στο δρόμο για την ολοκληρωμένη (οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και τεχνική/τεχνολογική) ανάπτυξη με ταυτόχρονη προστασία του περιβάλλοντος;

Ερώτημα 5^ο

Έχει όρια και ποιότητες η ανάπτυξη και ποια είναι αυτά; Ποιος τα ορίζει; Ποια είναι η ευθύνη των επιστημόνων, των μηχανικών και των πολιτών γενικότερα; Υπάρχει η διάσταση της ηθικής στην αναπτυξιακή διαδικασία;

Ερώτημα 6^ο

Γιατί θα προκρίνατε ενδεχομένως, την ανάγκη διεπιστημονικής και ολιστικής θεώρησης, προσέγγισης, έρευνας, ανάλυσης και αντιμετώπισης των αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών θεμάτων και προβλημάτων; Ποια άλλη μεθοδολογία θα θεωρούσατε ενδεχομένως καλύτερη και γιατί;

Όσοι από σας επιθυμείτε, σας παρακαλούμε να ετοιμάσετε γραπτές παρεμβάσεις, διάρκειας δύο λεπτών που θα τις διαβάζετε για λόγους οικονομίας χρόνου, όταν ολοκληρώνονται όλες οι απαντήσεις των μελών του στρογγυλού τραπέζιού.

Μπορείτε, είτε να απαντάτε σ' ένα από τα 6 ερωτήματα, που σας ενδιαφέρει ιδιαίτερα, που ξέρετε καλύτερα τα σχετικά μ' αυτό, και/ή να συμφωνείτε, ή να διαφωνείτε τεκμηριωμένα με τις απόψεις των μελών του στρογγυλού τραπέζιού, ή ακόμη και να διατυπώνετε μετά απ' όλες τις απαντήσεις, την κατά τη γνώμη σας βέλτιστη σύνθεση απόψεων για το κάθε ερώτημα.

Έτσι λέμε να γίνει αυτή η συζήτηση, γιατί συνηθέστατα στις συζητήσεις στρογγυλού τραπέζιού λέει ο κάθε ένας μας το μακρύ του και το κοντό του και καμία σύνθεση δεν μπορεί να προκύψει.

Θα ήθελα λοιπόν να παρακαλέσω, ξεκινώντας από το δάσκαλό μας, -δεν ξέρουν ότι είσαι μεγαλύτερος και ότι σε θεωρούμε καλύτερό μας- τον Καθηγητή Θεοδόση Τάσιο, να κάνει την αρχική γενική του τοποθέτηση. Θ' ακολουθήσουν μετά οι Καθηγητές Κωστής Καγκαράκης και Γιάννης Μισιρλής, ο Δρ. Μιχάλης Μοδινός και στο τέλος ο υποφαινόμενος. Κύριε συνάδελφε έχετε το λόγο.

Θεοδόσης Τάσιος:

... Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα την περιπλοκή του πράγματος, περιβάλλον και ανάπτυξη, και αν την κατανοήσουμε, πώς μπορούμε να συμβάλλουμε στη βελτίωση των συμπεριφορών.

Λόγου χάριν αν ο κύριος Συνάδελφος όπου μιλούσαμε μαζί την περασμένη ώρα είναι παρών, θα του έλεγα πως η συμπεριφορά απέναντι ενός γίγαντος της γλυπτικής, που είναι μία ανεμογεννήτρια, ενδέχεται να μην είναι αντιφατική προς την αισθητική του περιβάλλοντος.

Αυτός λοιπόν είναι ο σκοπός της δικής μου εισαγωγής. Θα ξεκινήσω από τον ορισμό του Αριστοτέλους περί ευδαιμονίας. Θεωρεί, αντιφαρισαϊκότατα, ότι σκοπός του ανθρώπου είναι να είναι ευτυχισμένος· όλα τα υπόλοιπα είναι μούρδες. Έστω και αν 40 θεολόγοι, ή 45 δικτάτορες, ή 45 οικολόγοι σου λένε τι πρέπει να θέλεις, η ευδαιμονία είναι εκείνο στο οποίο σκοπεύει ο άνθρωπος.

Ευδαιμονία θα 'πεί ικανοποίηση των αναγκών που νοιώθει ο άνθρωπος. Οι ανάγκες όμως ξέρουμε πως είναι α)οικονομικές βεβαίως, αλλά και β)κοινωνικές, -μέσω της έννοιας της διαπροσωπικής σχέσης (Δεν μπορείς να ζήσεις χωρίς τον διπλανό σου), γ)περιβαλλοντικές, διότι το ακούσαμε και το ζούμε, πόσο το περιβάλλον είναι δεμένο με την ύπαρξη μας, και βεβαίως δ)πολιτισμικές.

Αυτές οι ανάγκες είναι εξαιρετικά αλληλοεξαρτώμενες, όπως μας λέει και ο συντονιστής μας, και μερικές απ' αυτές είναι αντιφατικές. Όντως, και η αισθητική της γεννήτριας, που τον ενοχλεί λέει τον λουόμενο, είναι αντιφατική με το γεγονός ότι τρώει στη μάπα όλη τη ρύπανση από την πετρελαϊκή ενέργεια του Κερατσινίου.

Τώρα, μας χρειάζεται ο καθένας να έχει, ένα κατάλληλο ανάμειγμα προσωπικό, (πώς να το 'πώ, μενού): ποιες ανάγκες απ' όλες αυτές θα υπηρετήσει πιο πολύ, ποιές λίγο. Αυτό εξαρτάται από την ιστορική συγκυρία, από την πολιτισμική του θέση, από τη μόρφωση του. Είναι όμως ανόητον, (δηλαδή δεν νοείται) να θεωρήσω ότι είναι δυνατό να μιλήσω για κάθε μία απ' αυτές τις ανάγκες χωριστά.

Όλες οι ανάγκες αυτές είναι μεταξύ τους αλληλοεξαρτώμενες και γι' αυτό όσα ακούστηκαν στην προηγούμενη συνεδρίαση, είναι ένα καλό προοίμιο, γι' αυτά που λέγονται τώρα. Δηλαδή, δεν νοείται μία ανάπτυξη οικονομική, χωρίς τον παράγοντα της κοινωνικής σταθερότητας. Προφανώς: μία οικονομική σταθερότητα που θα προκαλούσε φτώχεια θα ήταν τερατοανάπτυξη.

Επομένως πρέπει να υπάρχει και κοινωνική σταθερότητα. Εξ άλλου, μία κοινωνική σταθερότητα η οποία θα αδιαφορούσε για την παράδοση τελείως, θα σκόνταφτε στην ικανοποίηση των αναγκών των συμπολιτών μας: ο καθένας θέλει και το τσάμικο του, βρε αδελφέ, δεν μπορεί να ζήσει μόνο με rock and roll.

Επομένως κι αυτό θα μπει μέσα στο παιχνίδι. Ε! εντάξει, άμα συμφωνούμε ότι όλα θα μπουν στο παιχνίδι, τότε συνάδελφοι, έχουμε να κάνουμε μ' αυτό που ονομάζουμε τετραδιάστατη σταθερότητα, διότι αλλιώς μπορεί να φτάσουμε στις εξής ακρότητες, τι οποίες επαναλαμβάνω:

Ένας φανατικός περιβαλλοντισμός μπορεί να οδηγήσει σε οικονομική καθυστέρηση, ή σε μία κοινωνική αδικία, γιατί οι φτωχότεροι πληρώνουν την υπόθεση. Ύστερα, εάν θέλεις μία τυφλή μεγεθυνσιακή ανάπτυξη, τότε καταστρέφεις το περιβάλλον, δημιουργείς ασχήμια και εν πολλοίς, ανεργία.

Αν πάλι λες "όχι ο πολιτισμός πρώτος", αυτό σημαίνει ότι ενδέχεται να κατεβάσει στεγανά, σαν εκείνο τον Υπουργό προ ολίγων ετών που μας έλεγε «Ζήτω τα απαράγραπτα δικαιώματα της ΕΡΤ, κάτω η ξένη τηλεόραση» καταλάβετε; Όλα αυτά ήταν φοβερή απομόνωση και ένας προστατευτισμός απαράδεκτος.

Γι' αυτό λέμε ότι είναι τετραπλή η διάσταση της σταθερότητας, είναι τετραπλή η διάσταση της ανάπτυξης. Μόνον αν το δεχτούμε αυτό είναι δυνατόν να καταλάβουμε και τους μηχανισμούς και τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να καταστήσουμε τις μάζες φίλο-περιβαλλοντικότερες.

Τελευταίο συμπέρασμα: Κάθε φορά που θα παρουσιάζεται, κύριε Πρόεδρε, οποιαδήποτε περιβαλλοντική πρόταση και δεν συνοδεύεται από τις οικονομικές επιπτώσεις, από τις κοινωνικές επιπτώσεις, από τις πολιτισμικές επιπτώσεις θα κείται εκτός διαλόγου. Σας ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Κωστής Καγκαράκης.

Καθηγητής Κωστής Καγκαράκης:

Σ' αυτή την πρώτη φάση, την εισαγωγική, αναγκαστικά θα κινηθώ κι εγώ στο πλαίσιο που καθόρισε ο καθηγητής Τάσιος, αλλά θα βάλω έναν παράγοντα δυσκολίας παραπέρα.

Δηλαδή, σ' αυτό το σύστημα, σ' αυτό το σύνολο που το χαρακτηρίσατε περίπλοκο, και είναι πολύ ωραία λέξη, είχε δώσει μία διέξοδο, μία προσπάθεια διεξόδου ο συνάδελφος Ρόκος στην προηγούμενη συνεδρίαση, μιλώντας για την ποιοτική ανάπτυξη, που θα μας οδηγούσε εκεί όπου όλοι διαισθανόμαστε ότι πρέπει να πάμε.

Αλλά αυτό το «δαισθανόμαστε», που αναφέρατε προηγουμένως, έχει μεγάλο βάρος, συνάδελφε Τάσιε, γιατί σας θυμίζω τι πάει να πει

ποιότητα. Ποιότητα, όπως θέλουμε να το αντιλαμβανόμαστε οι περισσότεροι, είναι ο βαθμός της ανταπόκρισης σε καθορισμένες απαιτήσεις, αλλά όχι μόνο. Είναι και της ανταπόκρισης σε προσδοκίες.

Δηλαδή, σε μη διατυπωμένες, ή ακόμη και μη διατυπώσιμες απαιτήσεις.

Θέλω να πω λοιπόν ότι όταν έχουμε μπροστά μας ένα απροσδιόριστο στόχο, διότι δεν ξέρουμε πού θέλουμε να πάμε, πιστεύω ότι δεν μπορούμε να προδιαγράψουμε την πορεία. Επομένως, τι κάνουμε;

Το τι να κάνουμε θα προκύψει, ίσως, από προτάσεις που θα ακουστούν ελπίζω στη συνέχεια, αλλά είμαι σίγουρος για το τι δεν θα πρέπει να κάνουμε: Να μη προκαλούμε μη αναστρέψιμες καταστροφές.

Δηλαδή, σ' αυτή την περιπλοκότητα, η όποια πορεία, η οποία συγκεκριμένη ανάπτυξη, αν είναι οικονομική ή ό,τι άλλο, να μην προκαλέσει μια μη αναστρέψιμη καταστροφική επίδραση σε κάποιο άλλο χώρο της ανάπτυξης, όπως την πολιτισμική ή την κοινωνική, ή σε κάποιο άλλο τομέα του ανθρωπογενούς ή του φυσικού περιβάλλοντος.

Αυτό θα έλεγα ότι θα πρέπει να είναι, για μένα, η πρώτη προσοχή που θα πρέπει να δώσουμε. Ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής.

Καθηγητής Γιάννης Μισιρλής:

Αγαπητοί φίλες και φίλοι, θα ξεκινήσω μ' ένα κατ' ευθείαν ερώτημα.

Είναι δυνατόν ακόμα και υπό τις ευνοϊκότερες συνθήκες, σ' ένα καπιταλιστικό σύστημα, ειδικά στη σημερινή άγρια νεοφιλελεύθερη κυριαρχία του, να υπάρξει ανάπτυξη για όλους σ' ένα περιβάλλον με τα πολυπύθητα χαρακτηριστικά, όπως οι κάποτε, παλιά, 4 εποχές του

χρόνου, ο καθαρός αέρας και το άφθονο καθαρό νερό, η εξάλειψη της φτώχειας, της παιδικής θνησιμότητας, των πολέμων και των συνεπειών τους; Κατηγορηματικά, προσωπικά, απαντώ όχι.

Μπορεί η αλληλεπίδραση συνολικής ανάπτυξης, δηλαδή με όρους, να θυμηθούμε το 1789, ισότητας, αδελφοσύνης και ελευθερίας, να εξασφαλιστεί σ' ένα άλλο αντικαπιταλιστικό και κοινωνικοοικονομικό σύστημα, αυτή η συσχέτιση ανάπτυξης και υγιούς περιβάλλοντος; Εικάζω ότι είναι η μόνη διέξοδος για την επιβίωση της ανθρωπότητας και του πλανήτη συνολικά.

Οι όποιες, λοιπόν, θεωρήσεις για την αντιμετώπιση των σημερινών και στο άμεσο μέλλον σχετικών προβλημάτων, έχουν την αξία τους, προσφέρουν στην ανθρωπότητα, στο σύνολο της και στον πλανήτη μας, αν συνεισφέρουν, αν οδηγούν, αν προβληματίζουν για την αναγκαιότητα του τέλους της ιστορίας του καπιταλιστικού συστήματος και το κτίσιμο ενός άλλου με τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά. Πολύ δύσκολη δουλειά, στους σημερινούς δυσκολότατους χρόνους.

Αν η συνολική προσέγγιση, συζήτηση για την παιδεία, που ακούγεται αυτές τις μέρες μας στο Συνέδριο μας, την περιβαλλοντική εκπαίδευση, τα προγράμματα σπουδών, αν η συνολική αυτή προσέγγιση του εκπαιδευτικού συστήματος προσανατολιζόταν στην προσπάθεια για διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων με έμφαση σε σημαντικά ουμανιστικά ιδανικά, στην εμπέδωση της επιστημονικής μεθόδου διερεύνησης και απόκτησης γνώσεων, στη διαλεκτική σύνδεση της γενικής παιδείας με την εξειδικευμένη κλίση του καθένα μας, η περιβαλλοντική συνιστώσα θα ήταν «εκ των ων ουκ άνευ».

Βέβαια, τέτοια προσέγγιση μόνο σε ευχολόγια και διακηρύξεις Υπουργείων, λευκών βιβλίων κλπ, μπορεί κανείς να αναζητήσει. Η διαμόρφωση ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων από το υπάρχον σύστημα είναι αδύνατη, θα ισοδυναμούσε με αυτοκτονία του συστήματος.

Ένα παράδειγμα, όπως μας ζήτησε ο Πρόεδρος μας να διατυπώσουμε στην αρχή, θα έλεγα το εξής. Τελευταία όλο και περισσότερο γινόμαστε μάρτυρες, αλλά και αρκετοί επιστήμονες ασχολούνται με τις λεγόμενες ξαφνικές κλιματικές αλλαγές και το θέμα αντιμετωπίζεται φαινομενολογικά, δηλαδή ως μη εξηγήσιμο ακόμη.

Μια παρατήρηση, μιας και η λέξη διαλεκτική υπάρχει στο τίτλο του τραπέζιού μας, θα έλεγα ότι οι νόμοι της διαλεκτικής βοηθούν κάπως την προσέγγιση της κατανόησης αυτών των φαινομένων.

Ουσιαστικά μιλάμε για μετατροπή της ποσότητας σε ποιότητα. Είναι σαν το φαινόμενο του βρασμού, ξέρετε όλοι το νεράκι που του δίνουμε θερμότητα μέχρι τους 100 βαθμούς οποτε και ξαφνικά αλλάζει ποιότητα, δηλαδή από υγρό να γίνεται ατμός.

Ο βιασμός του περιβάλλοντος ειδικά τα τελευταία χρόνια σε πολλά επίπεδα και σε πολλές κατευθύνσεις, έχει τέτοια συσσώρευση, που είναι πιθανό να έχουμε φτάσει στα όρια μιας επικείμενης ποιοτικής μεταβολής με απρόβλεπτες καταστροφικές για την ύπαρξη της ζωής, όπως τη ξέρουμε, συνέπειες.

Επομένως πρέπει να δούμε πολυποίκιλα, με πολλές παραμέτρους, από πολλές οπτικές γωνίες τι μπορεί να γίνει σήμερα, αλλά με τέτοιο τρόπο, που να αλλαχθούν άρδην, εκείνες οι συνθήκες, για να μπορέσει κάποτε η επόμενη, μεθεπόμενη και βάλει γενιά να συζητήσει, αν

υπάρχει μέχρι τότε, για τη βιωσιμότητα της ανθρωπότητας και του πλανήτη. Ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Μιχάλης Μοδινός.

Δρ. Μιχάλης Μοδινός:

Σε τρία λεπτά λοιπόν. Αξιωματικά, ας επιχειρήσω κι εγώ μερικές πρώτες προσεγγίσεις στο ζήτημα.

Θα συμφωνήσω, δεν θα μπορούσα και να μη συμφωνώ, με την Αριστοτελική προσέγγιση στην ανθρώπινη ύπαρξη. Πράγματι, κι εγώ πιστεύω ότι βασικός στόχος όλων είναι η ευτυχία, αλλά βέβαια μέσω της κοινωνίας-όχι σε ατομικό επίπεδο- και υποθέτω ότι έτσι το ορίζει και ο Αριστοτέλης.

Να προσθέσω ότι πιθανότατα έχουμε ως είδος ένα δεύτερο στόχο, που δεν είναι λογικά επεξεργασμένος και που είναι ο στόχος της επιβίωσης. Σ' αυτό το επίπεδο, πιθανόν, να μην διαφοροποιούμαστε απ' όλα τα άλλα όντα και ο ενστικτώδης αυτός στόχος, η επιδίωξη αυτού του στόχου, ενδεχομένως αποκτά δραματική επικαιρότητα λόγω του οικολογικού ζητήματος. Άρα, ίσως δίπλα στην ευτυχία θα έπρεπε να βάλουμε και το ζήτημα της επιβίωσης. Δεν ξέρουμε γιατί θέλουμε να επιβιώσουμε ως είδος, αλλά πάντως θέλουμε να επιβιώσουμε ως είδος.

Ζήτημα δεύτερον, η σχέση περιβάλλοντος και ανάπτυξης: υπήρξε, είναι και ενδεχομένως θα είναι αντιθετική. Γεγονός είναι ότι σε επίπεδο άσκησης πολιτικής επιχειρήθηκε τα τελευταία χρόνια να παντρευτούν οι δύο έννοιες, η προστασία του περιβάλλοντος και η διατήρηση της ανάπτυξης. Προϊόν του γάμου αυτού υπήρξε η έννοια της βιώσιμης ή αιεφόρου ανάπτυξης, {Sustainable Development,}

αξιοβίωτη θα μας την πει αργότερα, ίσως, ο Δημήτρης ο Ρόκος. Ο όρος είναι προϊόν ενός γάμου, που ενδέχεται να είναι ευτυχής ή δυστυχής, όπως όλοι οι γάμοι- θα το συζητήσουμε και στη συνέχεια.

Σημείο τρίτο : το οικολογικό κίνημα δομήθηκε εδώ και 300 χρόνια πάνω σε μία ριζική κριτική της ανάπτυξης. Προσέξτε, της ανάπτυξης νέτα- σκέτα, χωρίς άλλους προσδιορισμούς ή ωραιοποιητικά στοιχεία. Όπως ακριβώς το εργατικό κίνημα, το σοσιαλιστικό κίνημα δομήθηκαν ιστορικά ως κριτική του καπιταλισμού, κατά αντίστοιχο τρόπο και μέσω μίας εννοιολογικής διολίσθησης, το οικολογικό κίνημα δομήθηκε ως κριτική της ανάπτυξης.

Βεβαίως, στις μέρες μας, με την υιοθέτηση του όρου « Βιώσιμη Ανάπτυξη», με την επιδίωξη της ανάπτυξης του Τρίτου Κόσμου ώστε να αντιμετωπισθεί η φτώχεια και ούτω καθεξής, μεγάλο μέρος του οικολογικού κινήματος δεν απαρνείται αυτόν τον όρο. Εντούτοις, η αξιωματική παραδοχή και αρχική δόμηση του ήταν πάνω στην κριτική της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η ανάπτυξη θεωρήθηκε από το οικολογικό κίνημα ως ταυτόσημη με τη μεγέθυνση, το λέω αυτό για να μην έχουμε παρεξηγήσεις. Δεν λέω ότι αυτό είναι καλό ή κακό, ή επιστημονικά παραδεκτό ή όχι, αλλά η ανάπτυξη νοήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ως μία, καθολική, παγκοσμιοποιημένη, γενικώς παραδεκτή και ευλογημένη απ' όλους, καθολική διαδικασία.

Γι' αυτό το λόγο και με τα αδιέξοδα τα οποία συσσώρευσε στον δυτικό καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και στον ανατολικό-σοσιαλιστικό, θεωρήθηκε ως μία ενιαία διαδικασία, που αγκάλιαζε τον πλανήτη. Γι' αυτό, το οικολογικό κίνημα την κριτικάρισε εξ'

ολοκλήρου. Επαναλαμβάνω, υπήρξαν συμβιβασμοί, υπήρξαν αποκλίσεις, υπήρξαν κι άλλες προσεγγίσεις, αυτή πάντως ήταν η κεντρική παραδοχή.

Ανέφερα ήδη τρία σημεία, και δεν θα πω το τέταρτο, θα το φυλάξω για αργότερα. Δεν θα συμφωνήσω όμως με μία διατύπωση, με την οποία φαντάζομαι και ο ίδιος ο κύριος Τάσιος δεν θα συμφωνήσει με τον εαυτό του σε λίγο (το λέω έτσι γι να ζωντανέψουμε), ότι οποιαδήποτε περιβαλλοντική πρόταση προϋποθέτει οικονομική και κοινωνική δικαίωση, το είπατε, αξιολόγηση, μελέτη.

Απ' τη μεριά μου θα ισχυρισθώ το ακριβώς αντίστροφο, ότι δηλαδή οποιαδήποτε επενδυτική επιλογή στις μέρες μας απαιτεί και μία περιβαλλοντική αξιολόγηση προκειμένου να αποδείξει τη βιωσιμότητα της, με όρους οι οποίοι ενσωματώνουν την κοινωνική μέριμνα και ευαισθησία. Δηλαδή, μέσω διαδικασιών, που εσωτερικεύουν τις εξωτερικότητες, τις εξωτερικές επιπτώσεις της αναπτυξιακής διαδικασίας. Ευχαριστώ.

Δημήτρης Ρόκος:

Και εγώ δύο λόγια τώρα, για την πρώτη μου τοποθέτηση πάνω στις διαλεκτικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις της Ανάπτυξης με το Περιβάλλον, μέσα από τρία απλά παραδείγματα απ' την καθημερινή ζωή.

Είδα προχθές στη τηλεόραση, την ώρα του χιονιά, έναν κτηνοτρόφο στα ορεινά της Ηπείρου να λέει ότι πέρυσι πούλησε στον έμπορο το κατσίκι 0,30 του ευρώ το κιλό, ενώ στην αγορά βέβαια όπως θα ξέρετε η τιμή του φθάνει τα 13 ευρώ το κιλό.

Τον ρωτάει ο ρεπόρτερ, "πως το δεχθήκατε αυτό εσείς", "τι να κάνω", απαντάει ο κτηνοτρόφος "εδώ που είμαι;" "Ο έμπορος, του

χρόνου, μπορεί να μου πει 0,20 και αν θέλεις". Να 'ρθώ κι εγώ στην πρωτεύουσα; Δηλαδή, να εγκαταλείψω και εγώ το χωριό και τη δουλειά μου; Μ' αυτά θα ζήσω, όσο και όπως θα ζήσω, εδώ".

Δεύτερο παράδειγμα: κατέβαινα, μια φορά όταν πιο νέος μπορούσα και περπατούσα πιο εύκολα, το μονοπάτι δίπλα απ' τον οδοντωτό σιδηρόδρομο στα Καλάβρυτα, στο Βουραϊκό, και όταν μου είχε βγει η γλώσσα έξω μετά από πολλά χιλιόμετρα περπάτημα, λέω στη διπλανή μου περιπατήτρια, που ήταν συνάδελφος βιολόγος, ενώ έβλεπα μέσα από τα συρματοπλέγματα των πορτοκαλεώνων κάτω απ' τα δέντρα χιλιάδες πορτοκάλια πεσμένα και αφημένα. "Έρε και να είχαμε ένα πορτοκάλι."

Μία κυρία, που είχε βγάλει έξω το σκυλί της, μου λέει, "θέλετε πορτοκάλι; Μπείτε μέσα και πάρτε όσα θέλετε, δικά μου είναι." Ρωτάω "Γιατί δεν τα μαζεύετε;" "Κοιτάξτε, απαντάει η κυρία, για να τα μαζέψουμε πρέπει να πληρώσουμε τον Αλβανό περίπου 30 δραχμές το κιλό, η τιμή που δίνει ο έμπορος είναι 20 δραχμές το κιλό. Δεν αξίζει λοιπόν και έτσι προτιμούμε να τα αφήσουμε να σαπίσουν."

Τώρα, το πως αυτά διαλεκτικά συνδέονται με τις τιμές και τις αξίες, με τα μοντέλα παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, με την αστυφιλία και με τη μετανάστευση, με την συνεχιζόμενη με εντατικούς ρυθμούς εγκατάλειψη της υπαίθρου από τους νέους και τις νέες, με την εκχέρσωση των δασών και την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος στο πλαίσιο μιας πολιτικής ανάπτυξης που επαγγέλλεται τη "βιωσιμότητα", την "αειφορία" και τον "σεβασμό στο περιβάλλον" μπορεί εύκολα να το καταλάβει ο καθ' ένας μας.

Δεύτερο παράδειγμα: Μπαρόζο, παλαιός αριστεριστής, σήμερα Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Απόφαση της Διάσκεψης Κορυφής της Ε.Ε. της Λισσαβόνας το 2000.

"Η Ευρώπη στο πλαίσιο της κυρίαρχης ιδεολογίας της για την "Βιώσιμη" ή "Αειφόρο" Ανάπτυξη θα πρέπει να γίνει η ανταγωνιστικότερη δύναμη μέχρι το 2010, με παράλληλη, όμως, κοινωνική συνοχή."

Με δεδομένο ότι πυρήνας της φερόμενης ως "βιώσιμης" ή "αειφόρου" ανάπτυξης είναι η ανταγωνιστικότητα, η επιχειρηματικότητα, η καινοτομία και οι ευέλικτες μορφές εργασίας, θα ήθελα να προβληματισθούμε αν η ανταγωνιστικότητα έχει τελικά και πόση σχέση με τη βιωσιμότητα και την κοινωνική συνοχή.

Και αναρωτιέμαι. Μία επιχείρηση γίνεται βιώσιμη, ανταγωνιστικά, όταν μπορεί να κάνει καλή δουλειά και να πουλάει φθηνότερα. Όταν όμως η κερδοφορία μιας βιώσιμης επιχείρησης την επόμενη χρονιά προσδοκάται από τους διεθνείς ιδιωτικούς φορείς αξιολόγησης να είναι 3% μικρότερη από την περσινή του αντίστοιχου τετραμήνου, τότε βλέπουμε και διαβάζουμε απολύσεις 13.000 επιστημόνων με διδακτορικά και πτυχία, και άλλων εργαζομένων της με πολύτιμη εμπειρία.

Και αυτό βέβαια γι' αυτούς δεν συνιστά ούτε βιωσιμότητα ούτε κοινωνική συνοχή. Τα ίδια βέβαια και χειρότερα ισχύουν και για όλες τις ομόλογες επιχειρήσεις (αλλά και για το σύνολο του προσωπικού τους) που δεν άντεξαν τον ανταγωνισμό και ήδη χρεοκόπησαν στο βωμό της επίτευξης της βιωσιμότητας, της απολύουσας σήμερα, για τον παραπάνω λόγο προσδοκίας μείωσης της κερδοφορίας της επιχείρησης.

Σε πολλές από τις εργασίες μου αλλά και στο διαδίκτυο αλλά και στις καθημερινές εφημερίδες και τα ειδικά περιοδικά υπάρχουν άπειρα σχετικά τεκμηριωμένα παραδείγματα και για τις συνέπειες συγχωνεύσεων επιχειρήσεων για να παραμείνουν βιώσιμες κ.λπ.

Άλλο ένα ερώτημα τώρα.

Οι επενδύσεις που θεωρούνται για τους απολογητές της "βιώσιμης" ή "αιφόρου" ανάπτυξης μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας; Έγιναν νέες θέσεις εργασίας στην Ελλάδα; Πως βγαίνουν οι βιομήχανοι και λένε κάθε φορά ακόμη και σε νεοφιλελεύθερες παρατάξεις; "Απαιτούμε, ζητάμε κίνητρα, θέλουμε φορολογικές απαλλαγές, θέλουμε μικρότερους φόρους κ.λπ. γιατί μόνο έτσι θα έχουμε ανάπτυξη με απασχόληση" και δεν υπάρχει κανείς να τους πει: "Εσείς τι έχετε κάνει γι' αυτό τον τόπο" όπως έλεγε και κάποιος Κέννεντυ παλιά. "Τι προσφέρετε εσείς;" "Επανεπενδύσατε τα χρήματα που κερδίσατε στη φούσκα του Χρηματιστηρίου;" Και πόσες θέσεις παρήχθησαν όταν η κερδοφορία σας έφθασε σε ύψη που ούτε εσείς περιμένατε;"

Όλα αυτά νομίζω, μας βοηθούν να καταλάβουμε ότι τα θέματα και τα προβλήματα Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος είναι αντικειμενικά πολυδιάστατα, πολύπλοκα και περιπεπλεγμένα και τις διαλεκτικές σχέσεις και αλληλεπιδράσεις τους θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε προσπαθώντας ν' απαντήσουμε στα έξι ερωτήματα που τέθηκαν.

Λοιπόν, ας ξεκινήσουμε με το πρώτο ερώτημα. Και τώρα ξεκινάει και η δική σας συμμετοχή με τις σημειώσεις που θα κρατήσετε για τις παρεμβάσεις που θα κάνετε στη συνέχεια. Τι είναι ανάπτυξη; Για τον κάθε ένα από εμάς και για τον κάθε ένα από εσάς; Πως θα την ορίζατε; Ποιες είναι οι διαστάσεις της, ποιο περιεχόμενο

θα της αποδίδετε και γιατί; Δεν είναι αναγκαίο να απαντήσουμε σ' όλα, απαντάμε σ' αυτό, που θεωρούμε καίριο.

Το λόγο έχει αυτή τη φορά πρώτος ο συνάδελφος Δρ. Μιχάλης Μοδινός.

Μιχάλης Μοδινός:

Είπα ήδη ότι ως ανάπτυξη κατέληξε - ή κατάντησε αν θέλετε- να θεωρείται η οικονομική μεγέθυνση. Η ανάπτυξη, για να μην μπερδευόμαστε, είναι ένας όρος που παρά το ότι συχνά τον προσδιορίζουμε ως εμπεριέχοντα κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις, δεν παύει σήμερα παρά να αντιπροσωπεύει τη μεγέθυνση της οικονομίας. Ο όρος, αν κοιτάξετε λ.χ. λεξικά, του 17^{ου} – 18^{ου} αιώνα, σήμαινε κάτι τελείως άλλο στο παρελθόν, σήμαινε τη φυσική εξέλιξη ενός όντος, την αυτοπραγμάτωση του, το ξεδίπλωμα των ικανοτήτων του ..

Κατέληξε, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, -αφ' ότου μπορούμε να μιλάμε για ανάπτυξη ως καθολικό πολιτικό σχέδιο- να μετράει το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ). Υποτέθηκε, από τους Διεθνείς Οργανισμούς και από τον Πρόεδρο Τρούμαν, που πρωτοχρησιμοποίησε τον όρο μεταπολεμικά, με το πολιτικό περιεχόμενο που του δίνεται σήμερα, ότι είναι μία έννοια καθολική, ότι μπορεί να εφαρμοσθεί σ' όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη, ότι προϋποθέτει μαζικές επενδύσεις και ότι όλες οι κοινωνίες μπορούν, κατά το φιλελεύθερο λεξιλόγιο της νεοκλασικής οικονομικής σχολής, να απογειωθούν, ώστε να φτάσουν το επίπεδο ευημερίας της Δύσης.

Και στη Σοβιετική Ένωση και στις χώρες οι οποίες ακολούθησαν το σοσιαλιστικό υπόδειγμα τα χρόνια εκείνα, με άλλα μέσα, με άλλους ίσως στόχους, υποτέθηκε επίσης ότι η ανάπτυξη μπορεί να γίνει κτήμα

όλων των κοινωνιών. Βασικός αγωγός αυτής της προσπάθειας βεβαίως υπήρξε το κράτος, με μαζικές επενδύσεις, οι οποίες αγνόησαν, όπως και στη Δύση τα φυσικά όρια, με αποτέλεσμα πολλές από τις επενδύσεις, που πραγματοποιήθηκαν στην τότε Σοβιετική Ένωση να υποχωρήσουν ατάκτως, λόγω των φυσικών και άλλων περιβαλλοντικών παραμέτρων. Θυμίζω την επέκταση των τρακτέρ στις δημοκρατίες της Κεντρικής Σιβηρίας, που κατέληξαν στην ίδια ακριβώς υποχώρηση, όπως και στο αμερικανικό Midwest με το περίφημο φαινόμενο του Dust Bowl στο μεσοπόλεμο.

Η ανάπτυξη λοιπόν, είναι μία διαδικασία υποτιθέμενης διαρκούς μεγέθυνσης. Υποθέτει ότι όλες οι κοινωνίες μπορούν να ανέβουν τα ίδια σκαλιά. Οι θεωρίες της ανάπτυξης ενός μεγάλου θεωρητικού, του Βλαντιμίρ Ροστόφ, Ρωσικής καταγωγής αλλά αμερικανού στο πολίτευμα, υπέθεσαν ότι όλες οι κοινωνίες ανεβαίνουν τα ίδια σκαλιά, τα ίδια εξελικτικά βήματα, και ότι αυτό μπορούν οι υποανάπτυκτες κοινωνίες να το πραγματώσουν σε πολύ μικρότερο χρόνο απ' ότι οι κοινωνίες της Δύσης, από το τροφοσυλλεκτικό στάδιο, ως το στάδιο της βιομηχανικής και μεταβιομηχανικής κοινωνίας.

Ως τέτοιο καθολικό σχέδιο, κινητοποίησε πόρους, την περίφημη Διεθνή Τράπεζα και τους θεσμούς του Bretton Woods, αλλά και συνολική αναπτυξιακή προσπάθεια, η οποία γύρω στο '70, φάνηκε ότι άρχισε να λαχανιάζει. Αποδείχθηκε απλούστατα, ότι η ανάπτυξη δεν είναι μία έννοια η οποία μπορεί άκριτα να εφαρμοσθεί σ' όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη.

Ύστερα από πέντε -έξι δεκαετίες μπορούμε να πούμε ότι η εφαρμογή αυτού του συνολικού σχεδίου δεν πέτυχε τους στόχους του, ότι ναι μεν οι κοινωνίες έφτασαν να εξαρτώνται η μία από την άλλη,

με σχέση παραγωγού – πελάτη, αλλά ότι πρώτον η φτώχεια οξύνθηκε σε υπέρτατο βαθμό καθώς για πρώτη φορά έχουμε τόσο τρομακτικές ανισότητες στον πλανήτη. και δεύτερον, ότι τα βιοφυσικά όρια της ανάπτυξης, δηλαδή η οικολογική υποβάθμιση, έχει δείξει για τα καλά τα δόντια της, σε σημείο ώστε φτώχεια και περιβαλλοντική υποβάθμιση να βρίσκονται σήμερα σε πάρα πολύ στενή σχέση αλληλεπίδρασης..

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής.

Γιάννης Μισιρλής:

Βέβαια δεν είναι το θέμα μας, αλλά θα ήταν ενδιαφέρον να δούμε γιατί ο τρόπος με τον οποίο προσπάθησε να αναπτυχθεί η Σοβιετική Ένωση, οδήγησε στα αποτελέσματα, μερικά από τα οποία ανέφερε ο κύριος Μοδινός.

Είναι ενδιαφέρον ότι σ' ένα άρθρο του ο εξάιρετος οικονομολόγος, που πέθανε πέρσι, ο Paul Sweezy, ο εκδότης του Monthly Review, σ' ένα άρθρο του το 1989 με τίτλο καπιταλισμός και περιβάλλον έχει μία ενδιαφέρουσα υποσημείωση, όπου αναφέρεται ότι στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, επίσης έγινε προσπάθεια εκτατικής ανάπτυξης και θα ήταν ενδιαφέρον, λέει ο Paul Sweezy, τι θα γινόταν αν δεν υπήρχε η πίεση του εξωτερικού περιβάλλοντος, δηλαδή των αναπτυγμένων καπιταλιστικών χωρών, μιας που οι στόχοι ανάπτυξης ήταν τελείως διαφορετικοί, κατά τον Sweezy πάλι, από τους στόχους ανάπτυξης των δυτικών καπιταλιστικών χωρών. Αλλά αυτό ήταν μία παρένθεση.

Να συνεχίσω όμως με λίγη ιστορική ανασκόπηση, όσον αφορά στην ανάπτυξη. Με το τέλος του 2^{ου} Παγκοσμίου πολέμου, είδαμε (και

ο κάθε ένας έχει τους δικούς του λόγους να πει γιατί και πως), μια απελευθέρωση του μισού πληθυσμού της γης, από άμεσα, κυρίως, αλλά και από έμμεσα ιμπεριαλιστικά δεσμά. Ήταν οι νέες χώρες, Αφρική, Νοτιοανατολική Ασία, Λατινική Αμερική, νωρίτερα, κλπ.

Στις χώρες αυτές άρχισαν αμέσως επενδύσεις από τις ΗΠΑ και από τα πρώην αφεντικά, με σκοπό πρώτον να φτιάξουν υποδομές και μετά, λόγω των υποδομών, να κάνει επένδυση εκεί το εμπορικό, βιομηχανικό και το χρηματιστηριακό κεφάλαιο.

Περίεργο βέβαια ήταν ότι αυτές οι επενδύσεις έγιναν με δημόσιο χρήμα, όσα δε φαγώθηκαν από τους ντόπιους ηγέτες, επέστρεψαν πάλι στις δυτικές τράπεζες, γιατί τα έργα τα έκαναν οι ίδιοι οι οποίοι θα ανέπτυσαν αυτές τις χώρες.

Ας θυμηθούμε ότι υπήρχε τότε ο ψυχρός πόλεμος, η αντιπαράθεση με τη Σοβιετική Ένωση και ένας από τους λόγους που γινόταν αυτές οι επενδύσεις, με όχι πάντα «σωστούς» οικονομικούς όρους, ήταν γιατί υπήρχε αυτός ο ανταγωνισμός, που απέβλεπε και σε πολιτικά και άλλα αποτελέσματα.

Οι λαοί αυτών των χωρών είδαν ελάχιστη βελτίωση της ζωής τους, αλλά το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, αυξήθηκε. Να λοιπόν μία ανάπτυξη, δηλαδή είχαμε, στα αγγλικά *economic growth*, χωρίς όμως ανάπτυξη με την άλλη αγγλική λέξη *development*.

Επομένως εκεί, συμφωνώ με τον κύριο Μοδινό ως προς την ορολογία. Επομένως πρέπει να δούμε τι είναι ανάπτυξη. Συγχρόνως άρχισε να αυξάνει το δημόσιο χρέος, για να εκπληρωθούν οι ελάχιστες απαιτήσεις του πληθυσμού. Και για να ξαναδανειστούν, κύρια από την Παγκόσμια Τράπεζα και από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, έμπαιναν πλέον δημοσιονομικοί και πολιτικοί όροι.

Ο φαύλος αυτός κύκλος επαναλήφθηκε αρκετές φορές, έγινε τροχοπέδη και βρόγχος στους λαούς του τρίτου κόσμου και έχουμε την εξής κατάσταση. Αφ' ενός να χύνονται κροκοδείλια ή πραγματικά δάκρυα για την καταστροφή, π.χ. του Αμαζονίου, να ζητούν οι κυβερνήσεις, ας πούμε της Βραζιλίας, τη διευθέτηση του χρέους για να διαχειριστούν τον Αμαζόνιο καλύτερα, αυτό να μην γίνεται από τους φορείς χρηματοδότησης, άντ' αυτού να έχουμε δικτατορίες, εκχερσώσεις, βίαιες αναπροσαρμογές κλπ.

Και σα να μην έφτανε αυτή η συνθλιπτική πολιτική του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, το οικονομικό κατεστημένο, δηλαδή το Παγκόσμιο Καπιταλιστικό σύστημα προχωράει στις μέρες μας, σήμερα που μιλάμε, σε ακόμα πιο δραστικές διεθνείς πρακτικές, περισσότερες συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου, free trade agreements.

Και βλέπετε την AFTA, βλέπετε την CAD που έγινε WDO, βλέπετε την MAIN, Multilateral agreement on investment to ORSA, βλέπετε την FTAA και πάει λέγοντας.

Επομένως, επανέρχομαι και κλείνω εδώ, στην αρχική μου τοποθέτηση, ότι ό,τι και να κάνουμε, εάν δεν βοηθάει στην αλλαγή του πως βλέπει το κοινωνικό μας σύστημα το περιβάλλον και τον άνθρωπο, δεν μπορούμε να έχουμε ανάπτυξη συμβατή με το περιβάλλον.

Συντονιστής:

Ο Καθηγητής Κωστής Καγκαράκης, απάντηση στο ίδιο ερώτημα.

Κωστής Καγκαράκης:

Η λέξη αυτή, ανάπτυξη, εκτός από καραμέλα βέβαια που είναι, έχει γίνει ένα ιδανικό, έχει αποκτήσει δηλαδή μία θεοποίηση και ένα πολύ μεγάλο ειδικό βάρος.

Εγώ βέβαια, δεν θα τολμούσα να δώσω έναν ορισμό της σωστής ανάπτυξης, αυτό εξαρτάται από την προοπτική που έχει ο καθένας, τις προτεραιότητες, τη φιλοσοφία του, γι' αυτό νομίζω ότι θα είναι καλύτερα σαν ορισμό να μείνουμε στο αυτονόητο, ότι ανάπτυξη είναι η μετάβαση σε μία καλύτερη κατάσταση, σ' αυτό, τουλάχιστον, μπορούμε να συμφωνήσουμε όλοι.

Ανάπτυξη, λοιπόν, είναι η μετάβαση σε μία καλύτερη κατάσταση. Να κρατήσουμε δηλαδή σκόπιμα έναν ορισμό αόριστο και ανοικτό, ώστε στη συνέχεια η «σωστή» ανάπτυξη να είναι το αντικείμενο ενός προβληματισμού, που γι' αυτό άλλωστε είμαστε και εδώ. Ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Ευχαριστώ πολύ, ο Καθηγητής Θεοδόσης Τάσιος.

Θεοδόσης Τάσιος:

Ευχαριστώ. Ανταποκρίνομαι στην απαίτηση ορισμού. Λέω στον κύριο Καγκαράκη ότι ένας ορισμός δεν είναι κατ' ανάγκη δεσμευτικός του περιεχομένου, αλλά μπορεί να είναι ορισμός περιγράμματος και επομένως περίγραμμα. Ήδη, ο κύριος Καγκαράκης έδωσε ένα. Προς τα εκεί θα κινηθώ κι εγώ.

Πρώτον λοιπόν, αυξητική ανάπτυξη, όπως τα είπε ο κύριος Μοδινός και μίν μου τη σνομπάρτε σας παρακαλώ γιατί είστε όλοι υψηλόμισθοι εδώ. Εγώ όταν πρωτομπήκα σε πολυκατοικία, σε διαμέρισμα των 60 τετραγωνικών, φιλήσαμε όλη μου η οικογένεια το μωσαϊκό, διότι μέχρι εκείνη την ώρα ζούσαμε σε ισόγεια δωμάτια, και ο κοινός απόπατος ήταν απ' έξω στην αυλή.

Εσείς λοιπόν, οι πλούσιοι, μην μου κοκορεύεστε όταν γίνεται αυξητική ανάπτυξη των φτωχών ανθρώπων. Πρέπει να είστε ιδιαιτέρως

προσεκτικοί όταν μιλάτε, υποτιμητικά περί της οικονομικής αναπτύξεως, ανεξαρτήτως της οικονομικής κατάστασεως των ανθρώπων που την αποζητούν.

Σήμερα όμως, ευτυχώς, είμαστε σε θέση να μην την αγαπούμε αυτήν και μόνη.

Ο σημερινός στόχος είναι η Ανθρωπική Ανάπτυξη (ένας ευρύτερος όρος). Και ποιος θα το κρίνει; Μόνο κάθε φορά το συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο, η συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία, με τους συγκεκριμένους δημοκρατικούς θεσμούς εάν υπάρχουν, (εάν δεν υπάρχουν, σημαίνει ότι αυτό που θα λένε αυτοί ανάπτυξη δεν θα είναι).

Με την προϋπόθεση λοιπόν αυτή, οι πολίτες μπορούν να δώσουν τους συμμετοχικούς συντελεστές βαρύτητας σ' όλα εκείνα τα αγαθά που καθιστούν τον βίο καλύτερο. Και ποιες είναι οι συνιστώσες του καλύτερου; Είναι το τί θα φάω, αν θα κρυώνω, είναι αν θα νοιώθω αδελφοσύνη, ή θα πεθάνω νευρωτικός, είναι αν θα ευχαριστιέμαι χωρίς να παθαίνω αποξένωση, είναι λοιπόν το σύνολο των αναγκών που περιγράφουμε.

Είναι το σύνολο των 4 αυτών κατευθύνσεων της ανάπτυξης. Ε! αυτή τη δεύτερη ανάπτυξη να τη λέμε, αν θέλετε, προς διάκριση από την αυξητική ανάπτυξη, να την λέμε Ανθρωπική Ανάπτυξη. Ευχαριστώ.

Δημήτρης Ρόκος:

Με τη σειρά μου απαντώ και εγώ στο πρώτο ερώτημα.

Στην προηγούμενη απ' το τραπέζι μας συνεδρία, φάνηκε σε πρώτο επίπεδο και ιδιαίτερα για όσους δεν έχουν ενδιαφερθεί ή ασχοληθεί με την ουσία των πραγμάτων, ότι ανάμεσα στις εισηγήσεις

τη δική μου και κάποιες άλλες υπάρχει ένας ασίγαστος πόλεμος σε θέματα ορολογίας. Δηλαδή μια ψευδοαντιπαράθεση ανάμεσα στους όρους "βιώσιμη ή αειφόρος", και "αξιοβίωτη, ολοκληρωμένη ανάπτυξη".

Θα επιχειρήσω να δώσω δύο πρακτικούς ορισμούς, που μπορούν να μας κάνουν όλους μας να συμφωνήσουμε, ότι μπορούμε με επιστημονική, διεπιστημονική και ολιστική μεθοδολογία να προσεγγίσουμε, να ερευνήσουμε, να μελετήσουμε τη φύση, την ουσία και το περιεχόμενο του αντικειμενικά αξιολογικού όρου "Ανάπτυξη".

Όταν λέμε "Ανάπτυξη", ο καθένας από μάς μπορεί να αντιληφθεί ως συνώνυμες τις λέξεις αύξηση, αλλαγή, μεταβολή, μετασχηματισμός, εξέλιξη, πρόοδος κ.λπ., με βάση την κοσμοθεωρητική του αντίληψη, τη φιλοσοφία του, τις αξίες και τις αρχές του και ότι γενικότερα πιστεύει ότι είναι σωστό.

Ποτέ όμως κανένας, όταν λέει ότι θέλει το παιδί του να αναπτυχθεί σωστά, δεν επιθυμεί το παιδί του να γίνει 400 κιλά βαρύ και 5 μέτρα ψηλό και με παπούτσι 80 νούμερο. Θέλει αντίθετα να αναπτυχθεί σύμμετρα, αρμονικά, στο οικογενειακό, το φιλικό, το κοινωνικό και το σχολικό του περιβάλλον, στον εργασιακό του τομέα αύριο, στο συναισθηματικό και τον πνευματικό του κόσμο, στην υγεία του και βεβαίως στην όλη ζωή του.

Και σ' αυτό που είπε πολύ σωστά ο κύριος Τάσιος και φαντάζομαι, κανένας από το τραπέζι δεν το αρνείται, το να μπορεί πραγματικά να ζήσει μία ζωή, που να έχει μία στοιχειώδη ποιότητα, την ποιότητα βεβαίως, η οποία γίνεται αντιληπτή υποκειμενικά με διαφορετικά μάτια από τον καθένα.

Ένας δεύτερος κοινής αποδοχής πιστεύω ορισμός, που θα τολμούσα να δώσω για την "Ανάπτυξη", που είναι καθαρά αξιολογικός όρος όπως είπε και ο κ. Τάσιος και ο καθένας νομιμοποιείται να δίνει το δικό του περιεχόμενο, είναι ο εξής:

"Ανάπτυξη" μπορεί να θεωρηθεί μία νέα, διαφορετική από την προηγούμενη, "καλύτερη" αξιολογικά, (εντός εισαγωγικών), κατάσταση ισορροπίας ανθρωπίνων και παραγωγικών σχέσεων και συστημάτων και σχέσεων χρήσεων γης, παραγωγής, διανομής, απασχόλησης και κατανάλωσης με στόχο τη "βέλτιστη", (σε εισαγωγικά), αξιοποίηση των "πραγματικών", (εντός εισαγωγικών) δυνατοτήτων της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, σύμφωνα με το κάθε φορά κυρίαρχο κοινωνικό πλαίσιο, αξιών και επιλογών που εκφράζουν οι δυνάμεις που βρίσκονται στην εξουσία και η πολιτική ηγεσία μίας χώρας γενικότερα, κυβέρνηση, αντιπολίτευση, εξωκοινοβουλευτικοί θεσμοί κ.λπ., όπως αυτές μαχητικά συνυπάρχουν με τη μέση κοινωνική συνείδηση και την κοινωνική δυναμική.

Η κάθε φορά κοινωνική δυναμική, μπορεί να εκτείνεται από το τέλμα της ησυχίας ενός νεκροταφείου κάτω από μία δικτατορία, έως μία πάρα πολύ ζωντανή, αλλά έως και ανεξέλεγκτη "επαναστατική" ή "ριζοσπαστική" κατάσταση, στην οποία δεν διασώζονται ούτε οι στοιχειώδεις δημοκρατικοί θεσμοί και τα ανθρώπινα, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Η μέση κοινωνική συνείδηση, τώρα, επηρεάζεται καταλυτικά από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και ιδιαίτερα τα περιοδικά LIFE STYLE, την παραπλανητική διαφήμιση, τα καταιγιστικά προβαλλόμενα πρότυπα "επιτυχίας", "ευτυχίας" και κατανάλωσης, με άξονα πάντα

την επιδίωξη της μέγιστης κερδοφορίας των αντίστοιχων "επενδυτών".

Άρα λοιπόν, με βάση αυτές τις απόψεις, εγώ νομίζω ότι μπορούμε να συζητήσουμε και ο καθένας να συνεισφέρει ανάλογα μ' αυτό που πιστεύει ως πιο σωστό τη συμβολή του για τις διαλεκτικές σχέσεις.

Περνάμε τώρα στο δεύτερο ερώτημα. Το δεύτερο ερώτημα είναι: Πότε μια χώρα, κατά τη γνώμη σας, μπορεί να θεωρηθεί αναπτυγμένη; Και γιατί; Ποια είναι η σχέση της πολιτικής με την ανάπτυξη; Μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη στον πλανήτη μας, όταν π.χ. το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου;"

Αυτό είναι το ερώτημα, και μπορούμε να ξεκινήσουμε αυτή τη φορά με την απάντηση του συναδέλφου Γιάννη Μισιρλή.

Γιάννης Μισιρλής:

Νομίζω ότι δεν θα απαντήσω στα επόμενα δύο ερωτήματα, να πάρω λίγο παραπάνω χρόνο σ' αυτό, αφαιρώ δηλαδή το όποιο δικαίωμα θα μου δίνετε στα επόμενα ερωτήματα για να ολοκληρώσω μία σκέψη, πάνω στο αν μπορεί να υπάρξει ανάπτυξη με τα τρέχοντα δεδομένα και ελπίζω να μην αποθαρρύνω μερικούς απ' εσάς, χρησιμοποιώντας μερικούς όρους θερμοδυναμικής.

Φαντάζομαι, οι περισσότεροι, αν είναι μηχανικοί, ξέρουμε, έχουμε ακούσει το δεύτερο θερμοδυναμικό αξίωμα, που με απλά λόγια σημαίνει ότι κάθε σύστημα μεταβαίνει από τη τάξη στην αταξία. Ο ορισμός αυτός είναι ελλειπής, παρ' όλο που οι περισσότεροι φοιτητές και οι απόφοιτοι έτσι δίνουν αυτό τον ορισμό, για να προχωρήσω παρακάτω τη σκέψη μου.

Ή αν θέλετε, σε κάθε ενεργειακή μετατροπή, έχουμε απώλειες, διασκόρπιση της ενέργειας. Μάλιστα πριν από 100 τόσα χρόνια, αυτή

η αύξηση της εντροπίας, όπως συνηθίζεται να λέγεται, θεωρήθηκε, ειδικά από θρησκευτικούς κύκλους, ως η απόδειξη του θερμικού θανάτου του σύμπαντος, αν θέλετε και της γης μας, γι' αυτό και η κόλαση συνήθως συνδέεται με τη φωτιά, κάτι θα καεί, η 2^η Παρουσία και ούτω καθεξής.

Αυτή όμως η διατύπωση, που είπα προηγουμένως, ότι το σύστημα μεταβαίνει από τάξη σε αταξία, ισχύει για κλειστά συστήματα, κοντά σε κατάσταση ισορροπίας. Νομίζω, όλοι καταλαβαίνουμε ότι ένα σύστημα που δεν ανταλλάσσει ενέργεια και μάζα με το περιβάλλον του, μπορούμε να το θεωρήσουμε ως κλειστό.

Ένα βιολογικό σύστημα, εμείς, ένας άνθρωπος, είναι όμως θερμοδυναμικά ανοικτό σύστημα, ανταλλάσσει μάζα και ενέργεια αλλιώς θα είχαμε σκάσει, θα πεθαίναμε. Μάλιστα, όπως αναπτυσσόμαστε η αταξία γίνεται τάξη. Τρώμε, διασπώνται οι τροφές, φτιάχνουμε όργανα στο σώμα μας, επομένως από το κοντινό περιβάλλον των τροφών και του ανθρώπου τη στιγμή t , στην επόμενη στιγμή, $t+\Delta t$, είμαστε ποιο οργανωμένοι.

Τι συμβαίνει λοιπόν; Ανοικτό και μη αντιστρεπτό σύστημα. οι βιολογικοί οργανισμοί τρέφονται με την αρνητική εντροπία και ο συχωρεμένος Shroedinger είχε γράψει ένα πολύ ωραίο βιβλιαράκι πάνω στο τι είναι ζωή, από θερμοδυναμική άποψη. Ή αν θέλετε, ο οργανισμός πληρώνει σε ενέργεια για να αποκτήσει πληροφορία και να λειτουργήσει.

Αν τώρα, θεωρήσουμε το εξής σύστημα, ο δυτικός κόσμος, οι πλούσιες χώρες, οι αναπτυγμένες χώρες, όπως συνηθίζεται να λέγεται, είναι το σύστημα αναφοράς και ο υπόλοιπος κόσμος του πλανήτη είναι

το περιβάλλον και η ροή ενέργειας και μάζας συμβαίνει κυρίως κατά ένα τρόπο, από το περιβάλλον προς το σύστημα.

Έχουμε δηλαδή, ροή ενέργειας, πρώτων υλών και, αν θέλετε, και γνώσης καμιά φορά, με τη μετάβαση των καλύτερων μυαλών σ' αυτό τον κόσμο, που σημαίνει τι; Το σύστημα αναφοράς από την αταξία, πηγαίνει στη τάξη.

Εάν αυτό μπόρεσα να σας το μεταφέρω με κάποιον τρόπο, επειδή το σύστημα είναι κλειστό, εν μέρει, της γης μας, του οικοσυστήματος μας, συνολικά έχουμε, και ξέρουμε ότι ο δεύτερος θερμοδυναμικός νόμος είναι άτεγκτος, συνολική αύξηση της αταξίας.

Επομένως, αφού το σύστημα αναφοράς των αναπτυγμένων χωρών αυξάνει σε τάξη, ο υπόλοιπος κόσμος, που την τροφοδοτεί, μειώνει τη δική του, δηλαδή έχουμε αύξηση της ανισότητας, περαιτέρω μείωση της στάθμης από την οποία αυτός ο περιβάλλον κόσμος κάποια μέρα θα μπορέσει να αναπτυχθεί με όρους ανάπτυξης, όπως αυτοί που ακούστηκαν σ' αυτό το τραπέζι.

Επομένως, εάν συνεχισθεί αυτή η κατάσταση, θα μεγαλώνει η απόσταση μεταξύ πλουσίων και φτωχών τη στιγμή που υποτίθεται ότι όλες οι πολιτικές, τι Ευρωπαϊκή Ένωση θέλετε, τι Ιαπωνία, τι παντού, οδηγούν, ή μάλλον λένε ότι οδηγούν στην ανάπτυξη.

Επομένως, αν θέλετε μ' αυτό το σχήμα και το θερμοδυναμικό και μάλιστα αν κανείς το προχωρήσει, μπορεί να βρει πολλά σημεία να το στοιχειοθετήσει επιστημονικά, κατά τη γνώμη μου αν δεν αλλάξει δραστικά αυτή η αντιμετώπιση, το σύστημα θα είναι ασταθές, η αταξία θα μεγαλώσει, με ότι συνέπειες μπορούν να προέλθουν απ' αυτό.

Με συγχωρείτε για το χρόνο, αλλά δεν θα μιλήσω για τα επόμενα δύο, ευχαριστώ.

Συντονιστής :

Η σειρά τώρα του συναδέλφου Κωστή Καγκαράκη.

Κωστής Καγκαράκης:

Αυτά τα περί εντροπίας, κύριε Μισιρλή, με έφεραν πίσω σε εφιαλτικές περιόδους της φοιτητικής μου ζωής.

Προσπαθούσαμε να καταλάβουμε τι είναι και όταν είδαμε ότι δεν μπορούμε να το καταλάβουμε περιοριστήκαμε στην αποστήθιση μιας μαθηματικής σχέσης. Θα έλεγα ότι, χωρίς να θέλω να θίξω τους θεωρητικούς φυσικούς, ότι είναι κάπως ένας τεχνητός κόσμος, όπως τεχνητή είναι κι αυτή η ατυχής λέξη, εντροπία, που κάποιος μισοελληνιστής ημιμαθής την εισήγαγε τον 17^ο αιώνα.

Εγώ στο ερώτημα του συναδέλφου Ρόκου, που ήταν πότε μία χώρα μπορεί να θεωρηθεί αναπτυγμένη, θα ξαναγυρίσω στον Αριστοτέλη, όπως μας τον παρουσίασε ο συνάδελφος Τάσιος, μία χώρα όπου οι κάτοικοί της είναι ευτυχισμένοι. Πως θα το μετρήσουμε Δημήτρη, αυτό, δεν το ξέρουμε.

Δημήτρης Ρόκος:

Ευχαριστώ τον συνάδελφο Καγκαράκη. Η σειρά μου τώρα.

Πιστεύω, ότι μία χώρα μπορεί να θεωρηθεί αναπτυγμένη με την έννοια που έδωσε ο κύριος Τάσιος, που δίνω κι εγώ, όταν συνειδητά αποφασίζει ένα δύσκολο, γοητευτικό και επίπονο ταξίδι με στόχο την άξια να βιωθεί από όλους τους κατοίκους της Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη.

Την ταυτόχρονα και διαχρονικά μ' άλλα λόγια, στο χώρο, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτισμική και κατάλληλη τεχνική, τεχνολογική ανάπτυξη, η οποία θα τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και στο φυσικό και στο

πολιτισμικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο αυτός εντάσσεται όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης ή εκμεταλλευτής του, αλλά ως αναπόσπαστο μέρος του.

Μ' αυτόν λοιπόν τον ορισμό της ανάπτυξης, και με το συγκεκριμένο περιεχόμενο που του δίνω πιστεύω ότι μία χώρα μπορεί να θεωρηθεί αναπτυγμένη, όταν η κοινωνία της είναι πολιτικά και πολιτισμικά αναπτυγμένη και αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να υπάρξει μία όαση ανάπτυξης για κάποιους λίγους τυχερούς, σ' έναν όλο και φτωχότερο κόσμο, με κατεστραμμένο το φυσικό περιβάλλον και τους πολιτισμούς, του κοινού μας σπιτιού, του πλανήτη γη.

Περνάω τώρα στο δεύτερο μέρος του ερωτήματος. "Είναι δυνατόν, το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού να καρπούται το 86% του παγκόσμιου πλούτου και να θεωρούμε τις πιο πλούσιες χώρες "αναπτυγμένες";

Μπορείτε να σκεφτείτε όταν συνεχώς βαθαίνει, παρά το κυρίαρχο ιδεολόγημα της "βιώσιμης" δήθεν ή "αιφόρου" ανάπτυξης, το χάσμα ανάμεσα στις πλούσιες ελίτ του αναπτυγμένου και του αναπτυσσόμενου κόσμου και τα δισεκατομμύρια των πάμφτωχων του τρίτου κόσμου (αλλά και των όλο και αυξανόμενων νεόπτωχων του πρώτου κόσμου) το παρακάτω υποθετικό σενάριο;

Κάποια στιγμή, πάνω σε πιόργες 30 εκατομμύρια μαύροι ή κίτρινοι, αρχίζουν, επειδή δεν υπάρχει πια ελπίδα παρά η σκληρή πραγματικότητα να πεθάνουν από πείνα, ή από δίψα ή από AIDS, να επιτίθενται "χωρίς αρχές" στις αναπτυγμένες χώρες, οι οποίες για να αμυνθούν και να περιφρουρήσουν τα προνόμια του παραδείσου τους χρησιμοποιούν πυρηνικά όπλα, μετά πυραύλους αέρος – αέρος,

εδάφους – αέρος κ.λπ., και σκοτώνουν τα 10 εκατομμύρια, τα 20 εκατομμύρια, τα 29 εκατομμύρια.

Θα φτάσουν όμως 300.000, στην Ακρόπολη, μνημείο του πολιτισμού του πλανήτη μας, στην πόλη του φωτός το Παρίσι, και τα χρηματιστήρια του Λονδίνου και της Νέας Υόρκης και θα τα ισοπεδώσουν γιατί δεν θα έχουν ΤΙΠΟΤΕ πια να χάσουν και δεν θα μπορεί κανένας "πολιτισμένος" να τους θεωρήσει "απολίτιστους".

Γιατί δεν θα ξέρουν, ούτε τι είναι η Ακρόπολη, ούτε ο Παρθενώνας, ούτε τίποτα. Γιατί αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν, δεν έχουν και δεν θα έχουν με την θεοποίηση της ανταγωνιστικότητας στον ήλιο μοίρα, και δεν τους μένει, όχι το να σπάσουν τα δεσμά τους αλλά να εκδικηθούν τυφλά.

Άρα λοιπόν, τότε, "νυν υπέρ πάντων ο αγών". Όσοι και να χαθούν, οι κολασμένοι του πλανήτη μπορούν να ισοπεδώσουν το city, μπορούν να ισοπεδώσουν το θόλο της χιλιετίας, που έκανε ο Μπλερ στην Αγγλία, όλα τα μεγάλα μουσεία κ.λπ.

Αυτή τη στιγμή αν ήθελα "γενναιόδωρα" να προσφέρω μία λύση σωτηρίας στους νεοφιλελεύθερους, στη νέα τάξη της ασυδοσίας των παγκοσμιοποιημένων αγορών, θα τους έλεγα: Δεν καταλαβαίνετε γιατί τώρα μεν τρώτε καλά. Σε λίγο όμως τι θα γίνει;

Επέρχονται αυξημένα κύματα πολιτικών και οικονομικών προσφύγων, και "τρομοκρατών" όπως λέτε. Και καλά, εσείς στην Αμερική έχετε δύσκολους νόμους, πράσινες κάρτες, δεν μπαίνουν εύκολα μέσα. Εμείς όμως οι καημένοι που αποτελούμε και τα σύνορα της Ευρώπης και είμαστε και ειρηνόφιλοι και αντιρατσιστές αλλά και οι φτωχότεροι της Ευρώπης και έχουμε τεράστιο νησιωτικό χώρο και αρχιπέλαγος και χιλιάδες νησιά τι θα κάνουμε;

Πως μπορούμε να υπερασπιστούμε αυτά τα σύνορα και να σταματάμε τους οικονομικούς και τους πολιτικούς πρόσφυγες και αυτούς οι οποίοι τυραννιούνται από τις δικτατορίες τους, από τα θεοκρατικά καθεστώτα τους και τ' άλλα τα αντιδημοκρατικά; Πως θα μπορούμε; Τι θα κάνουμε; Θα τους σκοτώνουμε;

Άρα λοιπόν, μήπως μπορείτε να καταλάβετε, εσείς η μόνη οικονομική και στρατιωτική υπερδύναμη και οι υποτελείς, της ότι σας κόστισε πολύ ο πόλεμος στο Ιράκ και δεν μπορείτε να φύγετε από εκεί; Μήπως καταλαβαίνετε, έστω και τώρα, ότι το μοντέλο υπερπαραγωγής και υπερκατανάλωσης, δεν σας συμφέρει; Μήπως πρέπει να σκεφτείτε λίγο αλλιώς; Γι' αυτό λοιπόν πιστεύω, ότι όσοι θεωρούν ότι το σημερινό δυτικό υπόδειγμα ανάπτυξης στην εκλεπτυσμένη του μορφή της δήθεν "βιώσιμης ή αειφόρου" είναι το καλύτερο δυνατό στις συγκεκριμένες συνθήκες και υπεραμύνονται με "επιχειρήματα" αυτού του πράγματος, λαθεύουν και πρέπει διεπιστημονικά και ολιστικά να επανεξετάσουν τη θέση τους.

Συνεισέφερα σε μια τέτοια προοπτική με την εισήγησή μου πριν δύο ώρες σ' αυτή την αίθουσα και με τα αποδεικτικά στοιχεία του ίδιου του ΟΗΕ για τους δείκτες ανθρώπινης ανάπτυξης και τις τάσεις τους την δεκαετία 1992-2002 της αποθέωσης της "βιώσιμης ή αειφόρου" ανάπτυξης.

Όσοι ήταν εδώ τα άκουσαν. Όλοι θα μπορείτε να τα βρείτε αναλυτικά στα πρακτικά του Συνεδρίου όταν κυκλοφορήσουν.

Η σειρά τώρα του συναδέλφου Μιχάλη Μοδινού.

Μιχάλης Μοδινός:

Το ερώτημα ήταν ποιες χώρες μπορούν να θεωρηθούν αναπτυγμένες

Νομίζω ότι εκεί η απάντηση είναι απλή, αυτές οι οποίες έχουν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν(ΑΕΠ) υψηλότερο από κάποιες άλλες.

Σύμφωνα μ' αυτό τον ορισμό οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η Ελβετία, αλλά και η Σαουδική Αραβία και ενδεχομένως το Μπρουνέι μπορούν να θεωρηθούν αναπτυγμένες χώρες. Είναι το μόνο πεδίο στο οποίο μπορούμε να συνεννοηθούμε, διότι διαφορετικά θα πέσουμε σ' ένα σχετικισμό ταύτισης της ανάπτυξης με την ευτυχία, που δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι μπορεί να ισχύσει.

Και ο λόγος που δεν νομίζω ότι μπορεί να ισχύσει η πιο πάνω ταύτιση είναι διότι σε αναπτυγμένες κοινωνίες έχουμε σαφείς κοινωνικούς δείκτες, που αποδεικνύουν ότι πλούτος, συσσώρευση, ανάπτυξη, εξέλιξη ορισμένων οικονομικών ή άλλων δεικτών, δεν ταυτίζονται με κοινωνικούς δείκτες που δήθεν ομοιομόρφως θα αυξάνονταν..

Εδώ τα παραδείγματα είναι πολλά, παρά ταύτα πρέπει να πει κανείς ότι χώρες, , με υψηλό εισόδημα εμφανίζουν και υψηλούς δείκτες κοινωνικής προστασίας, όπως στην περίπτωση της Ευρώπης, ας μην το υποτιμούμε, μέχρι σήμερα τουλάχιστον. Υψηλούς δείκτες κοινωνικής προστασίας, είχαμε άλλωστε και στα καλά χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης..

Ενδεχομένως υψηλότερη ποιότητα πολιτισμού, μετρούμενη λ.χ. με περισσότερα καλά κινηματογραφικά ή λογοτεχνικά έργα παράγεται στη Γαλλία, παρά στη Μπουργκίνα Φάσο, στις μέρες μας, καθώς άλλες είναι οι προτεραιότητες εκεί. Και ενδεχομένως το ίδιο ισχύει για την, έρευνα την τεχνολογική εξέλιξη, την παιδεία. Άρα συχνά η ανάπτυξη συμβαδίζει με ορισμένους από τους καλύτερους δείκτες, όχι όμως πάντα. Και ερχόμαστε στο δεύτερο σκέλος του ερωτήματος,

μπορούμε, ρώτησε ο Δημήτρης Ρόκος, να φανταστούμε την ανάπτυξη ως μία διαδικασία η οποία παράγει αυτή τη τρομακτική ανισότητα στον πλανήτη; Η απάντηση είναι δυστυχώς ναι, διότι οι αναπτυξιακοί ρυθμοί της Ινδίας, ήταν επί 60 χρόνια της τάξεως του 6% με 10% το χρόνο. Αποτέλεσμα, τεράστιος πλούτος, εξαιρετική έρευνα στη βιοτεχνολογία, στην πληροφορική, αλλά και 300 εκατομμύρια άστεγοι που μάλιστα αυξάνουν κάθε χρόνο. Σε χώρες της υποσαχάρειας Αφρικής, βιώθηκαν εξαιρετικά υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης, π.χ. στο Καμερούν, στο οποίο έζησα, στη Νιγηρία, στην Αιθιοπία είχαμε υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Το ξέρετε ότι στην Αιθιοπία, εν μέσω των μεγάλων λοιμών, η χώρα αυτή ήταν εξαγωγέας κρέατος; Δηλαδή από τη μία έφτανε η διατροφική βοήθεια με σιτάρι και κριθάρι από τις Μεσοδυτικές Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών και από την άλλη εξήγετο κρέας μοσχάρισιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι απλούστατα οι φτωχοί κάτοικοι της Αιθιοπίας δεν είχαν την αγοραστική δύναμη να αγοράσουν το κρέας τους. Αντίθετα μπορούσε αυτό να εξάγεται.

Ανάπτυξη μπορεί να συνυπάρχει με τρομακτική ανισότητα, μάλιστα θα το προέκτεινα, θα το έκανα ακόμη πιο προκλητικό αυτό το επιχείρημα. Η ανάπτυξη προϋποθέτει μεγάλη ανισότητα. Σε πολύ λίγες κοινωνίες πάνω στον πλανήτη, καταφέραμε να στήσουμε συστήματα αναδιανομής, που κατασκεύασαν το κράτος πρόνοιας, ή το κράτος κοινωνικής προστασίας.

Ευτυχώς στην Ευρώπη αυτό βιώθηκε. Βιώθηκε και σε πολλές παραδοσιακές κοινωνίες στο παρελθόν, αλλά δεν ξέρω αν πρέπει να πάμε πίσω στην ιστορία. Επομένως, συχνά η ανάπτυξη δεν συμβαδίζει

με την ευημερία, και δεύτερον, συχνότατα η ανάπτυξη συμβαδίζει και με την περιβαλλοντική υποβάθμιση, αλλά και με την εκπτώχευση.

Συντονιστής:

Ο κύριος Τάσιος, πρέπει να είναι ευτυχής γιατί θα αστράψει και θα βροντήξει.

Θεοδόσης Τάσιος:

Το ίδιο το ερώτημα είναι αξιολογικού χαρακτήρος και εγώ θα είμαι υπέρ του κυρίου Καγκαράκη για άλλη μία φορά, ο οποίος είπε, ρε παιδιά να ρωτήσουμε τους ίδιους. Είναι ευχαριστημένοι; Βεβαίως ο κύριος Μοδινός, επιστημονικά βρίσκει μία τεράστια δυσχέρεια (και έχει δίκιο) στην απόκτηση αντικειμενικού κριτηρίου περί της ευτυχίας, ή καλύτερα περί της ευδαιμονίας των αντίστοιχων κοινωνικών ομάδων.

Να το κρατήσουμε αυτό, το συνυπογράφω. Αλλά παρά ταύτα ας δούμε νομιναλιστικά, τουλάχιστον, την έννοια, τί θέλω να πω; Πάς σε μία συγκεκριμένη περιοχή της Αμερικής και τους ρωτάς «Are you happy?» δηλαδή είσαστε ευτυχείς χάρη στο γεγονός ότι έχετε ένα ακαθάριστο εθνικό προϊόν το οποίο είναι θηριώδες; Τότε αυτοί σε κοιτούν στα μάτια και λένε, τί μας ρωτάει αυτός τώρα; Εγώ ξέρω ότι το παιδί μου είναι άρρωστο, ότι προχθές με έφτυσαν στο δρόμο κάτι μαύροι (έχει τα δικά του προβλήματα αυτός). Ωστε το ερώτημα σ' αυτόν αν είναι ευτυχής, πράγματι, έχει έναν φοβερό σχετικισμό.

Προσέξτε όμως ο κύριος Μοδινός τι είπε:

Ότι στην πραγματικότητα, εκεί όπου υπάρχει αυξημένη οικονομική ευμάρεια, εκεί οι υπόλοιποι εκείνοι παράγοντες που συνεργούν στην ευδαιμονία, αυτοί πάνε καλά. Άρα είναι σαν να

υπεστήριξε ότι η συνάρτηση της ευδαιμονίας είναι συνάρτηση μίας και μόνο παραμέτρου, που είναι η οικονομική επαύξηση.

Αυτό δεν είναι γενικώς ακριβές, και νομίζω ότι ευχερώς θα το παραδεχτεί κι εκείνος, αλλά κι εμείς δεν πρέπει να υποτιμούμε τη σημασία αυτού του συντελεστή βαρύτητας, στην οικονομική ευμάρεια, όταν τίθεται το ερώτημα αν είναι κάποιοι ευτυχείς.

Υπάρχουν όμως, σας διαβεβαιώ, πάρα πολλές ομάδες αμερικανών, απ' εκείνες τις ομάδες που δίνουν αρνητική απάντηση στο περί ευτυχία ερώτημα, οι οποίοι αισθάνονται πραγματικά μία ενοχή εκ του γεγονότος ότι ξέρουν, ότι αυτά που θα δώσουν στο Γαλλικό εστιατόριο απόψε, είναι ικανά να δώσουν τετρακόσια εμβόλια σε μία υποσαχάρεια περιοχή εναντίον της μαλάριας.

Να περάσω τώρα στο περίφημο, σχόλιο των παλαιών αστών: Σου λένε, αχ καλέ, τι έρχεστε από το Κερασοχώρι; Τι έρχεστε στην Αθήνα; Δεν κάθεστε εκεί, που έχετε τον καθαρό σας αέρα, που έχετε το ψωμάκι σας, έχετε το νεράκι σας, έχετε τους φίλους σας. Και του απαντάει ο "αστύφιλος", γιατί δεν έρχεσαι εσύ εκεί, να έρθω εγώ εδώ;

Η απάντηση είναι ότι αυτός που είναι εκεί, παρά το γεγονός ότι έχει όλα τ' άλλα (και αισθητική ατμόσφαιρα και προσωπικές σχέσεις και πολιτισμικά του αγαθά) -έλα το ρημάδι που δεν έχει, το άλλο, την υγεία, τη σταθερότητα, τα λεφτά; Και για τη δική του κριτική και ελεύθερη αξιολογία, βάζει μεγαλύτερο συντελεστή βαρύτητας σ' εκείνα, ενώ εγώ, ο χορτασμένος, βάζω μεγαλύτερο συντελεστή βαρύτητας στ' άλλα.

Αυτό φέρνει όμως νερό στον μύλο μας, ότι δεν μπορεί να κάνετε έναν ορισμό της ανάπτυξης, (θα την ονομάσουμε Ανθρωπική ευρύτερη Ανάπτυξη), δέν μπορείτε να το κάνετε αυτό αγνοώντας όλες τις

συνιστώσες της ευδαιμονίας, (σας κουράζω που το επαναλαμβάνω) για τις οποίες έχει δικαίωμα αξιολογικό ο κάθε χρήστης, ο κάθε πολίτης να δίνει τους δικούς του συντελεστές βαρύτητας.

Σας έδειξα παραδείγματα και εδώ σταματάω, όπου ένας που έχει τα μέν θέλει τα δέ, και ο άλλος που έχει τα δέ θέλει τα μέν. Εξ αυτού, λοιπόν, ορίζεται ότι αυτό είναι μία έννοια η οποία παρ' όλο που δεν επιδέχεται έναν αντικειμενικό καντιανό ορισμό, παρά ταύτα μπορεί να μορφοποιηθεί σ' ένα περίγραμμα- και να αποθέσουμε την ελπίδα της τελικής κρίσεως στην δημοκρατική ομάδα, η οποία αποφασίζει το είδος της ανάπτυξης που γουστάρει.

Συντονιστής:

Πριν πάρει το λόγο πάλι ο κύριος Τάσιος, γιατί θα πάμε μ' αυτή τη σειρά, τώρα, θέλω να θυμίσω ότι μπορείτε να ετοιμάζετε τις παρεμβάσεις σας και θα έχει νόημα αυτή η συζήτηση αν τυχόν, πραγματικά, μπορούμε μετά να ακούσουμε ρητές αντιρρήσεις, συμφωνίες κ.λπ.

Ο Γιάννης Σχίζας θα ήθελε κάτι να πει αν και θα έχει όλο το χρόνο αργότερα. Ένα λεπτό τώρα.

Γιάννης Σχίζας:

Στο Ζολώτα αναφέρομαι, ο οποίος έζησε όλο τον προηγούμενο αιώνα, και ο οποίος με το έργο του «οικονομική μεγέθυνση και φθίνουσα οικονομική ευημερία», το οποίο δεν διαβάστηκε, δυστυχώς, όσο του άξιζε, αναφέρεται ακριβώς στο αυτό υποκειμενικό συναίσθημα που λέγεται βίωμα της ευτυχίας και αναφέρεται σε μία συγκεκριμένη κοινωνία, η οποία είχε την προνοητικότητα να προβεί σε κάποιες μετρήσεις, οι οποίες μετρήσεις έδειξαν το εξής.

Ότι το έτος βάσεως του Ζολώτα, που ήταν το έτος 1977, γιατί το βιβλίο του εκδόθηκε το 1981, σε σχέση με το 1957, σ' αυτή την εικοσαετία είχε υπάρξει μία σημαντική υποχώρηση του βιώματος της ευτυχίας, από ένα συγκεκριμένο αντιπροσωπευτικό δείγμα ερωτηθέντων.

Μέσα απ' αυτό, ο Ζολώτας, έτσι συγκεκριμένα και καθόλου εικοτολογώντας αποδεικνυε ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν έφερνε την ευδαιμονία.

Συντονιστής:

Το ερώτημά μας είναι:

"Σε ποιους ανήκουν και πως κατανέμονται οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες, διατύπωσης αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών πολιτικών και σχετικών αποφάσεων και γιατί; Και το λόγο τώρα έχει ο Καθηγητής Θεοδόσης Τάσιος.

Θεοδόσης Τάσιος:

Εφευρέθηκε και μία δημοκρατία, τι να γίνει; Εμείς θα τα πούμε όλα; Εφ' όσον το θέμα είναι αξιολογικού χαρακτήρος (και αυτό το αναγνωρίσαμε όλοι), μοιραίως ανάγεται σε θέματα πολιτικής. Είναι πολιτικό γίγνεσθαι, δεν μπορεί να είναι επιστημονικό. Άρα δεν μπορεί να το λύσουμε εμείς μόνοι. Άρα η κάθε κοινωνική ομάδα έχει το δικαίωμα και το καθήκον να αποφασίσει τι διάολο θέλει απ' όλα αυτά.

Το ερώτημα όμως είναι νομίζω, γενικότερο. Αναφέρεται λέει και σε ευθύνες. Και ίσως να αναφέρεται σε εκείνο που προείπε πριν από 5 λεπτά ο κύριος Ρόκος, εν σχέσει με την πλανητική πλευρά. Διότι καμμίας κοινωνικής ομάδας, όπως μας είπε προσφύεστατα, ο κύριος Μισιρλής, καμίας κοινωνικής ομάδας οι στόχοι δεν είναι ανεξάρτητοι από τους στόχους των γειτονικών, ή και των απομακρυσμένων

κοινωνικών ομάδων, και υπάρχει μία τεράστια παγκοσμιότητα και κάμποσα φαινόμενα, χωρίς κατ' ανάγκην την πονηρά παγκοσμιοποίηση, που προήλθε, ή υποδαυλίζεται από μία μόνο συγκεκριμένη δύναμη.

Λέω, επειδή δεν είμαστε σ' ένα κλειστό κουτί και υπάρχει επιρροή απ' έξω, η δικιά μου ανάπτυξη, είναι αλήθεια, ιδίως σε εποχές παγκοσμιοποίησης, ότι επηρεάζεται από τα πρότυπα και τις αποφάσεις αναπτύξεως άλλων ομάδων, ή άλλων χωρών.

Εκεί πια, αν αυτό ήταν ο σκοπός του ερωτήματος, εκεί τα πράγματα είναι ζόρικα. Ως μικρή συμβολή στη συζήτηση αναφέρω ότι αμέσως μετά τη δικτατορία, η Επιτροπή του ΟΗΕ για την Ευρώπη, (Γενεύη), είχε οργανώσει μία συνάντηση την Αθήνα με θέμα τα ενεργειακά προβλήματα. Και η ΔΕΗ μου ζήτησε να κάνω ένα είδος, *inaugural speech*, στους Δελφούς μάλιστα.

Εγώ ξεκίνησα μεν από τα ενεργειακά, που ενεργειακά όμως σημαίνει και περιβαλλοντικά (ήδη από τότε, τα ξέραμε, τα μισοξέραμε) και παρουσίασα ένα μικρό, μαθηματικό προσομοίωμα, το οποίο και δημοσίευσα και κάνα δύο φορές. Το προσομοίωμα αναζητούσε το *optimum* της δωρεάν βοήθειας των αναπτυγμένων χωρών προς τις μη αναπτυγμένες χώρες. Προκειμένου οι πλούσιες χώρες να αντιμετωπίσουν τις μελλοντικές τους δαπάνες, θα πλήρωναν για να αντιμετωπίσουν όλες τις συνέπειες της φτώχειας των άλλων. Μπεζακτάδικο μοντέλο, τίποτα το συναισθηματικό. Λαμβάνονταν υπόψη οι εισβολές των διαφόρων μεταναστών, οι αρρώστιες και οι πόλεμοι, εξαιτίας της φτώχειας των χωρών αυτών κ.λπ. Και στο τέλος έβγαλα ένα νούμερο ότι το *optimum* θα ήταν, περίπου, εικοσαπλάσιο από εκείνο το οποίο τότε ο ΟΗΕ έλεγε ότι πρέπει να δίνουμε. (Το

περίφημο 0,15%, έναντι του οποίου τώρα όπως ξέρετε, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής δίνουν τα μισά απ' ό,τι δίνει η Γαλλία, ή το ¼ απ' ό,τι δίνει η Ιρλανδία, και ούτω καθεξής).

Δηλαδή, για να ξανάρθουμε στο ειδικό ερώτημα πράγματι υπάρχουν ευθύνες για το γεγονός ότι διατηρείται ένα παγκοσμίως ασταθές σύστημα, το οποίο επηρεάζει κατά έναν σημαντικό βαθμό την ανάπτυξη όχι μόνο των φτωχότερων, αλλά και των πλουσιότερων χωρών. Αυτό είναι ένα σημαντικό θέμα ευθυνών.

Για να ξαναρίξω και νερό και στο δικό μου μύλο, ποιος αποφασίζει τον χρόνο εντός του οποίου θα γίνει η βελτιστοποίηση της τιμής αυτής της δωρεάν βοήθειας; Εκεί είναι που εγώ είχα τον άσο στο μανίκι σ' εκείνο το μαθηματικό προσομοίωμα. Αν το βάλεις με την 5ετία, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία, ότι η λύση του προσομοιώματος είναι μηδέν βοήθεια.

Αν όμως είναι η 50ετία; Ε! οπότε λαμβάνουν χώρα πολλά φαινόμενα και εξελίσσονται όλοι αυτοί οι εναντίον των πλουσίων κίνδυνοι -οι οποίοι μάλιστα τότε δεν περιείχαν και το στοιχείο, που σήμερα ονομάζεται τρομοκρατία και που είναι μία από τις μορφές του πολιτικού φονταμεταλισμού, αφ' ενός και αφ' ετέρου της τεράστιας κοινωνικής αδικίας- λέω, τότε δεν το είχαμε αυτό, αλλά αν το είχαμε, το μοντέλο θα έβγαζε μεγαλύτερα νούμερα δωρεάν βοήθειας προς τις φτωχές χώρες.

Απ' αυτή την άποψη, συμφωνώ ότι οι ευθύνες είναι δυσανάλογα κατανεμημένες και ανεξάρτητες από τις τοπικές κοινωνίες που αποφασίζουν το δικό τους optimum.

Συντονιστής:

Η απάντηση τώρα του συναδέλφου Μιχάλη Μοδινού.

Μιγάλης Μοδινός:

Δύσκολη ερώτηση Όποια ανάπτυξη και αν θεωρήσουμε ότι έχουμε στο τραπέζι, τελικώς τις αποφάσεις, θα έλεγε κάποιος θεσμικός πολιτειολόγος, τις λαμβάνουν οι κυβερνήσεις, σ' ένα άλλο επίπεδο, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ενώ τις μεγάλες αποφάσεις, τις μεγάλες και σε παγκόσμιο επίπεδο εννοώ τις λαμβάνουν οι διεθνείς οργανισμοί, οι διακρατικές σχέσεις κλπ.

Φαντάζομαι όμως ότι η ερώτηση είναι λίγο πιο φιλοσοφική. Ας πούμε, πολλοί θεωρούν ότι η τεχνολογική πρόοδος, μία έννοια που ξεχάσαμε, η τεχνολογική εξέλιξη είναι αυτή που αποφασίζει περίπου από μόνη της, ντετερμινιστικά Το «από μόνη της» δε σημαίνει βέβαια ότι φορέας της τεχνολογίας δεν είναι ο άνθρωπος, είναι, αλλά μοιάζει σαν, έλεγε ένας φιλόσοφος Ιησουίτης, ο Ζακ Ελλούλ, δείχνει να έχει...

Technology has a mind of its own, είχε πει; δείχνει σαν η τεχνολογία να έχει μία δική της εξέλιξη και μάλιστα συχνά δείχνει ανεξέλεγκτη, Αν δούμε σήμερα τα Ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα παλεύουν στην περίπτωση της βιοτεχνολογίας να ελέγξουν, τελικώς, μια εξέλιξη που δεν είναι της κοινωνίας, δεν αποφασίστηκε δημοκρατικά. Βεβαίως, χρηματοδοτήθηκε κατά κόρον, βεβαίως τα Πανεπιστήμια κάνουν την έρευνα τους και αυτό είναι ένα άλλο επίπεδο, προφανώς, δεν ζούμε στην εποχή των μεμονωμένων εφευρετών, αλλά αυτή η χρηματοδότηση και οι σχετικές επιλογές, συχνά είναι κατά τη γνώμη μου ανεξέλεγκτες, αυτονομημένες. Αλλά θα ήθελα να ακούσω κι εγώ βέβαια, την άποψη των Πανεπιστημιακών δασκάλων σ' αυτό το τραπέζι και νομίζω ότι θα μας δοθεί η ευκαιρία παρακάτω, αν και δείχνει συχνά να μην ξέρουμε που το πάμε.

Θέλω όμως να σας πω δύο λογάκια για τον όρο Βιώσιμη Ανάπτυξη, είτε μας αρέσει, είτε όχι. Προσωπικά, τον θεωρώ αντίφαση όρων, το λέω εξαρχής, αλλά παραμένει χρήσιμη έννοια για το δια ταύτα, για τις πρακτικές δηλαδή συνεκδοχές της ανάπτυξης.

Είναι περίεργο, πως επιβλήθηκε ο όρος. Επιβλήθηκε με ένα ραπόρτο, περίπου τυχαία. Ο όρος sustainability κυκλοφορούσε στα οικολογικά φόρα, αλλά όχι για να περιγράψει την ανάπτυξη, αντίθετα για να περιγράψει το στόχο της βιωσιμότητας γενικώς βιωσιμότητας του ανθρωπίνου γένους, των ειδών κλπ. ευρύτερων κατηγοριών δηλαδή.

Και βρέθηκε το '87 ξαφνικά, να νομιμοποιείται μέσω της Επιτροπής Brundland, μιας επιτροπής σοφών, όπου η Πρωθυπουργός της Νορβηγίας η κυρία Brundland ήταν επικεφαλής, και βρέθηκε ξαφνικά στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για να γίνει το '92 στο Ρίο κυρίαρχος όρος.

Είναι ενδιαφέρον το πως διαπλέκονται επιστήμη, τεχνολογία, κυβερνήσεις, διεθνείς οργανισμοί και πως ένας όρος επιβάλλεται. Προσωπικά δεν είμαι ούτε γλωσσολόγος, ούτε κοινωνιολόγος, ίσως άλλοι μπορούν να δώσουν απάντηση σ' αυτό, το πώς δηλ. επιβάλλεται ένας όρος, αλλά θα έλεγα ότι ο όρος Βιώσιμη Ανάπτυξη ήρθε ως κατάληξη όλης αυτής της προσπάθειας, να αποδοθούν στην ανάπτυξη ανθρωπιστικές και βελτιωτικές ιδιότητες.

Αυτή η προσπάθεια άρχισε γύρω στο '70, στη Διεθνή Τράπεζα με Πρόεδρο τότε τον Robert McNamara, (μόλις είχε χάσει τη θέση του στο Βιετνάμ, ως Υπουργός Αμύνης των ΗΠΑ) που ανέλαβε τη Διεθνή Τράπεζα και άρχισε μία προσπάθεια εξανθρωπισμού του όρου

ανάπτυξη: να αποστερήσει την ανάπτυξη από τις όποιες κακές της ιδιότητες.

Και ξεκίνησε μία ιστορία, που περιείχε τους όρους ισόρροπη ανάπτυξη, κοινωνικά δίκαιη ανάπτυξη, σωστή ανάπτυξη, αυτά όλα σε κείμενα της δεκαετίας του '70 και στη συνέχεια σε πιο εκσυγχρονισμένα κείμενα και βεβαίως φτάσαμε στο να επιβληθεί ο όρος Βιώσιμη Ανάπτυξη για λόγους, που η ταχύτητα της επιβολής του όρου, πραγματικά, δεν μας επιτρέπει με πλήρη διαύγεια να τους γνωρίζουμε.

Αυτό που γνωρίζουμε όμως είναι ότι τώρα πια είναι ένας όρος που επιβλήθηκε, άρεσε στους Διεθνείς Οργανισμούς, άρεσε στις κυβερνήσεις, και συχνά υπό την ομπρέλα του, όντας χρηστικός και περιλαμβάνοντας τις κανονιστικές προσπάθειες να τακτοποιήσουμε τα του περιβάλλοντος, αποδεικνύεται δημοφιλής στις μέρες μας.

Δημήτρης Ρόκος:

Δεν απαντώ στο ερώτημα, πρέπει να κάνω πρώτα ένα σχόλιο πάνω σ' αυτά που είπε ο συνάδελφος Μοδινός για τη βιωσιμότητα.

Βιωσιμότητα ή διατηρησιμότητα δεν είναι θέμα ορολογίας. Αν γυρίσουμε πίσω στο «Our Common Future» την έκθεση της Επιτροπής Brundland στην σύνταξη της οποίας συμμετείχαν 1200 περίπου, τους μέτρησα, επιστήμονες και πολιτικοί από το Βορρά και το Νότο, την Ανατολή και τη Δύση, νεοφιλελεύθεροι έως αριστεριστές, πλούσιοι, φτωχοί κ.λπ, (έχω κάνει ανάλυση και από ποιες χώρες προέρχονται) και τη διαβάσουμε με προσοχή ΟΛΗ και όχι μόνο τον ορισμό της "Sustainable Development" όπως συνήθως κάνουν πολλοί άκριτοι αμύντορές της, θα πούμε και πρώτος εγώ, ότι είναι ένα εξαιρετικό κείμενο και συμφωνώ μ' όλα αυτά που λέει ο Μιχάλης, ότι

πραγματικά, αυτό θα μπορούσε να συγκροτήσει ένα όραμα για τον κόσμο. Η ανάλυσή της είναι εξόχως αξιόπιστη και πειστική. Ο πλασματικός μέσος όρος του "ορισμού" είναι το λάθος. Για του λόγου το αληθές θα μεταφέρω στα Πρακτικά αυτολεξεί ένα κομμάτι απ' τη σελίδα 303 της Έκθεσης.

PEACE AND SECURITY

Box 11-1. Spending on Military Versus Environmental Security

The world spent well over \$900 billion on military purposes in 1985, more than \$2.5 billion a day. The real cost is what the same resources might otherwise be used for:

- An Action Plan for Tropical Forests would cost \$1.3 billion a year over the course of five years. This annual sum is the equivalent of half a day of military expenditure worldwide.
- Implementing the UN Action Plan for Desertification would cost \$4.5 billion a year during the last two decades of this century-the equivalent of less than two days of military spending.
- One of the greatest environmental hazards in the Third World is lack of clean water for household use, contributing to 80 per cent of disease. The UN Water and Sanitation Decade, although give only a small fraction of support needed, would have cost \$30 billion a year during the 1980s. This is the approximate equivalent of 10 days of military spending.
- To supply contraceptive materials to all women already motivated to use family planning would cost an additional \$1 billion per

year on top of the \$2 billion spent today. This additional \$1 billion is the equivalent of 10 hours of military spending.

Sources: International Task Force, *Tropical Forests A Call for Action* (Washington, DC: World Resources Institute, 1985); Dr. M.K.Tolba, 'Desertification and the Economics of Survival', UNEP Information 86/2, 25 March 1986; A. Agarwal et al., *Water Sanitation and Health for All?* (London: IIED/Earthscan, 1981); World Bank, *World Development Report 1984* (New York: Oxford University Press, 1984).

Όλα αυτά τα τόσο σημαντικά όμως, ξεχάστηκαν όταν οι συγγραφείς έφτασαν να δώσουν έναν ορισμό. Μπήκαν λοιπόν στον πειρασμό και στην αναγκαστική ίσως λογική του πλασματικού μέσου όρου, όπως π.χ. είναι το κατά κεφαλήν εισόδημα. Εγώ έχω δύο δισεκατομμύρια, ο κύριος Μοδινός έχει μηδέν, οι δύο μας έχουμε από ένα δις. Δεν έχουμε. Ούτε εγώ έχω 1 δις, έχω 2 και ο κύριος Μοδινός έχει 0.

(Το παράδειγμα έπρεπε ίσως να το πω ανάποδα, ο κύριος Μοδινός έχει 2 δις και εγώ 0). Είναι εδώ μία συνάδελφος, η οποία τελείωσε το Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη", του οποίου έχω την ευθύνη. Η κ.Γκούτη έκανε μία εξαιρετική διπλωματική εργασία, για τους δείκτες της ανάπτυξης, τους σύνθετους δείκτες κ.λπ. και μπορεί αν θέλει να μας δώσει στο τέλος την άποψή της για την αξιοπιστία των δεικτών.

Η Επιτροπή λοιπόν κατέληξε μετά την εξαιρετική της ανάλυση στον ορισμό: "Βιώσιμη είναι η ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύει τις δυνατότητες των επομένων γενεών, να αντιμετωπίζουν κι αυτοί τις δικές τους ανάγκες".

Άρα λοιπόν εκ πρώτης όψεως φαίνεται να είναι προοδευτική, δίκαια και με διαγενεακή ισότητα η Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Και λέω εγώ τώρα, ποιος ξέρει τις ανάγκες του κόσμου μετά από 20 χρόνια; Τις ξέρουμε τις ανάγκες; Μπορούμε να τις πούμε; Και πως μπορούν να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του παρόντος; Είναι οι ίδιες οι ανάγκες των Παπούα των aboriginals και ίδιες οι ανάγκες των Νορβηγών;

Δεν είναι ίδιες βέβαια, αλλά και ποιες είναι οι ανάγκες; Είναι οι πραγματικές ανάγκες; Ή οι πλασματικές, οι οποίες καταγιγιστικά διαφημίζονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας για να επιτύχουν την ευδαιμονία, όπως κάποιοι άλλοι την επιδιώκουν.

Γι' αυτό λοιπόν η αντίθεση δεν είναι στην ορολογία, είναι στο περιεχόμενο και να γιατί. Διότι όλο το ιδεολόγημα πλέον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 1992 και μετά και σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει ως πυρήνα τι; Την ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία, την επιχειρηματικότητα, τις ευέλικτες και ελαστικές σχέσεις εργασίας. Και αυτό αποδεικνύεται από χιλιάδες κείμενα και Συνέδρια για την "Sustainable Development" που μπορούμε να βρούμε στο διαδίκτυο.

Έχω χαραμίσει πολλά από τα τελευταία χρόνια της ζωής μου για να διαβάσω αυτά τα ευχολογικά κείμενα τα οποία δοξολογούν την "Βιώσιμη ή Αειφόρο" Ανάπτυξη, ενώ τα πραγματικά στοιχεία του ΟΗΕ για την ανθρώπινη ανάπτυξη αποδεικνύουν ότι από το '92 ως το 2002 οι λίγοι πλούσιοι γίναν λιγότεροι αλλά πολύ πλουσιότεροι και οι πολλοί φτωχοί ακόμη περισσότεροι και πολύ φτωχότεροι.

Σήμερα παρουσίασε κάποιος συνάδελφος μία σχετική εισήγηση. Όταν έφθασε στα συμπεράσματα, γύρισα στον κύριο Τάσιο και του είπα, "έχω διαβάσει 3000 εργασίες με τα ίδια κατά λέξη

συμπεράσματα". Λένε όλοι "Να ενθαρρύνουμε το διάλογο Βορρά Νότου". Γιατί να μην τον ενθαρρύνουμε; Να κάνουμε τούτο, να κάνουμε τ' άλλο.

Αυτά όμως, όπως αποδεικνύεται με τα επίσημα κείμενα του ΟΗΕ δεν οδηγούν πουθενά. Ας απαντήσω κι εγώ για το ποιου είναι οι αρμοδιότητες και οι ευθύνες σχεδιασμού, χάραξης και άσκησης πολιτικών ανάπτυξης και περιβάλλοντος.

Για την Ελλάδα, π.χ. είναι του κράτους, των κυβερνήσεων, αλλά και των αντιπολιτεύσεων, να κάνουν εναλλακτικές θετικές και δημιουργικές αλλά και τεκμηριωμένες προτάσεις και όχι, κατ' ανάγκη, στείρα αντιπολιτευτικές.

Είναι ακόμη ευθύνες και αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των Συνεταιριστικών Οργανώσεων. Επανέρχομαι στο παράδειγμα της πρώτης μου τοποθέτησης. Αν οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι έκαναν έντιμες λειτουργικές και αποτελεσματικές συνεταιριστικές ενώσεις και είχαν καλύψει και τον ενδιάμεσο χώρο των εμπόρων/μεσαζόντων, θα έφταναν στην κεντρική κρεαταγορά, και θα μπορούσαν να πουλούν το κρέας του κατσικιού, σε ικανοποιητική τιμή και γι' αυτούς και για τους καταναλωτές.

Δεν θέλω ν' ανοίξω το θέμα: Πώς ο ανταγωνισμός επηρεάζει πια τη διατροφική αλυσίδα.

Πως θα γίνει χωρίς να διακυβευθεί το κέρδος των μεσαζόντων φθηνότερο το κρέας; Όταν βέβαια ταΐζουμε τα ζώα με διοξίνες, ακαθαρσίες ή και με άλλα σάπια κρέατα. Αυτό είναι υγιής ανταγωνισμός; Και ένα τέτοιο κρέας, πρόξενος χιλιάδων ασθενειών είναι τελικά φθηνό;

Μπορεί να κάνει ελέγχους η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, (που πολλά της καταμαρτυρώ, αλλά παραδέχομαι ότι έχει κάνει και πολλά καλά). Δεν μπορεί όμως να κάνει πέραν του δειγματοληπτικού ελέγχου εξαντλητικό έλεγχο σε κάθε σφαγείο, ιδίως σαν αυτά τα "σφαγεία" που έχουμε εμείς εδώ στην Ελλάδα.

Ποιοι άλλοι έχουν αρμοδιότητα και ευθύνη για τις βασικές επιλογές της Ανάπτυξης; Οι επιστήμονες και οι Πανεπιστημιακοί, τεκμηριώνοντας προτάσεις και λύσεις, οι οποίες να είναι αποτέλεσμα ολιστικής και διεπιστημονικής προσέγγισης ανάλυσης και μελέτης. Να μην λέει π.χ. ο μονοδιάστατος οικονομολόγος ότι πραγματικά μπορεί να υπάρξει αυξητική, μεγεθυντική οικονομική ανάπτυξη, (όπως κατά κόρον υποστηρίζουν οι σομόν σελίδες των εφημερίδων), εάν τυχόν πραγματικά, περιοριστεί ο φόρος των επιχειρηματιών από το 45, στο 40, στο 30, ή στο 10%.

Αν κάναμε μία συστηματική αποτίμηση του τι κερδίσαμε ως χώρα όταν μειώσαμε το φόρο στους επιχειρηματίες, εάν σκεφτούμε πόσες φορές έχουν μηδενιστεί οι παγωμένες πιστώσεις για την τουριστική ανάπτυξη με τα μεγαθήρια της Ρόδου, της Κω, της Κέρκυρας και της Κρήτης κ.λπ. θα φθάναμε σε θλιβερά συμπεράσματα για το αναπτυξιακό μοντέλο των τελευταίων πενήντα χρόνων στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις του στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Ας σκεφτούμε τώρα, τι επαπειλείται: Επαπειλείται το ορεινό περιβάλλον, για το οποίο, αν μου επιτρέπετε να πω κάτι, και το λέω με πόνο ψυχής, σ' ένα αφιέρωμα των ΝΕΩΝ πριν από 3 εβδομάδες για τα ακίνητα, είχε το τι γίνεται στην Αράχοβα. Μεζονέτες, συγκροτήματα αστικών μεζονετών, μέσα σε δάσος ελάτης 20 μέτρων και με το

Δήμαρχο, καλόπιστα, νομίζοντας ότι έτσι συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη, να ενθαρρύνει με κάθε τρόπο την ανέγερση πολυτελών λυομένων (απ' αυτά τα πολύ μόνιμα λυόμενα, με τους ξύλινους κορμούς από τη Φινλανδία), αλλά και πέτρινων σπιτιών στο μοναδικό ορεινό τοπίο της περιοχής.

Αυτός το κάνει για το καλό, νομίζει για το καλό, για την "ανάπτυξη" της περιοχής και δεν φτάνει στο θέμα της αισθητικής, που συζητήθηκε για τις ανεμογεννήτριες, σ' αυτή την αίθουσα το πρωί.

Αν κάνεις μεγάλους δρόμους ταχείας κυκλοφορίας στα ορεινά, για να εξυπηρετήσεις μία παρόμοια με των παράκτιων περιοχών ασύδοτη αστικού τύπου ανάπτυξη, τότε λόγω ευάλωτων γεωλογικών σχηματισμών, γεωμορφολογίας και τοπογραφικού αναγλύφου θα προκαλείς κατολισθήσεις, θα δημιουργείς προβλήματα στις κατασκευές, θα καταστρέφεις την αισθητική του μοναδικού ορεινού τοπίου και θα σου κοστίζουν τα έργα ο κούκος αηδόνι.

Πιστεύω τέλος, επειδή ο καθένας πρέπει να τοποθετηθεί και εγώ τοποθετούμαι, έτοιμος να υποστώ ανηλεή κριτική απ' εσάς, ότι πραγματικά πολύ μεγάλη ευθύνη για την ανάπτυξη έχουν οι πολίτες, οι μεμονωμένοι πολίτες, οι πρωτοβουλίες και οι ενώσεις των πολιτών και οι συνεταιρισμοί και τα συνδικάτα των εργαζομένων.

Γιατί δεν μπορούν όλοι να ζητούν, και να απαιτούν από το κράτος. Πρέπει και να δίνουν. Τι να δίνουν; Από τεκμηριωμένες προτάσεις, μέχρι αυταπόδεικτο ατομικό και συλλογικό σεβασμό στο περιβάλλον και σε μία ανάπτυξη, που να μην θίγει τους άλλους.

Κωστής Καγκαράκης:

Δημήτρη, αυτή, είναι βέβαια μία βαθύτατα πολιτική ερώτηση, όπως την έχεις διατυπώσει, υπάρχουν οι προφανείς απαντήσεις, όπως αυτή

που κατέληξες, αλλά τουλάχιστον εγώ προσωπικά δεν μπορώ να πω ότι έχω την επάρκεια να βρεθώ απέναντι σ' ένα τέτοιο ερώτημα για να δώσω μία απάντηση. Δηλαδή, παρ' όλο που μου βάζεις τώρα νερό, θα έλεγα απελθέτω αυτό το ποτήρι από εμένα.

Δημήτρης Ρόκος:

Ο Κωστής Καγκαράκης, που είναι στο Πολυτεχνείο στυλοβάτης του Μεταπτυχιακού Προγράμματος "Περιβάλλον και Ανάπτυξη", διακρίνεται από μια τρομακτική σεμνότητα.

Όλοι εμείς εδώ όμως εκτιθέμεθα και εκτιθέμεθα λελογισμένα. Όπως είπε ο κύριος Τάσιος παίζουμε ένα παιχνίδι, ο καλός, ο κακός και ο άσχημος. Όπως, αν θυμάται κανένας, ο Μπάμπαλης, ο Καραπαναγιώτης και ο Μάλλιος κάποια χρόνια πριν, που για τα παιδιά εδώ πέρα είναι λίγο ως πολύ άγνωστα.

Αν θέλει ας απαντήσει ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής .

Γιάννης Μισιρλής:

Θα ήθελα να απαντήσω σε μία τοποθέτηση του κ. Μοδινου (που δυστυχώς λείπει αυτή τη στιγμή) κατά πόσο η τεχνολογία αφ' εαυτής προωθεί ότι προωθεί. Νομίζω ότι έχω τελείως διαφορετική εντύπωση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση σ' όλα αυτά τα προγράμματα πλαίσια που έχει καταφέρει και τώρα σχεδιάζει το 7^ο, αποφασίζει από τα πριν, τα ποσοστά των χρημάτων που θα δοθούν σε συγκεκριμένες ενέργειες... Δεν αμφιβάλλω, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι η τεχνολογία από μόνη της αναπτύσσεται. Αν δεν της δώσεις λεφτά, δεν θα αναπτυχθεί... επιτρέψτε μου.

Τηλεπικοινωνίες και πληροφορική, όλοι ξέρουμε ότι αναπτύσσονται πάρα πολύ γρήγορα ... δεν είναι μόνο λόγω στρατού, κάποιοι έχουν αποφασίσει και κάποτε συμμετείχα και σε μία

προσπάθεια πως θα βάλουμε τα ερευνητικά ενδιαφέροντα του επιστημονικού κοινού μέσα στη διατύπωση αυτών των προτάσεων, για να υποβάλλουν προτάσεις οι πανεπιστημιακοί, τα οποία αυτά κανένας δεν τα έλαβε υπ' όψιν του.

Επομένως, εάν δείτε ότι τα τελευταία 10 χρόνια το 30% με 35% των χρημάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την έρευνα και τη τεχνολογία πηγαίνει σ' αυτόν το τομέα, καταλαβαίνετε γιατί αυτός αναπτύσσεται.

Από την άλλη μεριά, όλη αυτή η δέσμη τμημάτων πληροφορίας που δεχόμαστε, μέσα από το διαδίκτυο, μέσα από τα μαζικά μέσα, δεν θα πω το Ε, το τελευταίο Ε του ΜΜΕ, καταλαβαίνετε ότι δεν έχει, ούτε καν συζητιέται, ούτε καν μελετάται πως επηρεάζουν, αν θέλετε, ακόμη και τις νευρωνικές συνδέσεις του εγκεφάλου μας στο να κατανοήσουμε, στο να πάρουμε αποφάσεις.

Εκεί η έρευνα είναι 0, ή αν θέλετε, στις κοινωνικές επιπτώσεις όλων αυτών των εξελίξεων, η έρευνα περίπου είναι στο 0. Μόνο δίνονται χρήματα, κι αυτό είναι πολύ σημαντικό, για να διαχυθούν τα αποτελέσματα της τεχνολογικής έρευνας στους Ευρωπαίους πολίτες, έτσι ώστε να αποδεχτούν αυτά τα πλαίσια ως έχουν.

Μ' άλλα λόγια, και αυτός είναι ένας μηχανισμός, που δείχνει ότι η πορεία της ανθρώπινης ζωής, αν θέλετε στον μικρό μας χώρο, που είναι τόσος δα, η Ευρώπη, είναι προκαθορισμένος από συγκεκριμένους οικονομικούς κι άλλους κύκλους, που έχουν την εξουσία.

Γι' αυτό από την αρχή τοποθετήθηκα με τον τρόπο που τοποθετήθηκα και θα ήθελα κάποιον να πάρει μία αντίθετη άποψη στο ότι αν μπορεί να βελτιωθεί κάτι τις, με το δεδομένο κυρίαρχο άγριο πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό σύστημα, που έχουμε.

Δημήτρης Ρόκος:

Πριν από 17 περίπου χρόνια, είχαμε κάνει ένα Συνέδριο με τον Τομέα Φιλοσοφίας, του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και το κείμενο της εισήγησής μου δημοσιεύεται στο βιβλίο μου «Από τη "Βιώσιμη ή Αειφόρο" στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη» που πρόσφατα κυκλοφόρησε.

Είχα κάνει τότε ανάλυση των πρώτων τριών προγραμμάτων πλαισίων 1984-1987, 1987-1991 και 1990-1994, για την έρευνα και την ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προοδευτικά, το κύριο βάρος των σχετικών χρηματοδοτήσεων πέφτει στις νέες τεχνολογίες, επικοινωνιών, πληροφορίας βιομηχανιών και νέων υλικών ενώ η υγεία, η ποιότητα ζωής κ.λπ. είναι ουραγοί. Τα ακριβή στοιχεία μπορείτε να τα δείτε εκεί και να τα συμπληρώσετε με τις εξελίξεις τους από τους δικτυακούς τόπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ποιοι ετοιμάζαν και ετοιμάζουν αυτά τα προγράμματα; Ούτε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ούτε οι "προοδευτικές" ή "συντηρητικές" κυβερνήσεις των κρατών μελών, αλλά κάποιοι γραφειοκράτες, στενά διασυνδεδεμένοι με τα lobbies των επιχειρήσεων. Αν δεν θέλει να με πιστεύσει ο κύριος Τάσιος, ας μπει στους Friends of Europe, ένα δυναμικότατο lobby, το οποίο φέρει ισοτίμως το σήμα της Ευρώπης με τα 15 αστεράκια, με τους λογότυπους της UNILEVER, της PROCTER AND GABLE, της SHELL κ.λπ.

Είναι άραγε το ίδιο, ισότιμο, πράγμα η Ευρώπη, με τα 4 αυτά και τα άλλα επιχειρηματικά μεγαθήρια; Και είναι πολύ ενδιαφέρον να ερευνηθεί πώς επηρεάζουν αυτοί, οι "φίλοι της Ευρώπης", την αναπτυξιακή, περιβαλλοντική, καινοτομική κ.λπ., πολιτική της. Υπάρχουν βέβαια και άλλα 500 ακόμη lobbies αλλά και κυβερνητικές

"μη κυβερνητικές" οργανώσεις που επηρεάζουν τις σχετικές πολιτικές επιλογές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Λοιπόν και επειδή θα πρέπει να τεκμηριώσω λίγο για την επιστημονική μου περιοχή, την Τηλεπισκόπηση (Remote Sensing) το ρόλο των επιχειρήσεων και του στρατιωτικοβιομηχανικού συμπλέγματος στην ανάπτυξη των δορυφορικών τηλεπισκοπικών συστημάτων διερεύνησης των φυσικών διαθεσίμων της γης, θα πρέπει να πω ότι τα δεδομένα τους από το 1972 χρησιμοποιούνται και για ειρηνικούς σκοπούς, ενώ πολύ πριν, πολύ μεγάλες επιχειρήσεις τεχνολογιών αιχμής όπως η MOTOROLA, είχαν εξοπλίσει αεροπλάνα με τέτοια μηχανήματα και με On line δυνατότητες επεξεργασίας δεδομένων, για τη διερεύνηση μεταξύ άλλων και των ενεργειακών φυσικών διαθεσίμων, των πετρελαίων του πλανήτη μας και την άμεση ενημέρωση της διοίκησης των ΗΠΑ. Αμέσως μετά ετοιμαζόταν και ετίθεντο σε ισχύ σχετικές διακρατικές συμφωνίες.

Μία απ' αυτές ήταν μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της χώρας, της οποίας σήμερα Πρωθυπουργός είναι ο Τσάβες.

Κωστής Καγκαράκης:

Δημήτρη, αυτό που θα έλεγα είναι βέβαια θα συμφωνήσω κι εγώ όπως όλοι σ' αυτό που είπες, ποιοι πρέπει να πάρουν τις πρωτοβουλίες, αλλά υπάρχει ένα προαπαιτούμενο, ο πολίτης να είναι υπεύθυνος, να είναι συνειδητοποιημένος, να είναι επαρκής.

Αυτό που έλεγε ο Σεφέρης, αυτός ζητούσε τον επαρκή αναγνώστη, να απευθύνεσαι σε κάποιον που περιμένεις ότι θα μπορέσει να το αφομοιώσει και να το προχωρήσει. Νομίζω είναι μία προϋπόθεση, η οποία δεν είναι εξασφαλισμένη.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Τάσιος, παρακαλείται, να απαντήσει στο ερώτημα κάτω από ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατόν αναπτυξιακές δράσεις των Μηχανικών, στις μελέτες και τις κατασκευές έργων, τη βιομηχανία, τη γεωργία κ.λπ., αλλά και οι άλλες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις να σέβονται το όλο περιβάλλον, φυσικό, κοινωνικό και πολιτισμικό;

Θεοδόσης Τάσιος:

Μετά σεβασμού υπενθυμίζω ότι η σειρά τώρα είναι ανάποδα...

Συντονιστής:

Ζούμε σε μία κοινωνία, που βασιλεύει η "διαπλοκή", επιτρέψτε μου να σας χαριστώ και εγώ μία φορά.

Θεοδόσης Τάσιος:

Ευχαριστώ πολύ.

(Απευθυνόμενος προς έναν νέο-εισερχόμενο Σύεδρο, λέει)

Πρόεδρε έχεις χάσει το καλύτερο μέρος, τώρα που ήρθες αργά, ήδη αποφασίσαμε να κοντύνουμε τις ανεμογεννήτριες κατά 10 μέτρα. Λοιπόν, η δουλειά του Μηχανικού είναι να θυμάται πως δεν επιτρέπεται να έχει τεχνοκρατικά σύνδρομα.

Μην ακούτε τον Ανδρέα Παπανδρέου, που δεν ήξερε καλά ελληνικά και ονόμαζε τεχνοκράτες τους ειδικευμένους. Τεχνοκρατία είναι ο φασισμός στην επιστήμη –δεν είναι η Ειδικότητα.

Λοιπόν, ο Μηχανικός πρέπει και να εκπαιδεύεται ευρύτερα. Εκτός από το γνωσιακό αντικείμενο υπάρχει και ένα θέμα, που λέγεται βελτιστοποίηση με παράγοντες υπόλοιπων και όχι γνωσιακών δεδομένων. Αυτό είναι η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στο επιστημονικό και το μηχανοτεχνικό ενέργημα.

Δηλαδή, ο Μηχανικός οφείλει να απαντά με εναλλακτικά σενάρια, αλλά όχι να αποφασίζει. Και να μετράει τις επιπτώσεις αυτού που θα κάνει, από απόψεως οικονομικής (προσοχή, τοπικής αλλά και περιφερειακής, διότι ενδέχεται η οικονομία το χωριού, να είναι εις βάρος της οικονομίας της περιφέρειας) και να απαντά στις περιβαλλοντικές συνέπειες, μόνο αυτός μπορεί να απαντήσει. Ποιος θ' απαντήσει;

Οι χοροδιδάσκαλοι θα απαντήσουν επειδή και μόνον ανήκουν στο σύλλογο των οικολόγων της πόλεως; Ιδέα δεν έχουν. Ο Μηχανικός που κάνει το συγκεκριμένο έργο, αυτός οφείλει να δίνει συγκεκριμένες απαντήσεις για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις του κάθε σεναρίου που παρουσιάζει.

Δεν μου αρέσει η ιδέα, της διαρροής ευθυνών μέσω περιβαλλοντικών μελετών που ανατίθενται σε "άλλους". Λόγου χάρη στην Πιπίτσα, που είχε σπουδάσει φιλολογία και μετά πήγε στο Manchester και γύρισε "περιβαντολόγος", (δεν υπάρχει περιβαλλοντικός όλα είναι περιβαντο...).

Ε! όχι φίλε, εσύ ο ίδιος ο Μηχανικός θα το κάνεις, μόνο η συγκεκριμένη τεχνική ομάδα οφείλει, έχει υποχρέωση επιστημονική και δεοντολογική να δώσει απαντήσεις στο ποιες είναι οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, ποιες είναι οι επιπτώσεις στην υγεία και δόξα τω Θεώ, χάρη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως, έχουμε πάρα πολλές τεχνικές προδιαγραφές και πρότυπα, που ρυθμίζουν τα αντικείμενα αυτά.

Δουλειά του Μηχανικού λοιπόν είναι όχι να παίρνει αποφάσεις αλλά να μελετά πλήρως τα σενάρια. Αν ο Μηχανικός βρίσκεται κοντά στην πολιτική εξουσία, η οποία έχει κάνει τις μελέτες αποδοτικότητας

πριν απ' τον προγραμματισμό, εκεί βεβαίως, η δουλειά του Μηχανικού, είναι σχεδόν η δουλειά του πολιτικού. Δηλαδή δεν είναι δουλειά επιστήμονος, είναι σχεδόν το υποκατάστατο της δημοκρατικής εξουσίας, που δίνει συντελεστές βαρύτητας σ' αυτή και σ' εκείνη τη μορφή της ανάπτυξης. Άρα, ο καθ' εαυτό μελετητής και κατασκευαστής, νομίζω, ότι αν απαλλαγεί από τα, δυστυχώς, παχυλά τεχνοκρατικά του συστατικά, θα έχει κάνει σωστά τη δουλειά του.

Και πάντως, ο μελετητής δεν έχει κανένα δικαίωμα να υποκαθιστά το δημοκρατικό σύνολο και να παίρνει αποφάσεις, τις οποίες θα τις παίρνουν άλλοι, και γι' αυτό σε πολλές περιπτώσεις, ευτυχώς και τώρα, υποχρεούνται οι μελετητές να εμφανίζουν δύο σενάρια, δύο μελέτες. Ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Μιχάλης Μοδινός τώρα.

Μιχάλης Μοδινός:

Κάτω από ποιες προϋποθέσεις; Συμφωνώ με τον κύριο Τάσιο για το τι οφείλει να κάνει ο μηχανικός, πλην όμως δεν το κάνει και ο μόνος τρόπος για να το κάνει, κι εγώ μηχανικός είμαι για να διευκρινίσω...

Θεοδόσης Τάσιος:

Κανείς δεν είναι τέλειος.

Μιχάλης Μοδινός:

Κανείς δεν είναι τέλειος ναι...ο μόνος τρόπος για να το κάνει είναι ο κοινωνικός έλεγχος.

Στην περίπτωση του περιβάλλοντος έχουμε ιστορικά ένα ζωντανό κίνημα, το μοναδικό κίνημα που αναπτύχθηκε στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, το οποίο άσκησε ακριβώς αυτόν τον κοινωνικό έλεγχο, με μέσα

ενίοτε βίαια, με μέσα δημοκρατικά, με μέσα νομικά, και με μέσα γνωστικά επίσης.

Το οικολογικό κίνημα είναι περίεργο υβρίδιο, ανέπτυξε ακόμη και έρευνα δικιά του. Συχνά ραπόρτα διαφόρων κινήσεων και ομάδων οικολογικών, με τη σύμπραξη βεβαίως εγκρίτων επιστημόνων, καθοδήγησαν μεγάλους διεθνείς οργανισμούς στη λήψη μέτρων και αποφάσεων.

Δεν θα υπήρχε το Πρωτόκολλο του Κιότο, ας πούμε, αν δεν υπήρχε η δράση της GREENPEACE, των Φίλων της Γης, του WWF και μυριάδων άλλων μικροτέρων, αλλά εξ' ίσου σημαντικών οργανώσεων και πολύ σημαντικών διανοουμένων, γύρω απ' αυτά τα ζητήματα.

Κοινωνικός έλεγχος λοιπόν, δεδομένου ότι τώρα πια οι αποφάσεις είναι σύνθετες, πολυποίκιλες, δεν νομίζω ότι επαρκεί ο Homo Faber, ο μηχανικός ο ιδεατός κατασκευαστής που αντλεί τη τεχνολογική του εξουσία, την τεχνική του εξουσία από το πρότυπο του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, ενδεχομένως. Χρειαζόμαστε σύνθετες, πολυεπιστημονικές ομάδες, που αντιμετωπίζουν τα έργα με σύνθετο, πολυεπιστημονικό τρόπο, υπάρχει και μία ερώτηση παρακάτω και επομένως ναι μεν, τεράστια η ευθύνη του μηχανικού, οφείλει να βλέπει όσα μπορεί να δει, αλλά δεν είμαι βέβαιος ότι μπορεί να τα δει πάντα.

Συντονιστής:

Πάλι ένα σχόλιο μικρό γι' αυτά που λέει ο Μιχάλης. Διαφωνώ με την πολυεπιστημονικότητα ως προς το περιεχόμενο που της αποδίδεις. Πιστεύω ότι το σωστό είναι διεπιστημονικότητα.

Μιγάλης Μοδινός:

Το αποσύρω, και λέω διεπιστημονικό.

Δημήτρης Ρόκος:

Θα βοηθήσει πιστεύω στη διευκρίνιση της σημασίας των όρων η αναφορά στη διαφορά ανάμεσα στο "πολύ" και στο "διά".

Το "διά" συνεπάγεται διείσδυση, αλληλεπίδραση, οργανικό πάντρεμα, το "πολύ" απ' την άλλη μεριά είναι πολλές φορές ένα μηχανιστικό άθροισμα. Και θυμίζω ένα πολύ μεγάλο Έλληνα χωροτάκτη και πολεοδόμο τον Κωνσταντίνο Δοξιάδη, που στην αρχή όταν πρωτοέβαλε στις μελέτες του και την άποψη του οικονομολόγου, του κοινωνιολόγου, κ.λπ. έκανε ένα θετικό και προοδευτικό για την εποχή του άλμα από την μονοεπιστημονική στην πολυεπιστημονική προσέγγιση των προβλημάτων.

Έτσι, σε μια πολεοδομική μελέτη ζητήθηκε από τον αείμνηστο Σάκη Καράγιωργα, σημαντικό δάσκαλο και αγωνιστή, να αναφερθεί στα σχετικά οικονομικά χαρακτηριστικά και μεγέθη και από τον Βασίλη Φίλια αν θυμάμαι καλά (σ' αυτή ή σε άλλη μελέτη) να αναφερθεί στα κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής. Οι συμβολές τους παρατέθηκαν στο τέλος της μελέτης δίκην παραρτημάτων, χωρίς να υπάρχει η αλληλεπίδραση του οικονομολόγου και του κοινωνιολόγου με τους μηχανικούς στη διερεύνηση των πολυδιάστατων προβλημάτων ανάπτυξης της πόλης.

Η δική μου λοιπόν απάντηση σ' αυτό το ερώτημα είναι ότι πρέπει να υπάρξει διεπιστημονική και ολιστική προσέγγιση και δεν φτάνει ο μηχανικός, ή οι μηχανικοί πολλών ειδικοτήτων στη μελέτη των σχετικών θεμάτων. Χρειάζονται και άλλοι επιστήμονες και χρειάζεται κατά την παραδοσιακή μέθοδο του Gedes. Απογραφή,

Ανάλυση, Σύνθεση και κατά την νεώτερη και πληρέστερη του Peter Hall, να υπάρχει πέρα από την απογραφή και συστηματική παρακολούθηση των αλληλεπιδράσεων και της δυναμικής μεταβολής της φυσικής και της κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας κάθε περιοχής, να υπάρχει ανάλυση των στοιχείων, διατύπωση των εναλλακτικών αναπτυξιακών σεναρίων με σεβασμό στον άνθρωπο και το φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, αξιολόγηση και επιλογή του βέλτιστου και φυσικά στο τέλος η απαραίτητη πάντα ανάδραση.

Και βεβαίως, δεν είναι λύση, στην Ελλάδα τουλάχιστον, οι εκ των υστέρων μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, για ανάπτυξη με προστασία του περιβάλλοντος για τον εξής λόγο. Γιατί όταν υπάρχει ένα έργο, το οποίο έχει ενταχθεί στον προϋπολογισμό του οικονομικού έτους και στον προγραμματισμό και έχει εξαγγελθεί από την κυβέρνηση και έχει προκηρυχθεί, δεν υπάρχει καμία πιθανότητα η περιβαλλοντική μελέτη, μελέτη των επιπτώσεων, να πει ότι αυτό θα έχει δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Γιατί τότε θα ξεσηκωθούν ακόμη και οι τοπικές κοινωνίες για να γίνει το έργο, ακόμη κι αν χρειασθεί να βαφτισθεί το κρέας ψάρι σύμφωνα με την παροιμία μας.

Θεοδόσης Τάσιος:

Έχουν αλλάξει οι μελέτες. Εδώ φτάσαμε στην περίπτωση του Αχελώου, αυτή τη στιγμή να είναι η μισή παροχή αλλά και το ύψος του φράγματος να αλλάξει, να μειωθεί. Περιβαλλοντική ευαισθησία δεν σημαίνει οικονομική αυτοκτονία.

Δημήτρης Ρόκος:

Ευχαριστώ.

Χαίρομαι που πραγματικά μαθαίνω κάτι παραπάνω, ότι πραγματικά μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων έχουν σταματήσει ένα

προβληματικό περιβαλλοντικά έργο. Θα είναι ευτύχημα να αποβούν μία πραγματικά και αποδεικτικά αξιόπιστη διαδικασία και εγώ θα γίνω έτσι λιγότερο "αντί-Ευρωπαίος" και μου χρειάζεται ίσως.

Η σειρά του συναδέλφου Κωστή Καγκαράκη τώρα.

Κωστής Καγκαράκης:

Εγώ νομίζω ότι το θέμα είναι πάρα πολύ δύσκολο. Δηλαδή μιλάμε για περίπλοκα, ξαναχρησιμοποιώ την ωραία λέξη του Θεοδόση, έχουμε περίπλοκα σύνολα, δεν θα τα έλεγα καν συστήματα, γιατί δεν βλέπω να έχουν και μία εσωτερική συνοχή, μία εσωτερική δομή και αυτά μοιραία οδηγούν σε απρόβλεπτα αποτελέσματα, τόσο ως προς το είδος, αλλά πολύ περισσότερο ως προς το μέγεθος του αποτελέσματος. Δηλαδή θα αρχίσουμε να μιλάμε πάλι για πεταλούδες, Βραζιλίες, καταιγίδες, χάος.

Η δικιά μου άποψη είναι ότι οι τρεις λέξεις που χρησιμοποιήσατε και οι τρεις, ο Θεοδόσης μίλησε για μέτρημα επιπτώσεων, ο κύριος Μοδινός για έλεγχο, ο Δημήτρης για παρακολούθηση, ναι, αλλά συνεχή. Δηλαδή δεν βλέπω ότι για τα δύσκολα μπορεί να γίνει αυτό που είχε πει η Μοροπούλου νωρίτερα, εφαρμογή ενός συστήματος λήψεως αποφάσεων.

Μα τι σύστημα; Όσο πολυκριτηριακό και αν είναι δεν μπορείς να το φτιάξεις αυτό το σύστημα όταν έχεις τέτοια μεγάλη πολυπλοκότητα και όταν επιπλέον, έχεις και έναν απροσδιόριστο στόχο, γιατί εξακολουθώ να θεωρώ ότι την ανάπτυξη, δεν την έχουμε καθορίσει. Δεν ξέρουμε την ανάπτυξη. Έχουμε μόνο μία διαίσθηση του τι είναι ανάπτυξη.

Η δικιά μου λοιπόν η θέση είναι όχι να μην γίνει τίποτα, αλλά όπως είχα πει και στην αρχή, να μην γίνεται κάτι με ενέργειες που

οδηγούν σε μη αναστρέψιμες καταστροφικές επιπτώσεις. Να υπάρχει ένας συνεχής έλεγχος σε κάθε βήμα. Μια βήμα προς βήμα ανάπτυξη.

Δηλαδή, εγώ τρομάζω όταν ακούω ότι έχουμε στόχο ανάπτυξη 5% ή 10%. Ο Θεός να φυλάει. Από που να φυλαχτούμε;

Συντονιστής:

Πριν πάρει το λόγο ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής, θα ήθελα να ρωτήσω αν υπάρχουν παρεμβάσεις, επειδή πραγματικά θα έχει νόημα και θα αξίζει αυτό το στρογγυλό τραπέζι όταν ακουστούν όλοι και να σταματήσουμε εμείς.

Υπάρχουν παρεμβάσεις – απαντήσεις;

Υπάρχουν. Ωραία τον λόγο τώρα έχει ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής.

Γιάννης Μισιρλής:

Θα είμαι πολύ σύντομος, νομίζω ότι έχουν γίνει βήματα για το πως οι μηχανικοί αντιμετωπίζουν αυτό το τεράστιο ζήτημα, αν και όχι τόσο πολύ.

Να σας πω το εξής, ήμουν φοιτητής στο Μετσόβιο, 5^ο έτος, 1969, είχαμε ένα μάθημα οικονομοτεχνική μελέτη εγκαταστάσεως βιομηχανικών μονάδων. Δυο ήταν τα κριτήρια για να περάσεις το μάθημα αφού έκανες όλα τα υπόλοιπα. Να βάλεις το εργοστάσιο κοντά στις πρώτες ύλες, και το δεύτερο, σε λιμάνι, θάλασσα, ή λίμνη, ή ποτάμι, για να έχεις έτοιμη την απόθεση των αποβλήτων.

Έχουν περάσει μερικά χρόνια, στα μέσα- τέλη της δεκαετίας του '70, ήμουν στον Καναδά σ' ένα Πανεπιστήμιο και ένας συνάδελφος μου μεταλλειολόγος, που δούλευε τότε στο Υπουργείο Βιομηχανίας, μου στέλνει μία σελίδα, τότε, με το fax, την περιβαλλοντική μελέτη για την εγκατάσταση εργοστασίου αμιάντου στο Ζιδάνι Κοζάνης,

υπογεγραμμένη από έναν καθηγητή του Πολυτεχνείου, δεν είναι εν ζωή τώρα.

Μία σελίδα! Γιατί μου την έστειλε; Επειδή ο Καναδάς είναι μεγάλη παραγωγός χώρα σε αμιάντο και εκεί στο Πανεπιστήμιο υπήρχαν πάρα πολλές μελέτες πάνω στα ζητήματα αμιάντου, και την έστειλε για να την αξιολογήσουμε.

Ναι, έχει γίνει, πως θα το πούμε πρόοδος, αλλά θα πω κάτι σ' αυτό που είπε ο κύριος Μοδινός, ξέρω ότι έχει ασχοληθεί, έχει αγωνισθεί πολύ μέσα από περιβαλλοντικές οργανώσεις, που έχουν πραγματικά αναπτυχθεί πάρα πολύ τα τελευταία 10 – 20 χρόνια,

Νομίζω ότι οι ευαισθησίες που αναπτύχθηκαν κυρίως στο Δυτικό κόσμο, αλλά όχι μόνο, ήταν αυτές που γιγάντωσαν αυτές τις οργανώσεις, οι οποίες, κατά την ταπεινή μου γνώμη όμως, έχουν ένα περιθώριο περιορισμένο επεμβάσεων για να περιοριστεί το πρόβλημα και να μην διογκωθεί.

Μ' άλλα λόγια, αν το σύστημα, και επαναλαμβάνω αγαπητέ κύριε Τάσιο, εάν το σύστημα αποφασίσει ότι οι ενέργειες των όποιων μη κυβερνητικών οργανώσεων υπέρ του περιβάλλοντος, είναι τόσες και τέτοιες, που απειλεί κάποιες από τις προτεραιότητες του, τότε υπάρχει μηχανισμός και τον έχουμε δει πολλές φορές ή να τις διαλύσει, ή να τις εξαγοράσει, ή να τις βάλει στην άκρη.

Θεοδόσης Τάσιος:

Ένθα σύστημα τι ονομάζουμε;

Γιάννης Μισιρλής:

Ένθα σύστημα ονομάζουμε, π.χ. τη HALLIBURTON, ή την ENRON.

Θυμάστε όλοι πέρσι τι έγινε... τα απλά μαθηματικά λένε ότι αυτές οι μονάδες μαζί με τις σχέσεις που υπάρχουν στη δόμηση τους,

ως εξουσία, και το τι είναι εξουσία είναι ένα άλλο τεράστιο ζήτημα να το συζητήσουμε, οριοθετούν αυτούς που επιβάλλουν μέσω πολλών παραγόντων την κυρίαρχη αντίληψη για το πως λειτουργούμε. Αυτό λέω σύστημα.

Συντονιστής:

Πάμε στο 5^ο ερώτημα και έχει το λόγο πάλι ο συνάδελφος Γιάννης Μισιρλής. "Έχει όρια και ποιότητες η ανάπτυξη και ποια είναι αυτά; Ποιος τα ορίζει; Ποια είναι η ευθύνη των επιστημόνων, των μηχανικών και των πολιτών γενικότερα, υπάρχει η διάσταση της ηθικής στην αναπτυξιακή διαδικασία;"

Δεν είναι ανάγκη να απαντάμε σ' όλα, απαντάμε όπου θέλουμε, σε 1 λεπτό, για να μπορέσουμε να συζητήσουμε στη συνέχεια .

Γιάννης Μισιρλής:

Το 2003 δημοσιεύτηκε ένα άρθρο από το Πανεπιστήμιο Tufts των Ηνωμένων Πολιτειών, με τίτλο «επαναπροσεγγίζοντας, αν λέω καλά το reconciling, την ανάπτυξη με το περιβάλλον».

Κύρια ήταν μακροοικονομικής πολιτικής αυτό το άρθρο, εγώ είμαι μηχανικός της ιατρικής δεν καταλαβαίνω πολλά από μακροοικονομικούς όρους. Αφού αναφέρθηκε στον τρόπο δόμησης της κοινωνίας του Joshua Mill, για τη σταθεροποιημένη κατάσταση όπου συνδύαζε την κατανάλωση με τη συνεχή πολιτιστική ανάπτυξη, μ' άλλα λόγια έβαζε ένα πλαφόν, ένα όριο ανάπτυξης, αλλά επένδυε περισσότερο ο γνωστός ο J.S. Mill στη συνεχή πολιτιστική ανάπτυξη, αυτό το άρθρο αναφερόταν σε όλα τα δεινά του πλανήτη σήμερα, χρήση ενέργειας, θερμοκήπιο, αυτοκίνητο, γεωργία, τοξικά, νερά κ.λπ.

Και που κατέληγε; Αναφέρομαι πάλι στον κύριο Τάσιο, που έλεγε, εγώ εδώ και τώρα, ή εσύ εκεί και πέρα. Πολύ σωστό, αλλά ας

πάρουμε το παράδειγμα της γεωργίας, και στη χώρα μας, αλλά και γενικότερα. Οι γεωργοί δεν έχουν κίνητρα από την αγορά, από τις δυνάμεις που κυριαρχούν πάλι, να μην σπαταλούν, έτσι που να ενισχύεται η αντίληψη ότι στο μέλλον πρέπει να υπάρχει απόθεμα για τις επόμενες γενιές.

Δηλαδή η ίδια η αγορά και γι' αυτό επιμένω πολύ σ' αυτό το σύστημα, ενισχύει την εκτατική καλλιέργεια και την εκτατική χρήση μέσων. Επομένως, στο ερώτημα καταλήγουν και αυτοί οι συνάδελφοι από το Tufts Πανεπιστήμιο ότι χρειάζονται καινούργια μέτρα.

Μερικά απ' αυτά που αναφέρουν, και τελειώνω, είναι καλύτερο σύστημα φορολόγησης, ανάγκη του να ενισχυθεί η κοινωνική αντίληψη των ενδιαφερομένων μερών, μία νέα προσέγγιση στα προβλήματα. Τελικώς πρέπει και εύχονται καλύτερη και πιο ισόποση κατανομή του παραγόμενου πλούτου.

Και λέω πάλι, είναι δυνατόν αυτά να γίνουν μ' αυτό το σύστημα;

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Κωστής Καγκαράκης τώρα.

Κωστής Καγκαράκης:

Εξακολουθώ να υποστηρίζω ότι, αυτό που είχε πρωτοπεί ο καθηγητής Τάσιος, ότι η ανάπτυξη θα πρέπει να συντείνει στην ευτυχία των πολιτών.

Και θεωρώντας τώρα, σ' ένα πιο ιδανικό περιβάλλον, ως πολίτη, αυτό που είπαμε πιο πριν, τον επαρκή πολίτη, επομένως τον πολίτη που έχει συναίσθηση των ευθυνών του, πιστεύω ότι η διάσταση της ηθικής μπαίνει αυτόματα μέσα σ' αυτό το θέμα.

Ένας πολίτης που δεν θα υποστηρίζει μία συγκεκριμένη ανάπτυξη, η οποία θα του δημιουργεί αισθήματα ενοχής αν η ανάπτυξη

αυτή θα έχει μία δυσμενή επίδραση παραδίπλα, και επομένως αυτό θα αποτελεί ένα πολύ σημαντικό ηθικό κριτήριο για τις αποφάσεις που θα πάρει.

Δημήτρης Ρόκος:

Ευχαριστούμε. Η σειρά μου τώρα.

Εγώ νομίζω ότι έχει, προφανώς, όρια η ανάπτυξη και αυτό το βιώνουμε καθημερινά, δεν θέλω να το επαναλάβω, στο κλίμα και στις πλανητικές μεταβολές, στη εξαφάνιση των ειδών, στη συχνότητα και στα μεγέθη των φυσικών και τεχνητών καταστροφών κ.λπ., κ.λπ..

Ποιος ορίζει αυτά τα όρια; Θα τελειώσω σε 20 δευτερόλεπτα. Ο ισχυρότερος τα ορίζει σήμερα, το σύστημα όπως είπε γρηγορότερα και συμφωνώ απόλυτα με τον συνάδελφο Μισιρλή, ότι η HALLIBURTON και οι άλλες εταιρείες, κ.λπ., και οι πολιτικά υποτελείς τους κυβερνήτες. Αυτοί αποφασίζουν.

Παλιά ήταν το στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα. Υπάρχει ακόμα, είναι σύστημα, αύριο όμως τι; Γι' αύριο όμως εγώ έχω μία αισιόδοξη άποψη την οποία και λέω στα παιδιά, στους φοιτητές, στο μεταπτυχιακό ιδιαίτερα.

Η μόνη ανερχόμενη πολιτική δύναμη κατά τη γνώμη μου είναι οι ενεργοί, συνειδητοί και υπεύθυνοι πολίτες και καλοί επιστήμονες. Αυτοί μπορούν να ανεβάζουν και να κατεβάζουν κυβερνήσεις, να αγοράζουν ή να μην αγοράζουν προϊόντα που δεν χρειάζονται. Να σέβονται τη φύση τους πολιτισμούς και την άλλη άποψη γιατί έτσι σέβονται και προστατεύουν τον εαυτό τους.

Άρα λοιπόν έχουμε τη δυνατότητα να βάλουμε την ηθική διάσταση στην ανάπτυξη και αυτό να γίνει από τα κάτω. Αυτό όμως απαιτεί μία άλλη κουλτούρα. Αυτή την άλλη κουλτούρα κατά τη γνώμη

μου θα έπρεπε να τη διδάσκουμε με αξιόπιστο τρόπο στα Πανεπιστήμια, στη δευτεροβάθμια, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και ακόμη στα προνήπια. Αυτό μπορεί να γίνει και το εύχομαι.

Η σειρά του συναδέλφου Μιχάλη Μοδινού

Μιχάλης Μοδινός:

Νομίζω έχει κυλήσει πολύ νερό στο αυλάκι από το '72 όταν κυκλοφόρησε το περίφημο ευαγγέλιο της Λέσχης της Ρώμης «Τα όρια της ανάπτυξης» Αποδείχθηκε, δυστυχώς ή ευτυχώς, ότι αν και η ανάπτυξη μεταμορφώνεται, παίρνει άλλες διαστάσεις, παραμένει, χονδρικά, ίδια, επεκτείνεται μεν αλλά μένει στη θέση της.

Ορισμένες από τις προβλέψεις εκείνες, δεν επαληθεύτηκαν, αλλά ένας λόγος που δεν επαληθεύτηκαν δεν είναι επειδή ήταν κακές προβλέψεις, αντίθετα ήταν επεξεργασμένες, καλές προβλέψεις. Μόνο που, για να δώσω μία αισιόδοξη πινελιά, το παγκόσμιο σύστημα αναπροσαρμόστηκε έτσι, χάριν σ' εκείνες τις προβλέψεις και μετά από διάφορους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες, αντιμετωπίστηκαν ορισμένα από τα προβλήματα που έθετε η εξαντλησιμότητα των φυσικών πόρων.

Παραδείγματος χάρη, στον Αμαζόνιο, στον οποίο έχει τύχει να δουλέψω και να ταξιδεύσω, παρά τα όσα λέγονται δημοσιογραφικά κάθε τόσο, ο ρυθμός ανάπτυξης της καταστροφής του δάσους, δηλαδή η αύξηση της καταστροφής του δάσους περιορίστηκε.

Είναι πονηρός ο όρος, υπάρχει καταστροφή του Αμαζονίου, αλλά υπάρχει πια σε πλαίσια, που λίγο ακόμη να προσπαθήσει η Διεθνής Κοινότητα, ή να πειστεί η Βραζιλιάνικη κυβέρνηση, που δεν είχε πεισθεί 30 χρόνια πριν, μπορεί και να φτάσουμε σε μία αντιστρεψιμότητα των διαδικασιών όπως ετέθη λίγο πριν. Δηλαδή, να

μην καταστρέφεις πιο πολύ δάσος απ' αυτό που μπορεί να αναγεννηθεί με φυσικούς τρόπους, αν και απέχουμε ακόμη απ' εκεί. Θέλω να πω πάντως ότι καμιά φορά η προφητεία- και τα όρια της ανάπτυξης ήταν μία ευφυής προφητεία- κατά τη γνώμη μου έχει, όπως έλεγε και ο Max Weber την εσωτερική ευχή της αυτοδιάψευσής της και γι' αυτό συχνά, όσοι προβλέπουν, προφητεύουν, προβάλλουν, εύχονται βαθιά μέσα τους να μην επαληθευθούν.

Το ίδιο ισχύει και για το οικολογικό κίνημα βεβαίως. Όταν συχνά οι οικολόγοι λένε αυτό θα συμβεί, τούτο ή το άλλο και αργότερα κάποιοι ευφυείς τεχνοκράτες σου λένε, μα, διαψευστήκατε, βεβαίως διαψευστήκαμε διότι όταν λέγαμε ας πούμε για την εκτροπή του Αχελώου ξέρετε παιδιά, δεν είναι τόσο το νερό, είναι δύο φορές, τρεις φορές λιγότερο το νερό με απλές μετρήσεις υδρολογίας, στοιχειώδους πρωτοετούς υδρολογίας, ουδείς το πίστευε, απεδείχθη ότι μάλλον είχαν δίκιο οι οικολόγοι.

Λοιπόν, τα όρια της ανάπτυξης είναι μία χρήσιμη έννοια, απεδείχθη όμως ότι δεν υπάρχουν, τουλάχιστον μέχρι σήμερα. Κάποτε θα τελειώσει το πετρέλαιο, μέχρι τότε, ενδεχομένως, θα έχουν βρεθεί άλλες μορφές ενέργειες, ελπίζω ήπιες και ανανεώσιμες, άλλοι όμως πιστεύουν ότι ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης του φαινομένου του θερμοκηπίου, είναι για παράδειγμα, η πυρηνική ενέργεια, η οποία αντεπιτίθεται.

Ας μην αυταπατώμεθα, είναι εκεί το πρόβλημα. Επομένως, υπάρχουν άλλες ποιότητες στην ανάπτυξη, υπάρχουν ενδεχομένως όρια, αλλά όχι τόσο πολύ πια τα βιοφυσικά όρια. Πιστεύω ότι ένας από τους θριάμβους της Παγκοσμίου Κοινότητας με τους αγώνες της,

δεν ξέρω ποια είναι αυτή η κοινότητα, πάντως όχι η HALLIBURTON, ήταν η αντιμετώπιση ακριβώς αυτών των βιοφυσικών ορίων.

Διεθνείς συμβάσεις όπως αυτές της βιοποικιλότητας και της ερημοποίησης έχουν καταφέρει μερικά πραγματάκια και μάλιστα σε σχέση με την εκπτώχευση των τοπικών κοινωνιών, με τη δημιουργία θέσεων εργασίας, με τη τοπική ανάπτυξη, και επομένως δεν είναι όλα τόσο μαύρα.

Υπάρχει μια ηθική διάσταση κατά τη γνώμη μου, όχι στην ίδια τη σκληρή αναπτυξιακή διαδικασία, αλλά στους αγώνες εκείνους - πνευματικούς, επιστημονικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς- οι οποίοι τείνουν να την περιορίσουν μέσα στα όρια της και κυρίως, να την ελέγξουν ανάντι, όπως λέμε στην υδρολογία, upstream.

Δηλαδή, να ελέγξουν σύμφωνα με τις αρχές της πρόληψης, το προϊόν της αναπτυξιακής διαδικασίας πριν αυτό παραχθεί. Άρα να αποτυπώσουν τις ενδεχόμενες αρνητικές συνέπειες -δεν υπάρχουν βέβαια μόνο αρνητικές- και να τις περιορίσουν ή και να τις απαλείψουν.

Συντονιστής:

Ο συνάδελφος Θεοδόσης Τάσιος και τελειώνουμε εμείς.

Θεοδόσης Τάσιος:

Έχει ποιότητες η ανάπτυξη; Βεβαίως έχει, τις είπαμε και έχει συνιστώσες κατά τον δεύτερο ορισμό.

Τι κάνουν οι Μηχανικοί; Το είπαμε. Αν έχει ηθική συνιστώσα η αναπτυξιακή διαδικασία, ακόμα και ο κ.Μοδινός το δέχθηκε, έστω και με μία άλλη δομή... γιατί όχι; Εδώ έχουμε και φτωχούς... εγώ ήδη τρώω πολύ, αλλά έχουμε και τους φτωχούς, που πρέπει να φάνε, έχουν απόλυτο δικαίωμα να φάνε περισσότερο.

Μιγάλης Μοδινός:

Ανάπτυξη σημαίνει αύξηση, μπορείτε να τρώτε κάθε μέρα περισσότερο;

Θεοδόσης Τάσιος:

Αύξηση ναι, διότι οι Κινέζοι, πρέπει να έχουν δικαίωμα να φάνε περισσότερο.

Πρέπει όμως να έχουν δικαίωμα να κάνουν τρία παιδιά; Δέν το έχουν αυτή τη στιγμή, τους τα κόβουν. Ωστε υπάρχει μία ανάγκη αυξητική, η οποία όμως έρχεται σε σύγκρουση με άλλες ανάγκες και εκεί είναι που μπαίνει η ηθική, άρα να το δεχθούμε κι αυτό.

Ο διάλογος είναι το άλλο κρυμμένο ερώτημα που έχει βάλει ο Πρόεδρος περί των πολιτών γενικότερα, το είπε ο κύριος Καγκαράκης, ποίος θα κρεμάσει το κουδούνι της γάτας; Ξέρετε, η Γενική Συνέλευση των ποντικών που αποφάσισε να κρεμάσουν ένα κουδούνι στο λαιμό της γάτας όταν έρχεται, να το ακούν και να φεύγουν τα ποντίκια. Και το ερώτημα είναι ποίος θα το κρεμάσει το ρημάδι;

Ποίος πολίτης είναι αυτός, ο οποίος θα κάνει τον έλεγχο, την αλλαγή, ακόμα και την ανατροπή αυτού που ο κ.Ρόκος ονόμασε το σύστημα που μας κυβερνά όλους. Αλλά οι πολίτες από κάτω τί θα του κάνουν; Άσχετο αν εγώ δεν συμφωνώ με το επιχείρημα αυτού μυστηριώδους συστήματος, βεβαίως, γιατί αυτό είναι μία μορφή οιονεί μεταφυσική τη στιγμή που δεν μπορεί να ορισθεί με συγκεκριμένους όρους, αλλά μόνο με συγκεκριμένες επαληθεύσιμες αποδείξεις.

Ο διάλογος είναι ότι κίνδυνοι πράγματι υπάρχουν και ότι η λύση πρέπει να προκύψει από τα κάτω, μάλιστα. Απ' τον πολίτη. Τώρα κοίτα να δεις τί του ζητάμε: Του ζητάμε πρώτον να είναι εξαιρετικά μορφωμένος, γιατί αν είναι αμόρφωτος λέει τρίχες κατσαρές. Δεν

μπορεί να πάρει αποφάσεις σ' αυτά τα σύγχρονα, εξόχως περίπλοκα φαινόμενα.

Δεύτερον, πρέπει να είναι ιδιαίτερος οξυμένους ηθικού αισθήματος. Πρέπει να νοιώθει την ανάγκη των δισεγγόνων του και να τρώει σήμερα ψωμί και αλάτι αντί να τρώει τυρί, για να μείνει και λίγη πρασινάδα για τα δισέγγονα του.

Τρίτον, πρέπει επί πλέον να έχει και οξυμένη καλλιτεχνική διάθεση, ώστε να τον πονάει και το γεγονός ότι χάνει την αισθητική ατμόσφαιρα μέσα σ' αυτά τα ... σπίτια όπου ζει για να προστατεύσει εαυτόν.

Λοιπόν κοιτάξτε να δείτε ποιο είναι το βάσανο. Τους γυρεύουμε πάρα πολλά και δεν μπορούν, ή δεν προκάμουν, όπως λέει και γνωστός πολιτικός αρχηγός. Διότι επιβαρύνθηκαν ήδη ιδιαίτερος από την πολλή δουλειά, από τις πολλές πληροφορίες, από τις πολλές ευθύνες, περιεπλάκη η ρημάδα η πραγματικότητα κι αυτό είναι το στοιχείο της απαισιοδοξίας.

Δεν είμαστε στην εποχή των Αθηνών, στην Εκκλησία του Δήμου εννοώ, ούτε στη φύση των αποφάσεων που ήσαν απλές. Δεν μπορεί όμως εξ αυτού του φόβου να πούμε ότι παραιτούμεθα, όχι.

Εκεί όμως που νοιώσαμε ότι τελικώς μάλλον όλοι συμφωνήσαμε, είναι ότι ο πολίτης ο αρμόδιος, ο πολίτης ο μορφωμένος, ο πολίτης ο πολιτικά ενήμερος και ο εγρήγορος αυτός είναι εκείνος που είναι η μόνη ελπίδα για το μέλλον. Προς αυτόν πρέπει να απευθυνθούμε.

Με ποιον τρόπο; Αγωνιζόμενος και εδώ συναντώμαι με τον κύριο Μισιρλή, αγωνιζόμενοι ώστε να αυξήσουμε τα κονδύλια για την παιδεία, να αυξήσουμε τον πατριωτισμό και τη μόρφωση των

δασκάλων, περισσότερο από άλλους τινές, έτσι ώστε να μπορέσουμε πραγματικά να παραγάγουμε μία γενιά τέτοιων πολιτών.

Εκεί είναι, φοβάμαι, η πιο βαριά ερώτηση από όσες μας έθεσε ο Πρόεδρος. Πώς θα αναπτύξουμε τον πολίτη. Ευχαριστώ.

Συντονιστής:

Θέλω να ευχαριστήσω όλους τους εκλεκτούς συναδέλφους του τραπέζιού για τη συμβολή τους. Ο Κωστής Καγκαράκης μου είπε γρηγορότερα ότι, από την πείρα που έχουμε 45 χρόνια δάσκαλοι, ότι ποτέ στρογγυλό τραπέζι δεν κράτησε τόσο κόσμο τέτοια ώρα. Αυτό είναι θετικό.

Τώρα συνεχίζουμε. Η μπάλα πέφτει σ' εσάς, ποιος συνάδελφος είναι έτοιμος; Ο συνάδελφος μεταπτυχιακός φοιτητής Γιάννης Λαϊνάς.

Γιάννης Λαϊνάς:

Γεια σας, λέγομαι Λαϊνάς Γιάννης, είμαι μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και περιφερειακής ανάπτυξης, και μεταπτυχιακός φοιτητής στο Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. "Περιβάλλον και Ανάπτυξη".

Ενδιαφέροντα όλα τα πράγματα που συζητήσατε. Απλώς έχω κάποια φάουλ μπορώ να πω, όσον αφορά στη φιλοσοφία γενικότερα της HELECO.

Πρώτα απ' όλα ο τίτλος. Είναι "Τεχνολογία του Περιβάλλοντος", δεύτερον οι χορηγοί. Έχουμε τη ΔΕΗ, την ΑΚΤΩΡ και την Αττική Τράπεζα. Σ' αυτό δεν θέλω να απαντήσετε εσείς. Να κάνω μία νύξη, θέλω.

Μια παρατήρηση κάνω γενικότερη, δεν θέλω να απαντήσετε.

Για τη ΔΕΗ, που είναι ο μεγαλύτερος ρυπαντής σε αέριους και ατμοσφαιρικούς, σε αιωρούμενα σωματίδια. Για την ΑΚΤΩΡ, που έχει το μεγαλύτερο μέρος στα τεχνικά έργα. Για την Αττική Τράπεζα, έχει

άμεση σχέση με την ανάπτυξη, όπως ξέρουμε οι περισσότεροι που χρωστάμε.

Δεν λέω μόνο για την Αττική Τράπεζα, απλώς λέω τι κρύβεται πίσω απ' όλο αυτό, χωρίς να θέλω να πω ότι αυτοί οι χορηγοί συνέτειναν στο το τι θα κάνετε εσείς στα θέματα σας, πως θα τα διατυπώσετε.

Δεύτερο θέμα. Αναλωθήκαμε πολύ, πιστεύω, στο θεωρητικό υπόβαθρο, δηλαδή, πως εννοεί ο ένας την ανάπτυξη, πως την εννοεί ο άλλος, τι είναι αξιοβίωτη, τι είναι βιώσιμη;

Εγώ θα ήθελα προσωπικά να υπάρχει μεγαλύτερη συμμετοχή του πολίτη στο Συνέδριο. Βάζοντας κατ' αρχάς ως εγγραφή τα 100 ευρώ, δεν έχουμε συμμετοχή του απλού πολίτη. Το Περιβάλλον και η Ανάπτυξη αφορά όλους τους πολίτες. Το λέτε και σεις οι ίδιοι, πρέπει να υπάρχει συμμετοχή του πολίτη. Αυτό είναι...

Δηλαδή στο panel, εγώ πιστεύω ότι δεν θα έπρεπε να ήταν μόνο η επιστημονική κοινότητα. Θα έπρεπε να ήταν ένας αντιπρόσωπος από τους αγρότες, ο Πρόεδρος του ΣΕΒ, κ.λπ., για να έχουμε συγκεκριμένα παραδείγματα.

Δηλαδή αν πούμε στον Πρόεδρο του ΣΕΒ ότι αν βάλεις τέτοια, αν εφαρμόσεις περιβαλλοντική τεχνολογία, ποιο θα είναι το κόστος, θα κολλήσει; Τι θα κάνει; Τέλος πάντων, αυτά είναι κάποια δικά μου ερωτήματα.

Όσον αφορά εσάς συγκεκριμένα, αυτό που θέλω να πω είναι, συγκεκριμένα στον κύριο Ρόκο, όταν εννοείτε αξιοβίωτη ανάπτυξη έχετε εφαρμόσει, ας πούμε, όλο το Μετσόβιο ένα συγκεκριμένο παράδειγμα στο Μέτσοβο. Ποια ήταν τα αποτελέσματα της κατά τη δικιά σας άποψη αξιοβίωτης ανάπτυξης; Ποια ήταν τα αποτελέσματα,

συγκεκριμένα αποτελέσματα, δηλαδή τι άλλαξε αφού εφαρμόσατε εσείς τη λεγόμενη αξιοβίωτη ανάπτυξη; Ευχαριστώ.

Δημήτρης Ρόκος:

Τώρα, με όλη την αγάπη που σου έχω, είσαι λίγο "εκτός σχεδίου". Γιατί δεν εφαρμόσαμε ποτέ στο Μέτσοβο και δεν θα μπορούσαμε να εφαρμόσουμε καμία ανάπτυξη και κατά μείζονα λόγο την αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη. Και ούτε εδώ κουβεντιάσαμε για την αξιοβίωτη ανάπτυξη.

Εγώ είπα την άποψη μου και την άποψη μου αυτή την έθεσα στην κρίση σας και στην κρίση των συναδέλφων εδώ στο τραπέζι και ακούστηκαν αντιπαραθέσεις πολύ ενδιαφέρουσες κατά τη γνώμη μου και πολύ τεκμηριωμένες.

Άρα λοιπόν τα πρώτα ερωτήματα, τα οποία τα έβαλες στην αρχή, εγώ τα συμμερίζομαι. Κατ' αρχήν το θέμα του Συνεδρίου είναι "Περιβάλλον και Ανάπτυξη", αλλά πάντοτε επειδή η ρουμπρίκα της HELECO ήταν από όλα τα προηγούμενα χρόνια έτοιμη, "Τεχνολογίες του Περιβάλλοντος", μας "καπέλωσε".

Ένας συνάδελφος προς τον κ.Λαϊνά:

Αυτά συζητήθηκαν κατά κόρον, δεν ήσασταν το πρωί εδώ, ακριβώς αυτά συζητήθηκαν με το ΣΕΒ, με όλους αυτούς. Δεν διαβάσατε το πρόγραμμα του Συνεδρίου, προφανώς.

Συντονιστής:

Επομένως νομίζω ότι ήσουν και λίγο έξω από τη διαδικασία, με την έννοια ότι συμφωνήσαμε, για να έχει νόημα και υπόσταση αυτή η συζήτηση, να απαντάμε και εμείς και εσείς, σ' αυτά τα συγκεκριμένα έξι ερωτήματα και πάνω σ' αυτά τα ερωτήματα, θα έπρεπε να κονταροκτυπηθούμε με τις απόψεις που ακούστηκαν εδώ.

Παρακαλώ τους επόμενους συναδέλφους να περιοριστούν σ' αυτό το επίπεδο για να είναι εποικοδομητική η ανταλλαγή απόψεων. Ο κύριος Γιάννης Σχίζας συγγραφέας και ενεργός πολίτης.

Γιάννης Σχίζας:

Θα ήθελα να κάνω μερικές επισημάνσεις, προσπαθώντας να συμβάλω σ' αυτό τον πολύ ενδιαφέροντα διάλογο.

Κατ' αρχήν, όσον αφορά τα λεγόμενα του κυρίου Μισιρλή για την συμβολή του «κινηματικού παράγοντα» στη διαδικασία της κατανόησης των αναπτυξιακών αδιεξόδων, νομίζω ότι είναι μια μάλλον προβληματική φιλοφρόνηση προς τα κινήματα- και ειδικά προς το οικολογικό. Έχω τη γνώμη ότι αυτού του είδους οι φιλοφρονήσεις – «τόσο ποσοστό οφείλεται στα κινήματα, τόσο ποσοστό στους προοδευτικούς επιστήμονες» κλπ - οδηγεί στο να αποδεχθούμε ένα είδος «γνωσιολογικού αυθορμητισμού». Στο να θεωρήσουμε δηλαδή ότι η συνειδητοποίηση των προβλημάτων του περιβάλλοντος και των σημερινών αδιεξόδων προέρχεται κυρίως και πρωτίστως από μία εγγενή ανάπτυξη της επιστημονικής γνώσης. Όμως αυτή η γνωσιολογική αυτοτέλεια ανήκει στη σφαίρα της φαντασίας. Υπάρχει σαφής «διαπλοκή» κινήματων και γνωστικής ανάπτυξης. Όπως ακριβώς υπάρχουν τεχνολογικοί προσανατολισμοί με βάση τα κεφάλαια που επενδύονται και γνωστικά πεδία που αναπτύσσονται με βάση τις επιταγές της άρχουσας τάξης, ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και από την ανάποδη, αλλά με έναν ανάποδο τρόπο.

Το οικολογικό κίνημα και το ευρύτερο περιβαλλοντικό ρεύμα, παρά το ότι ποσοτικά δεν συγκροτεί ένα κοινωνικό μέγεθος τεραστίων διαστάσεων, παίζει καταλυτικό ρόλο στις τεχνολογικές επιλογές και στους γνωσιολογικούς προσανατολισμούς, στην ανάλυση και

κατανόηση των πλανητικών διακινδυνεύσεων και αδιεξόδων : Όπως ακριβώς συμβαίνει με μια χημική διαδικασία, που επισπεύδεται από τη παρουσία κάποιων στοιχείων, ή όπως συμβαίνει με τη διείδυση ενός παράγοντα στο πολιτικό σκηνικό, που έχει ως αποτέλεσμα την υποχρέωση των άλλων παραγόντων στο να πλειοδοτήσουν από την άποψη της πολιτικής συνθηματολογίας, έτσι ακριβώς και το οικολογικό κίνημα υπαγορεύει νέους γνωσιολογικούς προσανατολισμούς. Γίνεται δηλαδή όρος της επιστημονικής έρευνας και των αναζητήσεων, προμηθευτής έμπνευσης, εμπειρικών στοιχείων, ηθικής ανάτασης. Υποκινεί νοητικές αλλαγές, όπως και υποκινείται από αυτές.

Με τη διαρκή εγρήγορση, με τη διαρκή πάλη του εναντίον της σκηνιότητας - ας πούμε της ευρύτερης σκηνιότητας και των ευρύτερων συμφερόντων - αυτό το κίνημα έπαιξε και παίζει σημαίνοντα ρόλο. Θα έλεγα μάλιστα δυσανάλογο, σε σχέση με το ποσοτικό του μέγεθος.

Όσον αφορά τα λεχθέντα σχετικά με την έννοια της ανάπτυξης, συμφωνώ και εγώ ότι η έννοια ανεπαρκώς προσδιορίστηκε. Πιστεύω ότι υπάρχει ένα τεράστιο θέμα σημειολογίας, με την έννοια ακριβώς αυτή που χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία. Δηλαδή ότι η άρθρωση του «σημαίνοντος» ανάπτυξη με το «σημαινόμενο», με το κάποιο σημαίνόμενο, ξεκινά κατ' αρχήν απ' έναν εμπειρικό προσδιορισμό. Αλλά από αυτό τον εμπειρικό προσδιορισμό μέχρι τον αυστηρό επιστημονικό ορισμό υπάρχει απόσταση.

Καταρχήν πρέπει να βρούμε τους κοινωνικούς, κοινούς τόπους, οι οποίοι προσάπτονται στη λέξη ανάπτυξη από την κοινότητα των χρηστών της γλώσσας. Με αυτό το σκεπτικό, η «εξίσωση» του

Μιχάλη Μοδινού - ότι ανάπτυξη είναι η μεγέθυνση του υλικού προϊόντος και των υπηρεσιών - μάλλον απηχεί τον πλειοψηφικό κοινωνικό τόπο.

Αυτό είναι ανάπτυξη, στην κοινωνική συνείδηση. Πρόκειται όμως για έναν εμπειρικό, ορισμό πρώτης ανάγκης, που δεν είναι και ο βαθύτερος δυνατός. Όταν ακριβώς θελήσουμε να περάσουμε στο υπόβαθρο και να δούμε το περιεχόμενο και ποιόν της υλικής μεγέθυνσης, τότε αντιμετωπίζουμε σύνθετα προβλήματα, όπως είναι η έννοια του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Εκφράζει αυτή η έννοια το πραγματικό επίπεδο ζωής; Αποκλίνει και πόσο από την έννοια της κοινωνικής ευημερίας;

Η υλική μεγέθυνση συν τη μεγέθυνση των υπηρεσιών μπορεί να είναι ηλίθια, μπορεί να είναι φαραωνική, μπορεί να είναι άσχετη με τις αξίες χρήσης που αναγνωρίζει η ευρύτερη κοινωνία. Οι δε υπηρεσίες μπορεί να είναι υπηρεσίες καταστολής, άσκησης εξουσίας, άσχετες με την εξυπηρέτηση του καταναλωτή. Ο security, στον οποίο πληρώνουν κάποιοι λεφτά, δεν δημιουργεί κοινωνικό προϊόν, αλλά συνιστά απλή εξωτερική προϋπόθεση για να εισπραχθεί ένα κοινωνικό προϊόν, που μπορεί να λέγεται εξοχικό, πρώτη κατοικία, αυτοκίνητο ή οτιδήποτε άλλο.

Πιστεύω ότι ενεδρεύει πάντοτε ο κίνδυνος μιας ταυτολογίας, δηλαδή το να λέμε: ανάπτυξη είναι αυτό και αυτό είναι ανάπτυξη....Αλλά έτσι έχουμε μια απλή νοητική αυθαιρεσία, τίποτε περισσότερο.

Το ζήτημα επομένως είναι να εμβαθύνουμε κάτω από την εμπειρική έννοια και να δούμε το κατά πόσο η οικονομική μεγέθυνση του προϊόντος και των υπηρεσιών συνεπάγεται αύξηση

της ευημερίας και της ευτυχίας. Πράγματα για τα οποία ο Ξενοφών Ζολώτας έκανε τρομερές αναφορές ήδη από το 1981, στο έργο του «Οικονομική μεγέθυνση και φθίνουσα κοινωνική ευημερία».

Τέλος θα ήθελα να σχολιάσω κάτι στο οποίο και ο Μιχάλης ο Μοδινός έχει αρκετές φορές στο παρελθόν αναφερθεί, δηλαδή στο ότι οι αναπτυξιακές κοινωνίες είναι ένα ιστορικό και όχι διαχρονικό μόρφωμα - παντός καιρού και εποχής..

Υποστηρίζεται λοιπόν ότι οι πρωτόγονες κοινωνίες δεν ήταν αναπτυξιακές, δηλαδή ζούσαν μ' αυτά που είχαν και μετά ξαναεισέπρατταν από τη φύση τους καρπούς της και τους ξανακατανάλωναν, διάγοντας σε μια κατάσταση αδιατάρακτης αειφορίας. Αυτό πιστεύω ότι πρέπει να ελεγχθεί. Το «οικονομείν», η οικονομική δραστηριότητα, ως δραστηριότητα ελαχιστοποίησης του κόπου ή μεγιστοποίησης του παραγωγικού αποτελέσματος ή και τα δύο μαζί, ως δραστηριότητα αλλαγής των παραγωγικών μεθοδεύσεων, φαίνεται να έχει ένα χαρακτήρα διαχρονικό και να αντιστοιχεί με την ανθρώπινη φύση. Προφανώς, η υπόθεση χρήζει βαθύτερης ανθρωπολογικής έρευνας. Δεν ξέρω το αν ο «αναπτυξιακός άνθρωπος» αποτελεί μια νέα κατάσταση, ή αν απλώς συνεχίζει και κάνει ορατό και πασιφανές αυτό που ήταν πάντα ο άνθρωπος

Συντονιστής:

Βέβαια, θα ήθελα να σου υποβάλω μία ερώτηση Γιάννη, εσύ δεν έχεις ακούσει ποτέ τον όρο κοινωνική ανάπτυξη, πολιτική ανάπτυξη, πολιτισμική ανάπτυξη; Γιατί έτσι, περιορίστηκες τόσο στην αύξηση και τα λοιπά, που είναι ο κοινός τόπος, ο κοινός τόπος δηλαδή τι νομίζει ο κόσμος...

Γιάννης Σχίζας:

Όντως, δεν χαρακτήρισα διάφορες δευτερεύουσες όψεις της ανάπτυξης, που μπορεί να είναι πολλά πράγματα, όπως η επέκταση των κοινωνικών δεσμών, η ανάπτυξη των τεχνών κλπ. Αυτό που θέλησα να χαρακτηρίσω εδώ ήταν ο πυρήνας του νοήματος που λέγεται ανάπτυξη, υποστηρίζοντας πριν απ'όλα ότι θέτει ένα μεγάλο σημειολογικό πρόβλημα, που πρέπει να αναδεικνύεται και να αντιμετωπίζεται, εάν δεν θέλουμε να καταλήγουμε σε ταυτολογίες. Εάν δεν θέλουμε αυθαίρετες, θετικές ή αρνητικές σημάνσεις διαφόρων καταστάσεων, και άσκοπη χρήση επιθετικών προσδιορισμών

Συντονιστής:

Νομίζω ότι λες αυτό που έλεγε ο Τρούμαν το 1950, αυτό είναι ανάπτυξη, αυτό που λες είναι ανάπτυξη. Εγώ όμως έτσι που σε ξέρω και έχω διαβάσει κείμενα σου και λοιπά, σήμερα εκπλήσσομαι, αλλά θα τα πούμε κάποια άλλη φορά.

Το λόγο έχει ο κ. Γιώργος Παπαλάμπρου.

Γιώργος Παπαλάμπρου:

Γιώργος Παπαλάμπρου. Πραγματικά ο διάλογος, επειδή δεν είχαμε τα ερωτήματα από την αρχή και η δόμηση του διαλόγου θα έλεγα ότι δεν είναι ισότιμα. Απλώς κάνω μερικές παρατηρήσεις. Δεν είναι ισότιμα, αλλά όχι μόνο στο τυπικό μέρος, αλλά και το ουσιαστικό.

Δηλαδή ο πλούτος των ιδεών που έχει το panel δεν μπορεί, (αυτό που είπε ο κύριος Τάσιος, φορτώνουμε πολλά στον πολίτη...) λέω ο πλούτος των ιδεών, της εμπειρίας που έχει το Panel, δεν μπορεί να αντισταθμιστεί από την ομήγυρη. Έτσι βλέπω εγώ και θα σας πω αμέσως γιατί.

Θα σας πω χρονικά πρώτα, πρώτα. Έχουμε φάει τα 2/3 του χρόνου... αυτό κύριε Τάσιο, αφήστε με, δηλαδή πραγματικά αφήσαμε 20 λεπτά στο τέλος, έγιναν αυτές οι ανταλλαγές γνώμων και εγώ το είπα εξ' αρχής ότι οι όροι του παιχνιδιού και του διαλόγου έχουν ορισμένα όρια, όπως υπάρχουν όρια στην ανάπτυξη, υπάρχουν και όρια στο διάλογο. Τα οποία δεν τα θέσαμε εξ' αρχής.

Δεν είναι καθαροί οι όροι του παιχνιδιού, δηλαδή, δεν είναι ισότιμος ο διάλογος. Αμέσως να σας πω. Χρειάζεται κατά τη γνώμη μου, αναστροφή ακριβώς της μεθοδολογίας που εφαρμόσατε κύριε Πρόεδρε.

Δηλαδή να πάρετε τις ερωτήσεις και τα θέματα από την ομήγυρη και επ' αυτών να συζητήσουμε. Θεωρώ πιο δημοκρατικό και είναι και αναπτυξιακό για τον πολίτη και αναπτύσσεται και η συμμετοχική διαδικασία.

Συντονιστής:

Αυτό που προτείνετε το βρήκα πολύ σωστό. Λέω λοιπόν στο Γιάννη το Σχίζα, η "Οικοτοπία", το περιοδικό που εκδίδει, αλλά και στον Μιχάλη Μοδινό να προκαλέσουν μία συζήτηση στρογγυλής τράπεζας, στην οποία να τεθούν εκ των προτέρων τα όρια και οι όροι. Να πούμε π.χ. ότι όσοι θα πάρουν μέρος θα θέσουν ελεύθερα τα ερωτήματά τους και οι τάδε, τάδε, τάδε, που επιλέγονται από σας, με όποια διαδικασία θέλετε, θα απαντούν. Είναι μία καλή πρόταση, η πρότασή σας.

Γιώργος Παπαλάμπρου:

Να συμπληρώσω σ' αυτό, ότι πρώτον υπάρχει μία απώλεια μεγάλη από τους δύο, που είναι ο κοινωνιολόγος και ο φιλόσοφος στην ομάδα, που ναι μεν ο κύριος Τάσιος είναι με την ευρύτητα της παιδείας που

έχει και με το λεκτικό, καλύπτει ίσως, αλλά θα έλεγα ότι δεν παρέμεινε αλώβητο το στρογγυλό τραπέζι.

Και κάποια στιγμή πρέπει να ορίσουμε τι σημαίνει, αφού επιμείνατε στους ορισμούς, τι σημαίνει στρογγυλό τραπέζι. Διότι στην προκειμένη περίπτωση το στρογγυλό τραπέζι δίνει την εντύπωση, δεν λέω ότι είναι, αυτό που γίνεται και στις αποφάσεις της πολιτείας, όσον αφορά στα περιβαλλοντικά. Ποιος παίρνει τις αποφάσεις;

Ο πολίτης; Μα δεν ερωτάται. Επιπλέον, δεν έχει την παιδεία και τη μόρφωση να συμμετάσχει, δηλαδή, δεν ξέρεις, όπως είπε και ο κύριος Τάσιος και εδώ είναι μία αντιγραφή το στρογγυλό τραπέζι, δηλαδή, τα 2/3, μην πω περισσότερο, του χρόνου αναλύσκεται στην ανταλλαγή γνώμων, αλλά ... που είναι, αυτό είναι το σημαντικό το στρογγυλό τραπέζι;

Το είπαμε αυτό, τώρα πάμε παρακάτω. Κύριε Τάσιο ενίσταμαι στο εξής σημείο, διότι κι εσείς είστε δάσκαλος, θα έλεγα για όλους μας δάσκαλος, αλλά και όλη η ομήγυρις είναι οι περισσότεροι δάσκαλοι, είναι το εξής, ότι ο δάσκαλος δεν είναι φυγόπονος, αλλά δεν έχει την παιδεία να ασκήσει το έργο του.

Προσωπικά έχω σχετική πείρα και σας ευχαριστώ όλους που συμμετείχα σ' αυτή τη συζήτηση. Πήρα πάρα πολλά πράγματα. Θέλω να κάνω μερικές επισημάνσεις. Κύριε Μισιρλή θέσατε πολύ εξαιρετικά το θέμα όσον αφορά στην παιδεία, και ευχαριστώ για όσα είπατε.

Μιλήσατε για έρευνα που κάνατε στο Πανεπιστήμιο για τη βελτίωση της ζωής του πολίτη και τα λοιπά. Κάποια στιγμή μετά την έρευνα, όπως ξέρετε και στα κοινοτικά προγράμματα απαιτείται η διάχυση των αποτελεσμάτων.

Συνήθως, κατά 90% ξεχνιέται αυτό. Είναι το τελευταίο στάδιο, αλλά αφού γίνει το πρόγραμμα η διάχυση των αποτελεσμάτων και η ενημέρωση του πολίτη δεν γίνεται, απ' ότι έχω δει δηλαδή από τα 32 χρόνια υπηρεσίας που έχω. Και θα γίνει χειρότερο, στο μέλλον συμφωνώ απόλυτα.

Και αυτό γίνεται, παρ' όλο που υπάρχουν τεράστιοι πόροι. Γίνεται η έρευνα, ας πούμε, ανεβαίνει το επίπεδο, αλλά δυστυχώς αυτός που πρέπει να είναι αποδέκτης, ο πολίτης, δεν μετέχει.

Ένα άλλο, αν μου επιτρέπετε. Είπατε ότι η αντίθεση κύριε Ρόκο δεν είναι στην ορολογία, αλλά στο περιεχόμενο. Μα το λάθος αυτό το κάναμε, επιμένουμε πολλές φορές, το λέει ο Σωκράτης στον Πλάτωνα, στους διαλόγους, ότι επιμένουμε στους όρους για να ορίσουμε τα πράγματα.

Υπάρχουν όροι, που δεν ορίζονται εκ των πραγμάτων. Είναι βασικές έννοιες και αυτό το έχουμε δει, από το σύνολο μέχρι τη δύναμη και άλλα τινά. Εμείς λοιπόν επιμένουμε σ' ένα ατέρμονα διάλογο, να ορίσουμε τα πράγματα και λέει ο Σωκράτης πέστο όπως θέλεις, μα τι έγινε στην ουσία των πραγμάτων;

Και εμείς, αναλώνουμε θα έλεγα, όπως αναλώνουμε κι απόψε εκλεκτό μέρος της συζήτησης επιμένοντας στην ορολογία. Θα έλεγα ότι είναι βασικό στοιχείο επιστημονικότητας, αλλά από την άλλη η υπερβολική, ας πούμε, εμμονή στην ορολογία μπορεί να μας οδηγήσει στο αντίθετο αποτέλεσμα.

Δεν θέλω να πάω περισσότερο, αλλά είπατε, το τελευταίο, η μόνη δύναμη είναι ο ενεργός πολίτης, πως θα το κάνουμε αυτό; Και εδώ ερχόμαστε στα θέματα της παιδείας.

Ερχόμαστε σ' αυτό που είναι το ερώτημα στον Πλάτωνα, ποιος θα κάνει τους πολίτες επαίοντες και ποιος θα εκπαιδεύσει αυτούς που θα εκπαιδεύσουν και τους επαίοντες. Κλείνοντας ευχαριστώ πάρα πολύ για τις ιδέες που πήρα και θα πρότεινα ένα στρογγυλό τραπέζι και με τα δύο μέλη, που έλειπαν. Θα εμπλουτίζονταν περισσότερο το panel. Ευχαριστώ πολύ.

Συντονιστής:

Ευχαριστούμε πολύ κύριε συνάδελφε.

Γιώργος Παπαλάμπρου:

Δεν είχα επικριτικό...

Συντονιστής:

Ήταν κατανοητό. Υπάρχει άλλη παρέμβαση; Η κ.Σολωμού.

Μαρία Σολωμού:

Μαρία Σολωμού, αρχιτέκτονας, με μεταπτυχιακό Πολεοδομίας Χωροταξίας στο Μετσόβιο. Πρόκειται μόνο για κάποιες σκέψεις, σε σχέση με θέματα τα οποία συζητήθηκαν απόψε, αλλά και ερωτήματα και προς τον ίδιο μου τον εαυτό και προς τους άλλους. Τελειώνω μόνο με μία ερώτηση.

Είναι ευχάριστο το ότι είπαμε απόψε, πως αντίθετα μ' αυτό που είπε ο Ρούσβελτ κάποτε ότι η φτώχεια, όπου και αν αυτή βρίσκεται αποτελεί απειλή για όλους μας, το αποψινό συμπέρασμα, ούτε καν συμπέρασμα, σκέψεις, συνείδηση, είναι πως η φτώχεια αποτελεί ντροπή για όλους μας στην πραγματικότητα.

Ξέρουμε πως δεν υπάρχουν σαφή όρια μεταξύ του περιβάλλοντος και του ανθρωπίνου νου, η ευτυχία είναι υποκειμενική έννοια, και διαμορφώνεται ανάλογα με πολλούς παράγοντες.

Άστυ δεν σημαίνει απαραίτητα τάξη και ανάπτυξη και εδώ πάλι θα μπερδευτούμε αν θέλουμε να καθορίσουμε την έννοια τάξη και ανάπτυξη και αυτό προσπαθούμε να το κάνουμε για να καταλάβουμε ότι μιλάμε όλοι για το ίδιο πράγμα. Πάρα πολλές φορές νομίζω ότι απ' εκεί ξεκινάει ο καθορισμός της έννοιας μίας λέξης.

Επίσης υπάρχει ανάπτυξη όταν υπάρχει ανεπάρκεια, φτώχεια και εξαθλίωση; Πολλοί απ' εμάς συμφωνούν πως όχι, η ισόρροπη ανάπτυξη είναι ενάντια στη φύση του ανθρώπου, ή ενάντια στην αγωγή του; Μήπως η λύση βρίσκεται σε μία συλλογική συνείδηση, που ο άνθρωπος δεν θέλει, ή δεν μπορεί να διαμορφώσει;

Και εφ' όσον ο πολιτισμένος κόσμος, συνήθως έχει και ένα πολιτισμένο πολίτευμα, δηλαδή δημοκρατικό πολίτευμα, έστω και αν αυτό μπορούμε να το βάλουμε εντός εισαγωγικών, όπως είναι διαμορφωμένα τα πράγματα σήμερα και εφ' όσον όλοι ψηφίζουμε κατά εικόνα και ομοίωση, άρα, μήπως η διαμόρφωση προέρχεται από τον ίδιο το ψηφοφόρο; Και πριν γίνει ψηφοφόρος είναι μαθητής, είναι φοιτητής.

Άρα, μήπως αυτό που χρειάζεται τελικά είναι μία συλλογική αειφόρος αναπτυξιακή παγκόσμια συνείδηση και πως μπορούμε αυτή να την αναπτύξουμε ενάντια στο ισχύον σύστημα, αυτό που καταστρέφει τα πάντα;

Καραμπάτσος:

Καραμπάτσος λέγομαι και είμαι Μηχανικός Περιβάλλοντος. Κάνω μεταπτυχιακό στο Πολυτεχνείο Κρήτης. Μία παρατήρηση. Κατά τη γνώμη μου η σημαντικότερη ερώτηση, που τέθηκε εξ' αρχής από τον κύριο Μισιρλή το αν, δηλαδή, μπορούμε να μιλάμε για ανάπτυξη, που

θα σέβεται το περιβάλλον στο υπάρχον οικονομικό σύστημα, δεν απαντήθηκε από κανέναν από τους συνομιλητές.

Και μία παρατήρηση τώρα προς εσάς κ.Τάσιε, γιατί ήσασταν ο μόνος που δικαιολόγησε το ότι δεν απάντησε σ' αυτή την ερώτηση, προσπαθώντας να αφορίσετε την έννοια σύστημα και ποιοι κύκλοι αποφασίζουν κ.λπ.

Δεν νομίζω ότι κανείς είπε ότι μαζεύονται 10 μυστήριои τύποι σ' ένα δωμάτιο, παίρνουν κάποιες αποφάσεις και οι υπόλοιποι είμαστε μαριονέτες. Από την άλλη δεν μπορείτε κι εσείς να αρνηθείτε αυτό που όλοι μας βλέπουμε, ότι δηλαδή υπάρχουν αυτή τη στιγμή συγκεκριμένα συμφέροντα και συγκεκριμένοι κύκλοι, οι οποίοι ναι παίρνουν κάποιες αποφάσεις, τις οποίες βλέπουμε μετά να υλοποιούνται από τις κυβερνήσεις.

Δηλαδή εγώ είμαι φοιτητής, μεταπτυχιακός αυτή τη στιγμή, μας λένε για διάλογο, εθνικό διάλογο για την παιδεία, και ακούω την Τετάρτη να βγαίνει ο Πρόεδρος του ΣΕΒ και να λέει ότι οι άξονες στους οποίους πρέπει να κινηθούμε είναι, ας πούμε, δια βίου κατάρτιση, διασύνδεση με τις επιχειρήσεις κ.λπ.

Και, βλέπω την επόμενη μέρα την Υπουργό Παιδείας να βγαίνει και να λέει ότι οι άξονες στους οποίους πρέπει να κινηθεί η εκπαίδευση είναι οι ίδιοι. Και να λέει εθνικός διάλογος, ενώ τα νομοσχέδια έχουν περάσει, πριν ξεκινήσει καν ο διάλογος.

Σ' αυτό λοιπόν θεωρώ ότι είναι μία διαπλοκή, είναι μία σχέση εξουσίας και είναι κάποιες κατευθύνσεις, που δίνει, ας το πω έτσι, το κεφάλαιο και κινούνται οι κυβερνήσεις, οπότε με βάση αυτό, πιστεύω ότι πρέπει να απαντηθεί η ερώτηση.

Μετά μία παρατήρηση – ερώτηση προς τον κύριο Ρόκο. Κατά τη γνώμη μου έπεσε σε μία αντίφαση. Δηλαδή παραδεχθήκατε ότι όντως υπάρχει αυτό που ειπώθηκε σύστημα και το συγκεκριμενοποιήσατε, ωστόσο είπατε ότι η απάντηση σ' αυτό μπορεί να δοθεί με μία άλλη παιδεία, με μία καλύτερη δουλειά που μπορούν να κάνουν οι δάσκαλοι μέσα στα σχολεία και στα πανεπιστήμια.

Δηλαδή σ' αυτούς τους χώρους το εκπαιδευτικό σύστημα, αυτό που εσείς ο ίδιος ονομάσετε σύστημα, δεν επεμβαίνει και δεν παρεμβαίνει με κανέναν τρόπο; Το ποιος θα γίνει δάσκαλος σ' ένα Πανεπιστήμιο και το ποιος δεν θα γίνει, δεν έχει να κάνει με το τι σχέση κρατάει στην έρευνα, σ' αυτά που λέει και σ' αυτά που πράττει;

Τέλος για να κλείσω, εντελώς επιγραμματικά. Ακόμα και το ίδιο το περιβάλλον και αυτό που λέγεται αειφόρος ανάπτυξη, αντιμετωπίζεται με τους ίδιους όρους μεγέθυνσης σήμερα. Δηλαδή αν μπει κάποιος στο διαδίκτυο θα δει ότι οι φανατικότεροι υποστηρικτές της έννοιας της αειφορίας δεν είναι αυτή τη στιγμή οι οικολογικές οργανώσεις.

Είναι ένας συνασπισμός εκατοντάδων επιχειρήσεων, οι οποίοι και συμμετείχαν στο πως διαμορφώθηκε αυτός ο όρος, οι οποίοι μιλούν για αειφορία, είναι αυτό που η Rita Mantoto ονομάζει καπιταλισμός στο βιβλίο της και αρκεί να κάνετε μία βόλτα κάτω στους χώρους της έκθεσης για να καταλάβετε γιατί επιχείρηση μιλάμε αυτή τη στιγμή, για την επιχείρηση περιβάλλον.

Συντονιστής:

Δεν πειράζει, που συμφωνώ απολύτως μαζί σας. Απλώς βιάζομαι να συμφωνήσω και να κλείσω για να μην τρώω χρόνο και να μην μου σύρει κάποιος αυτά που μου έσυρε ο συνάδελφος Παπαλάμπρου πριν.

Ένας σύνεδρος:

Βασικά με πρόλαβε ο φίλος μας από εκεί. Ασχολούμαι με ανάλυση κύκλου ζωής εδώ και 5 χρόνια και το μόνο που διαπιστώνω, ένα πράγμα που ήθελα να μου λύσετε την απορία σήμερα, που δεν τη λύσατε, εάν το να βαφτίσουμε τα προϊόντα πράσινα είναι τρυκ του marketing για να συνεχίσει το σύστημα. Για να πουλάει.

Και σαν παράδειγμα, ας πούμε, πρώτη ανάλυση κύκλου ζωής που έγινε το '72, ήταν από την COCA COLA, για να δείξει ότι τα προϊόντα της είναι πιο φιλικά προς το περιβάλλον, από άλλες εταιρείες και αυτό συμβαίνει τώρα. Πάντα ψάχνουμε ας πούμε, να κάνουμε τα προϊόντα πιο πράσινα, για να τα πουλήσουμε.

Σ' αυτό το θέμα δεν αναφερθήκατε και δεν μου λύσατε αυτή την απορία. Μήπως, όπως το είπε ο συνάδελφος εκεί, είναι χρηματοδότηση, ας πούμε, των εταιρειών για το περιβάλλον, για να συνεχιστεί αυτό το παιχνίδι και να γίνεται το Marketing καλύτερα;

Συντονιστής:

Τα ερωτήματα ανέλαβε να τα ετοιμάσει ο Συντονιστής της συζήτησης, ο οποίος δεν δέχεται επηρεασμούς για λόγους αρχής και ιδεολογίας από κανέναν. Άρα λοιπόν ούτε την ΑΚΤΩΡ ξέρω, ούτε κανέναν από τους άλλους χορηγούς εδώ. Απλώς στην Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου αποφασίσαμε αυτά τα ερωτήματα και δεν συμπεριλάβαμε αυτό. Πολύ καλό είναι κάποια στιγμή, με κάποιον τρόπο να το συζητήσουμε. Πρέπει να κλείνουμε, γιατί ο χρόνος μας τελείωσε.

Βίκτορας Κουλουμπής:

Ονομάζομαι Βίκτορας Κουλουμπής, είμαι Μηχανικός Παραγωγής και Διοίκησης και είμαι επίσης από το Πολυτεχνείο Κρήτης, όπως και ο συνάδελφος.

Κάνω διδακτορικό πάνω στους δείκτες αειφορίας και προσπαθώ να προσεγγίσω τη βελτιστοποίηση τους, την ευαισθησία τους με την ασαφή λογική. Προσπαθώ, μάλλον, δεν ξέρω αν βγαίνω από εδώ πέρα πιο σοφός, ή πιο μπερδεμένος, πάντως όπως και να έχει είναι καλό.

Ένα από τα προβλήματα μου είναι ότι προσπαθούσα να βρω και είναι και φιλοσοφικό το ερώτημα, όσο αυξάνεται η γνώση λόγω εντροπίας, αυξάνονται και τα προβλήματα που πρέπει να διαχειριστούμε, οπότε συνεχώς δεν φθάνουμε στην Ιθάκη ποτέ, αλλά ζούμε σ' ένα ωραίο ταξίδι, άραγε θα βρούμε κάποτε το ζητούμενο;

Αυτό το οποίο θα είναι η ολοκληρωμένη μονάδα, που θα μετράει την αειφορία; Και αν ναι, ποιο μέτρο είναι το κατάλληλο; Πόσους δείκτες πρέπει να αθροίσουμε και με ποιους τρόπους; Τι συντελεστές θα βάλουμε σ' αυτό;

Και έστω ότι το βρίσκουμε, μια και η πολικριτήρια ανάλυση δεν μπορεί να δώσει κάποια λύση, η ασαφής λογική μπορεί να βοηθήσει στο γεγονός ότι για παράδειγμα, ένα κοριτσάκι που κουνιέται σε μία κούνια, δεν γνωρίζει τίποτα για τη βαρύτητα, ή για το εκκρεμές, ή για οτιδήποτε, παρ' όλα αυτά χρησιμοποιεί όλες τις δυνάμεις της φύσης, χωρίς να ξέρει πως περιγράφονται και πως λειτουργούν, χρησιμοποιεί αυτό μαύρο κουτί, έτσι ώστε να ικανοποιήσει το σκοπό του, το αποτέλεσμα του.

Μήπως τα νευροασαφή συστήματα θα μας βοηθούν κι εμάς να καταλήξουμε σε κάποια χρήση, η οποία στο τέλος βέβαια, μάλλον θα είναι ξεπερασμένη και πάντα θα είμαστε σ' ένα άδειο τραπέζι;

Συντονιστής:

Ευχαριστούμε, τον κ. Κουλουμπή. Ο κ.Μιχαλόπουλος.

Ανδρέας Μιχαλόπουλος:

Ανδρέας Μιχαλόπουλος λέγομαι. Πολιτικός Μηχανικός. Κάτι λιγότερο φιλοσοφικό, απλώς για τον κύριο Μοδινό. Αποπροσανατολιστήκα λιγάκι από το τι ακριβώς είναι η ανάπτυξη, γιατί είπατε τύπου α, β, τελικά και μεγέθυνση αν είναι, ελπίζω περιβαλλοντική ανάπτυξη, να σημαίνει περιβαλλοντική μεγέθυνση...

Τελικά, δεν κατάλαβα ποια είναι η πολιτική ανάπτυξης, ας πούμε, η δικιά σας, ως Προέδρου εδώ του Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος που βλέπω... α! Στο site, αναλυτικά...

Μιγάλης Μοδινός:

Μια δύο πληροφορίες, μου επιτρέπετε κύριε Πρόεδρε;

Δύο κείμενα που οι μεταπτυχιακοί κι άλλοι, μπορούν να χρησιμοποιούν ως επίσημα κείμενα, και είμαστε περήφανοι γι' αυτά, είναι η Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και οι Δείκτες Αειφορίας, που έχει εκπονήσει το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος. Βρίσκονται στο site μας και το λέω πραγματικά για να έχετε υπ' όψιν σας δύο επίσημα κείμενα, το ένα έχει γίνει πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου και λοιπά, που ενδεχομένως σας ενδιαφέρουν επιστημονικά.

Δεν λέω αν είναι καλά ή κακά, είναι όμως επίσημα. Προφανώς υπάρχουν και καλύτερα, καλύτερες έρευνες, απλώς αυτά είναι τα επίσημα κείμενα, που το ΥΠΕΧΩΔΕ, η Ελληνική Πολιτεία κατά κάποιον τρόπο τα έχει υιοθετήσει, άρα ενδεχομένως στις έρευνες σας είναι χρήσιμα.

Συντονιστής:

Για να υπάρξει "ολιστική" απάντηση, αν θέλετε, μπορείτε να μπείτε και στο δικτυακό τόπο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος

«Περιβάλλον και Ανάπτυξη» του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου <http://www.survey.ntua.gr/main/studies/environ/envir-gr.html> και θα βρείτε και εκεί και κείμενα για τις διαλεκτικές σχέσεις Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος πολλών συναδέλφων. Του Ευτύχη Μπιτσάκη, του Κωνσταντίνου Τσουκαλά, του Θεοδόση Τάσιου, του Κωστή Καγκαράκη, του Κωστή Κουτσόπουλου, του Θύμιου Παπαδημητρίου, του Παναγιώτη Νούτσου, του Ερατοσθένη Καψωμένου, του Δημήτρη Βλάχου, της Μαρίας Πουρνάρη και δικά μου.

Μιγάλης Μοδινός:

Παρεξηγήθηκα δεν έκανα προσωπική αναφορά.

Συντονιστής:

Το κατάλαβα. Απλά συμπλήρωσα... και με άλλες οπτικές.

Γιώργος Κουντούμης:

Λέγομαι Γεώργιος Κουντούμης και είμαι Τοπογράφος Μηχανικός. Έχω και εγώ πολλές φιλοσοφικές απορίες από τη σημερινή συζήτηση, απλά θα διατυπώσω μόνο μία, η οποία είναι πρακτική και αφορά στις παραμέτρους της βιώσιμης ανάπτυξης.

Όταν έχουμε ένα έργο ανάπτυξης, οι παράμετροι της βιώσιμης ανάπτυξης που είναι η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον, κατά βάση, και έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, όπως για παράδειγμα τα εθνικά πάρκα στην Αφρική, που χρησιμοποιούνται για τουριστική ανάπτυξη, για οικονομική εκμετάλλευση, όταν έρχονται σε αντίθεση αυτοί οι παράμετροι, οικονομία, κοινωνία και περιβάλλον, ποιος θέτει τις προτεραιότητες, δηλαδή, ποια παράμετρος παίζει το πιο σημαντικό ρόλο; Ευχαριστώ.

Θεοδόσης Τάσιος:

Σε μία πρωτογενή δημοκρατία είναι προφανές ότι, (επειδή πρόκειται περί αξιολογίας), δέν έχει κανένα δικαίωμα η επιστήμη να αναφέρεται στο τί γουστάρει ο κάθε κάτοικος στη συγκεκριμένη ιστορική συγκυρία. Την απόφαση την παίρνει η κοινωνική ομάδα. Διότι δεν υπάρχουν αντικειμενικοί δείκτες, όταν έχει να κάνει με την αξιολογία του συγκεκριμένου ατόμου ή της ομάδας ατόμων. Το θέμα είναι ηθικό πολιτικό.

Έλα όμως, που αυτές οι κοινωνίες δεν είναι ανεξάρτητες, από επιρροές (πονηρές ή καλές) του ευρύτερου κοινωνικού ή πλανητικού περιβάλλοντος και εκεί είναι που μπλέκουν τα πράγματα.

Ωστε το ερώτημα σας φαντάζομαι ότι είναι ρητορικό. Και νομίζω ότι εγώ πήρα το θάρρος να ξαναθυμίσω, αν μη τι άλλο, τον τύπο των μηχανισμών, οι οποίοι αποπειρώνται να δώσουν απαντήσεις αυτού του είδους, χωρίς βεβαίως να μπορούν να δώσουν πολύ συγκεκριμένες απαντήσεις εν απουσία των αρμοδίων κατοίκων.

Συντονιστής:

Με όλες τις ελλείψεις και τις αδυναμίες μας, σας ευχαριστούμε πάρα πολύ που πήρατε μέρος σ' αυτή τη συζήτηση, και ευχόμαστε καλύτερες συζητήσεις στο μέλλον.

Τέλος της συζήτησης
